

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נח

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשמ"ד

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מוצת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

 סבולה

הלכות ותן טל ומטר לברכה

- א.** בארץ ישראל, שואלים על הגשמים בברכת השנים לומר ותן טל ומטר לברכה, החל מליל ז' בחשון בתפלת ערבית, ועד תפילת המנחה של עריו"ט הראשון של פסח ועד בכלל. ואם טעה ואמר ברכנו ולא שאל מטר ונזכר באמצע הברכה, אומר ותן טל ומטר לברכה במקום שנזכר, וממשיך על הסדר עד סוף הברכה [א]. אמר ברוך אתה ה' קודם שחתם מברך השנים, יאמר למדני חוקיך, וחוזר לתחילת הברכה [ב]. ואם נזכר אחר שסיים הברכה קודם שהתחיל תקע בשופר, אומר שם ותן טל ומטר לברכה ודיו. ואם נזכר אחר שהתחיל תקע אין צריך לחזור, אלא יאמר בשומע תפילה ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע תפלת כל פה וכו' [ג]. ואם לא נזכר אלא עד אחר שסיים שומע תפילה, קודם שהתחיל רצה, יאמר שם ותן טל ומטר לברכה. ואם נזכר אחר שהתחיל רצה, אז חוזר לברכת השנים ואומר על הסדר, ואם לא נזכר אלא עד לאחר שאמר יהיו לרצון אמרי פי האחרון הסמוך לעושה שלום, אז אפילו שעדיין לא עקר רגליו, צריך לחזור לתחילת תפילת העמידה [ד].
- ב.** מנהג הספרדים ועדות המזרח בברכת השנים, לומר בקיץ "ברכנו", ובחורף "ברך עלינו", וכוללים בה שאלת טל ומטר, והוא מנהג נכון על פי הקבלה. ובנוסף ספרד של האשכנזים, אומרים לעולם "ברך עלינו", אלא שבחורף כוללים בה ותן טל ומטר לברכה [ה].

הלכות תיקון חצות

- א.** הישן קודם חצות, יתגבר כארי לקום מעט קודם נקודת חצות לילה, כדי שלא יעבור עליו חצות לילה והוא ישן כי טעים טעמא דמותא. ובחצות לילה יאמר כל ברכות השחר כולל ברכות התורה בכוונה

עיונים והארות

לתחילת התפילה. ואם לא עקר רגליו, לדעת הירושלמי חוזר לשומע תפילה ושואל בה, וכ"כ הר"ח. ולדעת בה"ג חוזר לברכת השנים, וכ"כ הרמב"ם והרא"ש. והסביר מרן בב"י שאם השלים תפילתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחריה, אע"פ שעדיין לא עקר רגליו, כעקר דמי. ולכן אחר אמירת יהיו לרצון שקודם עושה שלום חשיב כעקירה, וצריך לחזור לתחילת התפילה. אבל אם רגיל לומר תחנונים, כל זמן שלא אמר יהיו לרצון שאחר כל תחנוניו חוזר לברכת השנים, ורק אם אמר יהיו לרצון חוזר לראש.

ה. ועי' בילקו"י (סי' קיז בהערה להלכה ב) למו"ר הראשל"צ שליט"א ז"ל: בטור (סי' קיז) ובבית יוסף שם, הובאו חילוקי מנהגים, שמנהג אשכנז לומר לעולם "ברך עלינו", אלא שבחורף אומרים ותן טל ומטר באמצע הברכה, [וכן כתב בספר המנהיג סי' נו], ובספרד אומרים בקיץ "ברכנו" ובחורף "ברך עלינו". וכ"כ הרב ר' דוד אבודרהם. והריטב"א בהלכות ברכות (פרק ז הלכה ט) כתב, שתחלת ברכה אין לשנותה כלל, ולכן המשנים ברכת השנים שבתפלה מימות החורף לימות הקיץ אינו מנהג יפה. אלא לעולם אומרים ברך עלינו. ע"ש. וכ"כ עוד הריטב"א בחידושו לתענית (ג א) ז"ל: וכבר כתבתי במסכת ברכות שברכת השנים שוה היא בימות החמה ובימות הגשמים וכו'. אבל בארצות הללו נהגו להחליף נוסח הברכה בין ימות החמה לימות הגשמים, ואין לנו סמך למנהגם. עכת"ל. אבל האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף נא ע"ג) כתב, בקיץ יאמרו

א. כ"פ מו"ר הראשל"צ בילקו"י (סי' קיז הלכה א, ו).
ב. כ"כ בהלכה ברורה (סי' קיז הלכה טו) וכתב שם שלא מצא לאחרונים שדיברו על זה.

ג. בא"ח (שם). ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ז תשובה לב) כתב וז"ל: מי שטעה ואמר ברכנו בימות הגשמים, ונזכר מיד לאחר שסיים ברכת השנים, היכן יזכיר ותן טל ומטר לברכה. אם יודע בעצמו שכשיגיע לשומע תפילה יזכור שצריך לומר שם ותן טל ומטר לברכה, ימתין עד שומע תפילה ויזכיר שם, אבל אם חושש שמא ישכח, יאמר מיד ותן טל ומטר, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר גדול. עכ"ל. ועיין בספר הלכה ברורה (שם) שיש לאומרו קודם שיאמר, תקע בשופר, וטוב שבברכת שמע קולנו קודם כי אתה שומע תפילת כל פה, יחזור ויאמר ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה.

וטוב לכזין כאשר אומר ברכת ותן טל ומטר לברכה כוונה זו המובאת בסידור הרש"ש.

ד. בא"ח (שם). וכתב המשנה ברורה (סי' קיז ס"ק יט) אם נזכר אחר שאמר בא"י יסיים למדני חוקיך ויאמר ותן טל ומטר ואח"כ כי אתה שומע וכו'. וכ"כ הכה"ח (ס"ק מב).

והנה הבא"ח כתב, ואם לא נזכר אלא עד לאחר שאמר יהיו לרצון אמרי פי האחרון הסמוך לעושה שלום, אז אפילו שעדיין לא עקר רגליו, צריך לחזור להתחלת תפילת העמידה. אמנם הטור (סי' קיז) כתב שאם נזכר אחר שעקר רגליו, חוזר

ובהתלהבות עצומה א, ואח"כ יאמר תיקון חצות ויבכה על חורבן בית מקדשינו ותפארתינו וגלות השכינה ושריפת התורה.

עיונים והארות

כי הן שייכות לחיצונים שהוא חצי הרע דקליפת נוגה. אמנם כל זה אם לא אמר ברכות השחר ולא אמר תיקון חצות ולמד מעט, אבל אם אמר כל הנ"ל נקרא כישן ביום ולא טעים טעמא דמותא כדמפרש ואזיל.

וּבְגִיזֵי כֶּדֶד דְּדוּד מַלְכָּא הָוּה אִיהוּ מְתַדְבֵּק בְּאִיגוּן שְׂתִינָן נְשָׁמִין דְּחַיִּין ולכן דוד המלך היה מתדבק באותן ששים נשימות של חיים שהיה ישן עד קודם נקודת חצות, וּמְתַמֵּן וְלִהְלָאָה לֵא נְאִים כָּלֵל אבל מחצות והלאה לא היה ישן כלל כי אז שולטים החיצונים, והמות שולט ואסור להדבק בזה. **הָדָא הוּא דְכְתִיב** זהו מה שכתוב, (תהלים קלב) **אִם אֶתֵּן שְׁנַת לַעֲיִנִי לְעַפְעַפֵי הַנּוֹמָה. וְעַל דָּא שְׁפִיר קָאָמַר** ולכן טוב אמר החכם שדוד המלך לא היה ישן בנקודת חצות, **בְּגִיזֵי דִיקוּם דְּדוּד חֵי, בְּסַטְרָא דְחֵי וְלֵא בְּסַטְרָא דְמוֹתָא** כדי שיעמוד דוד שהוא בחינת חי בצד החיים בצד הטוב, ולא ח"ו בצד המות שהוא לישון בחצות שאז טועם טעמא דמותא כנוודע. **יְתַבּוּ כְּלָהוּ וְאֶשְׁתְּדַלּוּ בְּאוֹרֵייתָא וְאֶתְחַבְּרוּ בְּחַדָּא** ישבו כולם והשתדלו חזק בלימוד התורה והתחברו באחדות אחת.

הסבר על דברי הזוהר וכלהו טעמא דמותא וכו'.

הרי לפנינו דששים נשימות שהן שש שעות הראשונות של הלילה הן כנגד ו"ק חג"ת נה"י דקדושה שכל אחד כלול מעשר הרי ששים והם חצי הטוב דקלי' נוגה. וחצי השני של הלילה הוא שש שעות דו"ק דקלי' חצי הרע דקליפת נוגה. וז"ש, שדוד המלך היה ישן כשינת הסוס שיתין נשמי כלומר, היה ישן בחצי הלילה הראשונה וקם קודם נקודת חצות ולא ישן בנקודת חצות, ואותיות סו"ס הם ס' ו' ס', הס' הראשון הוא שש ספירות שכל אחת כלולה מעשר והן ו"ק ספירות דקדושה חצי הטוב דקלי' נוגה, וה-ס' השני הוא ו"ק ספירות דחצי הרע דקלי' נוגה, ואות הוא"ו שבאמצע הוא אילנא דחיי נקודת חצות שהיא הקובעת שאסור לישון בה, ולכן אמר שינת הסו"ס.

הסבר על דברי הזוהר ומתמן והלאה לא נאים כלל.

למדנו מן הזוהר הזה שחצי הלילה הראשון הוא חצי הטוב דקלי' נוגה וחצי הלילה השני הוא חצי הרע דקלי' נוגה, וכ"כ מו"ר הרש"ש זיע"א בהקדמתו כאן (הובאה לעיל). והענין פלא שהרי ידוע שחצי הלילה הראשון הוא קשה ויש בו דינים וכו' וחצי לילה השני הוא עת רצון וזמן רחמים והקב"ה יושב עם הצדיקים בג"ע ומשתעשע שם ושט ח"י אלפין עולמות וכו' א"כ איך אומר הזוה"ק שהוא צד הרע שבקלי' נוגה הרי צריך להיות הפוך. אלא לפי מה שהסביר הרש"ש זיע"א שאם האדם התעורר בנקודת חצות ואמר כל ברכות השחר והמשיך המוחין והאורות ואח"כ עושה תיקון חצות ולומד תורה שמשמח את השכינה ומעלה אותה עם המ"ן לצורך היחוד בבוקר, אז יש עת רצון כי העולמות בשמחה ויש להם תיקון, וזה מה שאמרו המקובלים שהוא עת רצון גדול לאדם שלא

"ברכנו", ובחורף יאמרו "ברך עלינו", ושלא כאותם שנהגו לומר בין בקיץ בין בחורף "ברך עלינו". ע"כ. וכ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' קיז סק"א) בשם גורי האר"י. וכ"כ בשלמי צבור (דף קכט ע"ב). ומשמע שיש לזה טעם על פי הקבלה. וכן מנהגנו. עכ"ל.

א. כ"כ מו"ר הרש"ש זיע"א בנהר שלום (דף יט ע"ב) הקדמת חצות וז"ל: ויזהר מאד שלא יעבור חצות והוא ישן, כי אם יעבור חצות והוא ישן אז הוא טעים טעמא דמותא ומתדבק ומתקשר ברזא דמותא ושליט עליה סטרא דרוח מסאבא כי הוא יורד בחצי הרע דקלי' נוגה, כי השינה בחצות הא' של הלילה הוא בבחינת חצי העליון דטוב דקלי' נוגה והוא כי בחינת השש שעות הראשונות של הלילה נקראים שיתין נשמי כמבואר בדברי הרב ז"ל וכמ"ש בע"ה בכונת השינה, והישן באותן השש שעות הראשונות, אותה השינה הן מעט הן הרבה נקראת שיתין נשמי חסר חד ולא טעים טעמא דמותא והוא חי כנז' בזוהר (פ' ויגש דף רז). ואפילו ישן אחר חצות אחר שיאמר הברכות ותיקון חצות, אין בכך כלום ולא שליט עליה עוד רוח מסאבא ולא טעים עוד טעמא דמותא, אחר שנתעורר בחצות והמשיך המוחין לז"א ע"י הברכות, כי סכנת האחיזה והשליטה הנוכרת של הקליפות, הוא על מי שהיה ישן מקודם חצות ועבר עליו חצות ולא נתעורר, אז שולטות עליו הקליפות כנז', אבל הישן אחר חצות אין להן שליטה עוד עליו.

ואביא לפניך דברי הזוה"ק הקשורים לכאן ותבין דברי הרש"ש זיע"א כדבעי.

רבי אלעזר ברשב"י מבאר ענין שתינן נשמי (ח"א רז ע"ב).

אֲדַהֲכִי אֶתָּא רַבִּי אֶלְעָזָר, בֵּינָן דְּחַמָּא לֹון אָמַר, וְדָאִי שְׂכִינָתָא הָכָא בתוך כך בא רבי אלעזר לאותו מקום, כיון שראה אותם אמר בודאי השכינה כאן כי אתם עוסקים בתורה. **אָמַר לְהוֹן בְּמַאי עַסְקִיתוּ** שאל אותם באיזו סוגיה אתם עוסקים. **אָמְרוּ לֵיהּ כָּל עוֹבְדָא** ספרו לו כל אותו מעשה שהיה עם אותו צעיר שלימד להם על חצות הלילה ועסקנו בענין שתינן נשמי. **אָמַר, וְדָאִי שְׁפִיר קָאָמַר** אמר רבי אלעזר ודאי יפה אמר. **אָבַל אִיגוּן שְׂתִינָן נְשָׁמִין, וְדָאִי שְׂתִינָן נְשָׁמִין אִיגוּן דְּחַיִּין, בֵּינָן לְעֵלָא בֵּינָן לְתַתָּא** רבי אלעזר לא חולק עליו בכללות אלא דלדעת רבי חזקיה הנשימה האחרונה מתוך הששים היא במיתה. ורבי אלעזר סובר שגם זאת האחרונה היא של חיים והם כנגד ו"ק שכל אחד כלול מעשר וכל הששים הם בקדושה בין בעולם העליון ובין בעולם התחתון כלומר שש שעות ראשונות של הלילה עד לפני נקודת חצות אפשר לישון וזה נקרא שתינן נשמי. **מִכָּאֵן וְלִהְלָאָה, אִיבָא שְׂתִינָן נְשָׁמִין אַחֲרֵינָן, דְּאִיגוּן כְּלָהוּ מְסַטְרָא דְמוֹתָא, וְדַרְגָּא דְמוֹתָא עֲלִיָּיהוּ וְאֶקְרוּן דוֹרְמִיטָא, וְכִלְהוּ טַעְמָא דְמוֹתָא** מכאן ולהלאה אחרי חצות יש ששים נשימות אחרות של החיצונים שהן כולן מצד המות ומדרגת המות שולטת עליהן, והנשימות שמעבר לששים דקדושה נקראים דורמיטא תרדמה, וא"כ כל אותן הנשימות של אחר חצות לילה טעם מיתה יש להן,

ב. הנעור כל הלילה ועוסק בתורה, צריך לומר מעט קודם חצות ק"ש שעל המיטה. ואח"כ בזמן חצות יאמר ברכות השחר, ואח"כ יאמר תיקון חצות, וברכות התורה יאמר אותם אחר עלות השחר ב.

ג. הנעור לאחר חצות לילה, ואמר ברכות השחר - וברכות התורה ועשה תיקון חצות ולמד מעט תורה, וחזר

עיונים והארות

ידיים.
ה. ופשט הזוהר אם ישן אחר חצות הלילה אפילו שהיה ער ע"ד משל עד שעה שתים בלילה שורה עליו רוח טומאה. אמנם הרש"ש מסביר את הזוהר שאם היה ער בנקודת חצות ואמר ברכות השחר ותיקון חצות ולמד תורה אפילו הלך אח"כ לישון לא שורה עליו רוח טומאה.

ו. מו"ר הרש"ש מסביר את דברי הזוה"ק כאן שכל אדם שלא ישן בנקודת חצות לא שליט עליה דרגא דמותא ואין בו הטומאה הגדולה הזאת, ומזהיר מאד את האדם לנהוג כך, והביא הרש"ש זיע"א את דברי הרב בשעה"כ (דף נד ע"ג וע"ד) שאם האדם יכול להיות ער בנקודת חצות ולומר ברכות השחר להמשיך המוחין ולעשות תיקון חצות ולעסוק בתורה, אפילו שהולך אח"כ לישון לא שולט עליו דרגא דמותא, ובלבד שיקום קודם חצי שעה לעמוד השחר ואז הוא כישן ביום, אבל הטוב ביותר שלא יישן כלל.

ז. וסיבת הדבר שמי שישן בנקודת חצות טעים טעמא דמותא הוא, כי רחל נוק' דז"א מתחילת הלילה מתחלת לירד לבי"ע עד שבנקודת חצות יורד החלק האחרון שלה, וידוע הוא שאצילות נקרא "חיים" ועולמות בי"ע נקראים "מיתה" וכאשר יורדת הנוק' לבי"ע, זה כביכול מיתה לגבה, והנה מי שישן באותם רגעים הוא טועם את הירידה הזאת, ואומר הרש"ש זיע"א שזה גורם לכל הדברים שלא מצליחים כל היום בסוד "וילכו בלא כח", וזה משום דטעים טעמא דמותא בנקודת חצות.

ב. כתב רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו בא"ח (ש"א פ' פקודי אות יד) וז"ל: אם עושים תיקון כרת שנעורים כל הלילה כמו ליל שבועות והושענא רבא, יאמרו הקריאת שמע שעל המטה מעט קודם חצות עם כל הפסוקים של יעלזו חסידים, הנה מטתו, יברכה. יושב בסתר, אנא בכח" ע"כ. והוא כמש"כ המקובל המפורסם רבנו חיים די לה רוזה זיע"א בספרו תורת חכם (דף נה ע"ב) שאומר ק"ש שעל המטה בחצות הלילה ממש. ועוד כתב וז"ל: אבל מי שאומר קריאת שמע שעל המטה אחר שלש שעות של הלילה אינו מתקן כי אם בב"ן דב"ן וכו' וכתב שם הרב שהמכוין בעת רצון מברר בירורים גדולים בכמות ובאיכות, נמצא שהאומר קריאת שמע אחר שלש שעות של הלילה הוא מברר רביע הירורים של האומר בחצות ואפשר יותר פחות" עכ"ד, וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' יב).

ויש מקומות שנהגו לומר קריאת שמע בדיוק חצי שעה קודם חצות כדי לצאת דעת סברת הרב שו"ת בית דוד (או"ח סי' ל), ובאמת שרובא דעלמא לא חשו לסברתו כמו שהוכיח בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' ג) וכנראה מדברי החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' עו, אות ג). והרב בא"ח (ש"א פ' וישלח ז) כתב, שבבגדאד מחמת דוחק ציבור נהגו בנטילת לולב בק"ש

ישן בחצות ופועל בעולמות ע"י הקימה שלו, והעלה מ"ן, והעלה העולמות, אז זה עת רצון. אבל אם האדם ישן בנקודת חצות וטעם טעמא דמותא אז שורה עליו הטומאה הנוראה מצד הרע דקלי' נוגה ועל זה דיבר הזוה"ק, ואז העולמות לא נתקנים מצידו ולא מעלים את המ"ן שצריך להם ואותם ניצוצי הקדושה עם השכינה הקדושה בצער גדול, כי אין מי שיקים את השכינה מעפרא ושולטים החיצונים. ולכן הוא זמן דחצי רע דקלי' נוגה.

והרב מקדש מלך כתב, כי שש שעות ראשונות נקרא' דרגה דחיים סוד חצי נוגה דטוב, כי העולמות עולים לינק חיותם מלמעלה, עולם העשיה לינק מעולם היצירה ועולם היצירה מהבריאה ובריאה מאצילות, ולהיות שהעולמות עולים לינק חיותם נקראים שיתין נשמי דחיי, אמנם שש שעות אחרונות אחר שהתעוררו העולמות נקראים נשמי דמותא למי שנשאר ישן וטועם טעם מיתה. ע"כ.

ואעתיק לפניך מש"כ הרב אור החמה (דף רז ע"א): וז"ש בעא דלא לאשכחא ליה לדוד מתקשר וגו'. והטעם שבחי' המלכות המתעוררת מחצות ואילך, היא בחינת קדושתה שאין חצוניות אחוזה בה, עם היות שנאחזת בבחינה השולטת עד חצות, וז"ש בגין דכד אתפלג ליליא קדושה עילאה אתער וגו' וזו היא מדת דוד, ולשאר אדם בר נש דנאים בערסיה מחצות ואילך ולא אתער לאשגחא ביקרא דמאריה לעסוק בתורה או בשירים ובקשות וכיוצא בזה, הא איהו אתקשר ברזא דמותא מפני שאין אותה שינה אפילו במלכות המתפשטת בחיצונים, (פי' דעד חצות השכינה יורדת לברר בירורים בקלי' וכאשר היא עולה בחצות לילה גם נשמתו עולה) אלא החיצונים לעצמם מפני שאין המלכות בחיצונים אלא עד חצות, אמנם מחצות ואילך החיצונים לבדם, והישנים משם ואילך נטמאים מכל וכל. ועל דא דוד שהיה בבחינת חי וקיים, היה צריך שלא ישן בחצי הלילה אלא עד שיתין נשמין מעין כל אדם מחצות ואילך.

סיכום הזוהר הנ"ל.

א. חצי לילה הראשון חצי הטוב דקלי' נוגה. חצי לילה השני חצי הרע דקלי' נוגה.

ב. הפירוש שדוד המלך היה ישן שיתין נשמי כדי שלא יטעום טעם מיתה, הכוונה היא שהיה ישן עד חצות לילה ונקודת חצות היה ער ועומד ומזמר להקב"ה בשירין ותושבחן עד אור הבוקר. וכן צריך וראוי לכל אדם לעשות.

ג. העיקר הגדול להיות ער בנקודת חצות ולעסוק בתורה ולהעלות את השכינה.

ד. מי שקם קודם חצות לא שולט עליו אחד מששים במיתה ונקרא חי ואין בו רוח טומאה, ולכן לא צריך ליטול ידיו אלא משום נקיות. וכתבנו עיל שבכל זאת יברך על נטילת

לישון, כאשר קם בבוקר יטול ידיו בלא ברכה. ודינו כישן ביום ג.

ד. זמן תיקון חצות הוא אחר שתיים עשרה שעות רגילות מחצות היום כשהחמה בראש כל אדם, וחצות היום מחשבים מזריחת החמה עד שקיעתה. ונחלק את היום ל"ב חלקים והם נקראים י"ב שעות זמניות, כי פעמים השעה יש לה חמשים דקות, פעמים ששים דקות, ופעמים שבעים דקות. ומהזריחה סופרים שש שעות זמניות אז הוא חצות היום כשהחמה בראש כל אדם, ומאותו זמן נספור י"ב שעות רגילות ואז הוא זמן חצות לילה ד.

עיונים והארות

שבאותו זמן החמה בראש כל אדם ואז הוא חצות היום ומאותו זמן נספור י"ב שעות רגילות והוא חצות לילה.

ובכה"ח (סי' א ס"ק ז) כתב וז"ל: כן כתב ברכ"י (אות ה) בשם שב יעקב, (או"ח סי' א), ד"ב שעות אחר חצות היום הוא חצות לילה בשמים ובגן עדן הארץ. וכן כתב עיקרי הד"ט (סי' א אות ב), וכן כתב בית עובד (אות ב), רבנו זלמן (אות ח), שערי תשובה (אות ו), וכתב וכן נראה עיקר. וכן כתב בכה"ח למה"ר חיים פלאג'י (סי' ג' אות לג) דסברא זו היא מוסכמת מש"ס ופוסקים ומקובלים כמו שכתב בספרו לב חיים (ח"א סי' ד) וברוח חיים (סי' א אות ה) יעו"ש, וכן כתב הרה"ג בא"ח (ש"א פ' וישלה אות ד) וז"ל: זמן תיקון חצות המוסכם על פי הקבלה האמיתית, הוא אחר שתיים עשרה שעות מחצות היום, כשהחמה בראש כל אדם, שאז הוא חצות היום בודאי, וכמו שכתב רבנו הרש"ש ז"ל בנהר שלום, ע"כ. ועיין עוד בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' ב) שכתב כנ"ל.

ובן פסקו מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ט ס' קה אות ב) ומו"ר הגאון הגדול חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל באול"צ (ח"ב דף מב תשובה ח) וז"ל: שאלה. מתי הוא זמן חצות הלילה לענין ברכות השחר ולענין אמירת תיקון חצות. תשובה: חישוב זמן חצות לילה הוא באופן שמחלק את היום לשנים בין הזריחה לשקיעה, ומוסיף על זה שתיים עשרה שעות רגילות, ויש להוסיף כשבע דקות על הזמן המופיע בלוחות המצויים כיום.

ושם בביאורים כתב וז"ל: אעפ"י שבשאר זמנים מונים שעות זמניות מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכמו שיתבאר להלן בפרק ו' בבאורים לתשובה ד, מ"מ כאן מונים מהזריחה לשקיעה, וכמ"ש רבנו הרש"ש בספר נהר שלום דף פ"ו ע"ב, וכן הביא בבא"ח (פרשת וישלה אות ד). וכן מוכח בגמ' בפסחים צ"ד ע"א, שאמרו שם שחצות היום הוא בזמן שחמה בראש כל אדם, והוא חצות היום מהזריחה לשקיעה. ויש לחשב לפי השקיעה של רבי יוסי, וכמו שיתבאר להלן בפרק ט"ו בבאורים לתשובה ד' שהוא העיקר, ולכן יש לחשב את חצות היום מהזריחה ועד י"ג דקות וחצי שלאחר השקיעה הכתובה בלוחות, ולפי זה יש להוסיף כשבע דקות על זמן חצות המופיע בלוחות. עכ"ל.

ועיין מש"כ בספר זמרת הארץ (דף כו) להרב אביגדור עזריאל זצ"ל שהביא ג' דעות בענין חצות לילה וכתב שם שלא כדברי הרש"ש אלא כדברי הרמ"ז, והרב מקדש מלך ועוד,

ותפילה להקדים כסברת הרב בית דוד, אך מכל מקום לענין תיקון חצות אין לנהוג כסברתו ע"כ.

ג. **בא"ח** (ש"א פר' תולדות אות יג) וז"ל: ואם ישן בחצות הראשון של הלילה שינת קבע שלו על מטתו והקיץ קודם חצות, יעשה נט"י גמורה כדת וכהלכה ויברך ענט"י. ואם הוא היה ניעור עד אחר חצות לילה, הן במשתה הן במלאכה, ולא ישן אלא עד שעבר חצות, גם זה כשנעור יעשה נט"י גמורה כהלכתה ויברך ענט"י. ואף על גב דרבנו הרש"ש ז"ל כתב בנהר שלום אם ישן אחר חצות לא שליט עליה רוח מסאבא ואין צריך נט"י, הנה הוא סמך דבריו בזה על סניף אחר שכתב מפני שנתעורר בחצות והמשיך המוחין ע"י הברכות, וכן נכדו מהר"א שרעבי ז"ל סמך ג"כ על הברכות ועסק התורה, על כן זה שהיה ניעור עד אחר חצות ולא בירך הברכות וישן, אז גם לפ"ד רבנו הרש"ש ז"ל צריך נט"י בברכה, ורק אם אחר חצות קודם שישן בירך ברכות השחר ולמד תיקון חצות ועסק בתורה, אז כשיקיץ משנתו בבוקר יעשה נט"י ג"פ אבל לא יברך ענט"י. ומיהו אם לא ברך ברכות השחר ורק עסק בתורה אני מסתפק בזה אם יברך ענט"י או לאו, ומנהג העולם לברך. עכ"ל. ועיין כה"ח (סי' ד ס"ק ג). ובמש"כ מו"ר מופה"ד בהליכות עולם ח"א (תולדות ה"ב).

ד. **כ"ב** מו"ר הרש"ש (דף יט ע"ב) וז"ל: ומיד אחר ו' שעות מ"ב שעות של הלילה שהוא אחר י"ב שעות מחצות היום כשהחמה בראש כל אדם שאז הוא חצות היום ודאי בכל מקום, בג"ע, ובכל האקלימים, כנודע כי בג"ע היום והלילה שוים בקיץ ובחורף.

וביאור הדברים הם כך דהנה מחשבים את השעות מהזריחה ועד השקיעה, ולכן אם הזריחה בשעה חמש בבוקר והשקיעה בשעה שש בערב אזי מהנץ החמה ועד השקיעה יש שלש עשרה שעות וכשנחלק את הי"ג שעות לי"ב חלקים יצא שבכל שעה יש שעה ועוד חמש דקות כלומר ששים וחמש דקות היא שעה זמנית וכאשר נחשוב מנץ החמה שהוא שעה חמש בבוקר, שש שעות זמניות יצא שחצות היום בשעה אחת עשרה ושלושים. ומעתה נספור י"ב שעות רגילות שכל שעה ששים דקות אז הוא זמן חצות לילה והוא השעה אחד עשרה ושלושים בלילה. וזה שכתב הרב ומיד אחר שש שעות של הלילה, פירוש, בלילה יש לנו י"ב שעות תיקח מתחילת הלילה שש שעות זמניות של הלילה אז זה חצות לילה. וממשיך להסביר שהוא אחר י"ב שעות מחצות היום כשהחמה בראש כל אדם, כלומר אם ניקח שש שעות זמניות מהנץ החמה נראה

עיונים והארות

כסדר התיקון הנדפס ואין צריך יותר רק שלא לישן אח"כ רק לעסוק בתורה ובתהלים מי שאינו יכול ללמוד, ויקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. וזמנה בין בקיץ בין בחורף מתחלת אחר ו' שעות מתחיל הלילה, כי לענין זה אין חושבין רק יום ולילה כ"א ל"ב שעות עפ"י הסוד עכ"ל. וכ"כ הר' משנת חסידים (דף סב ע"ב) וז"ל: ומיד אחר ו' שעות בלילה ישתדל לקום משנתו בין בקיץ בין בחורף ובפרט אם שורש נשמתו הוא מזווג יעקב ולא הנעשה אחר חצות לילה עכ"ל. וכ"כ המג"א (סי' א ס"ק ז) וז"ל: וע' בזה ויקהל (דף שמג) דלעולם חשבינן הלילה ל"ב שעות הן בקיץ הן בחורף אע"ג דלענין תפי' אינו כן עכ"ל וע' מ"ש ג"כ בס' רלג. וע' בס' עונת (סי' א) שכתב, שמדברי הזוהר נראה שדוקא כשהלילות ארוכות חשבינן הלילה ל"ב שעות אבל להפך לא. ולא דק, שכל הגדולי' הבינו דברי הזוה"ק שבין כשהלילות קצרות או ארוכות חשבינן ל"ב שעות באופן שכל אלו הגדולים ס"ל שחצות לילה הוי בו' שעות מן הלילה בין בקיץ בין בחורף.

ועוד נראה לע"ד ראייה מדברי מרן הק' האר"י זצוק"ל מס' שער הכונות (בדרושי הלילה בסוף דף ז) וז"ל: וצריך להזדרז בכל יכולתו לקום בחצות הלילה ממש ואם הוא בלילי הקיץ הקצרים אף אם קם ממטתו קרוב לעמוד השחר אל תחוש לעסוק בתורה רק שתעשה סדר הבכיה הנז' ואח"כ אם ישאר זמן תעסוק בתורה וכו' הרי לך שס"ל שזמן חצות הוי בו' שעות ומשונה לא נשאר שהות לעסוק בתורה ואל תשיבני שכונת הרב ז"ל הוא לומר שמחמת שהן לילות קצרות אין אדם יכול לקום בחצות לילה שהוא בד' שעות כפי סברת הסוברים כן, חזא שהוא איירי בחצות ממש והוא קמזהיר מאד מאד בחצות, ועוד שזה שלמדנו הרב שאם קם קרוב ליום וכו' למה לי ללמדנו בלילות הקיץ, יאמר סתם שאם נאנס אדם ולא קם בחצות וקם קרוב ליום שיעשה הסדר וכו' מדנקט האי דינא לקיץ ש"מ דאיירי בחצות לילה של לילות הקיץ שהלילות קצרות והוי בו' שעות ולא נשאר שהות בלילה לעסוק בתורה וזה פשוט ולא צריכא לפנים זה נראה לע"ד להלכה ולמעשה. אביגדור נר"ו.

אמנם מה שיש להסתפק הוא מאימתי מתחילין שעות של הלילה שהרי ידוע הדבר ומפורסם שלכל מיילי דשייכי בליל' צריך שימתין עד שיצאו ג' כוכבים כגון לענין תענית וק"ש ושבת וכמו שפ' מרן בש"ע יע"ש וע' בס' מנחת כהן באורך ואי לא מסתפינא אומר אני שלפי השעות שלנו שאנו מתחילין למנות הי"ב שעות של הלילה רביע אחד מ"מ קודם צאת הכוכבים צריך להמתין לומר תיקון חצות בשש שעות ורביע מן הלילה בין בקיץ בין בחורף ובזה הרביע ספוקי מספק"ל אפי' שכולם יעידון יגידון שלילה לא הוי כי אם עד צאת הכוכבים ואפשר שיותר טוב לאחר זה הרביע ולא להקדים זה נ"ל יותר טוב והבוחר יבחר, הנלע"ד כתבתי אביגדור, עכ"ל.

אמנם אנחנו אין לנו אלא דברי בן עמרם רבנו הרש"ש זיע"א וכמו שכן פסקו הגאונים רבנו החיד"א ורבנו חיים

ששיטתם שחצות לילה הוא תמיד שש שעות אחר השקיעה, וז"ל: אגיד לך שיש מחלוקת בענין חצות לילה אימת הוי, א', אי הוי בשש שעות דוקא בין בקיץ בין בחורף, (פי' שתספור שש שעות רגילות מהשקיעה). ב', או לפי זמן הלילה מה שהוא חצות לילה ממש דהיינו בקיץ דהוי הלילה שמונה שעות יהיה חצות לילה ד' שעות, הרי לך ב' סברות. ג', ועוד בה דעת שלישיית שמתחיל למנות מחצות היום שהצל על ראש כל אדם ומשם מונה והולך שתים עשרי שעות, באופן שיבא בקיץ בד' שעות וחצי ובחורף בשבע שעות בקירוב (וזה דעת הרש"ש זיע"א). ולע"ד נראה שסברא ראשונה עיקר שעליה דשו בה רבים ואני מביא לשונם אות באות ומה שנר' לע"ד והבוחר יבחר.

זה יצא ראשונה גרסינן במס' ברכות (ג): אמר רב אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא אמר ר"ש, כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה וכו' ופירש"י ז"ל בד"ה כנור היה תלוי למעלה ממטתו ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו. דאמר מר, ד' רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה ושש שעות אחרונות רוח דרומית ובתחילת הלילה רוח מערבית ובחצות לילה רוח צפונית ע"כ.

וכבר ידוע שביום ברא אלהים מעשה בראשית, תחילה ברא לילה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר והתחיל לשמש בשש שעות ראשונות רוח מערבית וכשנשלמו השש שעות התחיל לשמש רוח צפונית שש שעות אחרות וכן עד"ז, צא וחשוב ותראה שמוכרח שבין בקיץ בין בחורף רוח צפונית משמש בשש שעות אחרונות של הלילה ואם יהיו הלילות קצרות הולך ומשמש בתחילת היום עד שיושלמו השש שעות של השירות שלו וכן להיפך בחורף ששש שעות שלו בלילה ומתחיל בלילה באשמורה אחרונה רוח אחרת ומכאן היה יודע דהע"ה, זה נראה לע"ד שהיא ראייה טובה ובאופן שיבא חצות לילה בין בקיץ בין בחורף בשש שעות.

ובן סוברים כת המקובלים, וז"ל ס' מקדש מלך (ה"ב) שכ' על דברי הזוה"ק בפ' ויקהל (קצה) וז"ל: ולא אתחשיבו מליליא בר תריסר וכו' עי"ש וכתב הוא ז"ל, וז"ל: כתב הר"ר נתן בשערי ציון, מלשון זה נראה בחורף שהלילות ארוכים אינם נחשבים מן הלילה רק י"ב שעות והמותר שייך ליום וה"ה להיפך בקיץ, נמצא שחצות לילה תמיד אחר שש שעות בלילה חורף וקיץ זמנם שוה, ולפי דבריו בחורף שיש בלילה י"ח שעות וביום ו' שעות א"כ יקרא התיקון חצות בשליש הלילה אחר ו' שעות הראשונות אבל בשש שעות אחרונות הלילה לא יקרא דמיומא אינון וכן בקיץ שהוא להיפך שהיום י"ח שעות והלילה ו' שעות לא יקרא התיקון בחצי הלילה כי אז הוא אחר שלש שעות ואין אנו חושבין רק י"ב שעות בין בקיץ בין בחורף לכן יקרא התיקון סמוך לבוקר שהוא אחר ו' שעות וכו' עכ"ל.

וב"ב הרב שער ההכנה בצוואות (דף י ע"א) וז"ל: ת"ח יעשה

ה. צריך האדם להצטער ולבכות להשתתף בצער דקוב"ה ושכינתיה. וכה יעשה, ישב על הארץ אצל המזוזה שבפתח הרומזת לשכינה ורגליו יחפים ממונעל, ויעטוף ראשו, וישים אפר מקלה על מצחו במקום הנחת תפילין, ויכוין בזה על גלות התורה שנשרפה ונעשית אפר ונמסרו סודותיה ורזיה ביד החיצונים. ויחבק פניו בקרקע ממש, וירבה בבכיה כפי כחו על שגרם לרחל ירידה זו בעוונתו וזה סדר תיקון חצות: תחילה יאמר לשם יחוד וכו' הריני מוכן לומר תיקון רחל ותיקון לאה, בשם כל ישראל החיים והמתים, לאקמא שכינתא מעפרא, להחזיר העטרה ליושנה, לתקן את שורשה במקום עליון. ואוי לי על גלות השכינה, אוי לי על חורבן ביהמ"ק אוי לי וגו', כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו. אח"כ יאמר וידוי ויבכה בשברון לב. ויאמר "מה נאמר לפניך" וכו'. וילבש שק ויעטוף ראשו, וישים אפר מקלה על מצחו במקום הנחת תפילין, ויכוין בזה על גלות התורה שנשרפה ונעשית אפר ונמסרו סודותיה ורזיה ביד החיצונים. ויאמר תפלת השק והאפר והכוונות השייכות להם.

עיונים והארות

והנה עפ"י מ"ש בסדר תיקון שק ואפר ודמעה שהוא התפילה הנז"ל המובאת בסידור קודם תיקון חצות, משמע שלבשו חגורה זו דווקא על המתניים מעל הבגדים, שכתב שם וזלה"ק: ואתנה על מתני לבושי שק של שערות, הרי שמנהג לבישת השק בתיקון חצות היה על המתנים מעל הבגדים.

ו. ונבאר ענין "האפר". הנה כתב הרב בשעה"כ (דף נח ע"ב) וז"ל: כבר נת"ל שאחר חצות לילה נעשו ב' דברים הא' הוא זווג לאה ויעקב והב' הוא לבכות על רחל שירדה בבריאה בסוד שכינה בגלות היורדת למטה בעת הזו ממש ולכן צריך שתלך ותשב אצל הפתח סמוך למזוזה שה"ס השכינה פתח העליון ותסיר המנעלים ותשב יחף ותעטוף ראשך כאבל ותרבה בבכיה כפי כחך ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש ותכוין בזה על שריפת התורה שנעשית אפר. עכ"ל.

וכוונת האפר כתב הרב בשערוה"ק (דף ה) שביאר ענין זה בענין אפר פרה אדומה שהוא סוד חמש גבורות מנצפ"ך ג' פ"ר והם ברחם המלכות שנקראת ה' נעשית פרה ומכיון שהם דין ואש שזה אדום הרומז לאש לכן הם "פרה אדומה". והנה בהיותינו עתה בעת חצות הלילה שהוא עת צער ואבילות על גלות השכינה וחורבן ביהמ"ק, וכן הוא עת התעוררות הדינים לטעם היות השכינה הק' רחל שירדה לעולם הבריאה ואינה יכולה להזדווג עם ז"א בעלה, והוא בוכה ושואג מאצילות והיא בוכה וצועקת מעולם הבריאה כנז"ל, אשר כל זאת נגרם ע"י עוונותינו ועוונות אבותינו, דין גרמא עלינו להתעורר בתשובה שלימה וחרטה גמורה והשתתפות בצערם ע"י תיקון חצות ועסק התורה, וע"כ ע"י שהאדם מניח אפר מקלה במקום המצח, יכוין בזה שאפר זה הוא הה"ג הנז' אחר שנתמתקו מהסיגים ועלו לשורשם בסוד א'-פ"ר, היינו שהה"ג שכ"א מהם מנצפ"ך ג' פ"ר מתקבצים מהתפשטותם לפעול דין ועולים עד המוחין להתחבר בשורשם להעשות גבורה אחת הנקרא א'פ"ר, ועתה יוכלו ע"כ ז"ן להזדווג, וזה יהיה בכח שעולים הה"ג אלו שהם דאימא לעורר זיווג או"א ע"י ג"כ.

פלאגי' ורבנו הבא"ח ורבנו הכה"ח סופר ורבנו עובדיה יוסף ורבנו בן ציון אבא שאול זכותם תגן עלינו וכן עמא דבר ואין לשנות. וכן הגיה השד"ה על דברי הרב זמרת הארץ.

ה. כתב בספר בניהו (חלק זיכור הנפש בהקדמת חצות דף ד' ע"א). ומה טוב שתשים שק על מתניך, וכמו שנסדר לקמן תפילת שק ואפר ודמעה, וכ"כ בסידור היר"א (ח"א עמ' 122), וכתב הריא"ז מרגליות בספר קומי רוני ופעיה"ק (ירושלים), ראיתי מחכמי המקובלים הספרדים שיש בידם מנהגים הישנים, שעושים השק מחתיכת אריגת שער עיזים ורוחבו כרוחב ג' או ד' טפחים וארכו מקיף וסובב כל הגוף, ויש שלובשים אותו על המותניים ככתוב בכוונת השק.

עוד כתב בסה"ק חסד לאברהם למוהר"א אזולאי (מעין ד' נהר מ"ב) וזלה"ק: דע כי השובש שק ומתפלל לפני הש"י ושואל ממנו שאלתו, קורעין ומבטלין כל גזר דין שבעולם בכח סגולת לבישת השק ואין תפלתו חוזרת ריקם.

וכתב הרב בשער רוה"ק (דף ד' ע"א) וזלה"ק: גם ש"ק בגי' ת' והוא נוטריקון תורה, ומכפר ומבטל תחרות. גם ש"ק ר"ת קנאה שנאה, לרמוז כי אלו מתבטלים ע"י הש"ק, ע"כ.

השק צריך להיות משער של עיזים דווקא, וכמו שמשמע ממש"כ במבוא שערים למהרח"ו (שער ג' ח"ב פ"ט) וזלה"ק: כי השק הוא שערות הנארגים ובתוכם נקבים וכו'. וכן משמע בע"ח שער א"א, ובשער רוה"ק בכוונת השק, עי"ש. וכן כתב הגה"צ מוהריא"ז זצ"ל בסה"ק קומי רוני (אמצע פרק י"א) וזלה"ק: והנה רבים חושבים כי לוקחים שק של קמח או תבואה מן השוק ומתכסים בו ולא כן הוא, וכו' אבל השובשו משום תשובה והכנעת הקלי' פשיטא שצריך להדר אחר שק של שער עיזים דווקא, וגם רבינו האר"י כתב במפורש שיהיה השק משערות דווקא. וכו'.

ועי"ע בספה"ק קומי רוני הנז' (סוף י"א) שכתב, ויש שלובשים אותו לפעמים על בגדיו, וכשלובשים אותו דרך תשובה לובשים אותו תחת כל בגדיו היינו על גופו בשרו ממש עד שנעשה בשרו וגופו חידודים חידודים.

וישב על הארץ אצל המזוזה שבפתח הרומזת לשכינה, ורגליו יחפים ממנועל. ויחבק פניו בקרקע ממש, וירבה בבכיה כפי כחו על שגרם לרחל ירידה זו בעונותינו.

עיונים והארות

ז. סידור הרש"ש כת"י היר"א ח"א (דף 121).

בשעה"כ (דף נח ע"ב) כתב וז"ל: "ותשב יחף ותעטוף ראשך כאבל ותרבה בבכיה כפי כחך, ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין, גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש, ותכוין בזה על שריפת התורה שנעשית אפר, וגם תכוין למה שנתבאר אצלנו (שער רוח הקודש דרוש ג, ד"ה ע"ב) איך מיום שנחרב בית המקדש ונשרפה התורה, נמסרו סודותיה ורמזיה לחיצונים וזה נקרא גלות התורה בעונותינו הרבים, ותכוין לבכות על חרבן הבית ותכוין לבכות על הריגת הצדיקים, עכ"ל.

עוד כתב, "ולכן צריך שתלך ותשב אצל הפתח סמוך למזוזה, שהיא סוד השכינה פתח העליון ותסיר המנועלים ותשב יחף וכו', גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש" ע"כ, וכ"כ בפרי עץ חיים (שער תיקון חצות פ"ג).

ועיין מש"כ הבא"ח (פ' וישלח אות יא) וז"ל: זהו סדר אמירת תיקון חצות ע"פ דברי רבנו האר"י ז"ל, תשב בתחלת תיקון רחל אצל הפתח סמוך למזוזה, וטוב שיהיה הפתח של החדר שאתה אומר בו פתוח אם אין שם קרירות, וקודם שתאמר תיקון רחל תפרוש מטפחת או בגד אחר קל על הקרקע כדי שיעור מושבך, דאין לישב על הקרקע ממש, ותסיר מנועליך ותשב שם יחף, ותכסה ראשך בגלימא או בגד אחר, ותקח אפר מקלה ותשים במקום הנחת תפילין ש"ר, ותכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש, ותכוון בזה להצטער על שריפת התורה שנעשית אפר, גם תכוון להצטער שבעה"ר משנחרב בהמ"ק נמסרו סודות התורה ורזיה לחיצונים שזה נקרא גלות התורה בעוה"ר.

ולענין שינוי מקומו כן כתב רבנו האר"י בשעה"כ (שם) וכ"כ בחסד לאלפים (א, יט) בהגהת בנו וז"ל "בעת שאומר תיקון חצות צריך שישנה מקומו עד גמר אמירת תיקון לאה, ספר הכוונות. וכן נוהגים פה עיר הקודש ירושלים תובב"א במדרש בית אל" ע"כ. וכן כתב כה"ח (סי' ג, ס"ק לא) והוסיף אכן בתוך רבים יחושו משום יוהרא וישנה קצת מקומו. עכ"ד.

גודל מעלת אמירת תיקון חצות.

כתב הרא"ש (ברכות א, א) וז"ל: וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חרבן בית המקדש" ע"כ. וכתב הטור (או"ח סי' א) וז"ל: והתפילה שיתפלל אדם באותה שעה על חרבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל, ופיל תחינתו לפני המקום אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונה מהרבות בהם שלא בכוונה" ע"כ. והובאו דבריו בב"י (או"ח סי' א) ובשלחן ערוך (סעי' א).

ובשו"ע רבנו זלמן כתב (או"ח מה"ת סי' א סעי' ב), ראוי לכל ירא

שמים וכל החיל אשר נגע ה' בלבו לקום בחצות הלילה ולקונן מעט במזמור על נהרות בבל וכיוצא בו על חרבן בית המקדש וגלות השכינה, וכמו שהקב"ה מקונן בעת ההיא ואומר אוי לי שהחרבתי את ביתי" עכ"ד.

כתב הרב ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז), שהאדם הרגיל לקום בחצות לילה ולעסוק בתורה, הוא כופה לסטרא אחרא ועוונותיו מתכפרים ובזה יבוא לטהר מחשבתו ולא יתבלבל יחודו וממתיק כח הדין, ועוד כי הקליפה הקשה מכל הקליפות היא המיתה, והשינה אחד מששים במיתה (ברכות נו). וכיון שהאדם נדד שינה מעיניו נמצא כי הקליפה הקשה משתברת וכל השאר יכנעו וישתברו, ואור בת עין יאיר על ידי התורה אור ובודאי שיהיה לו סיוע גדול לתשובה, ובודאי שמהשמים יסייעוהו שיהיה צדיק גמור ושתהיה מחשבתו קדושה, ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קיט, נה) זכרתי בלילה שמך ה' ואשמרה תורתך, זאת היתה לי, מפני שהקם בלילה משתתף בזאת שהיא השכינה וכיון שהוא משתתף עמה אינה מנחת אותו שידחה ממנה וישילוט בו יצר הרע ע"כ. וכתב השל"ה (בשלח תורה אור ז) כי על ידי הדמעות מכניע את פלונית, וכתב עוד (חולין, מוסר כב) שאותו הקם בחצות וגם ער בעלות השחר נכתר בכתר המלך, ויראים ממנו עליונים ותחתונים, ואין בעלי הדין שולטים עליו שינכר שהוא מבני היכל המלך, ונשמה קדושה מאירה בו, ע"כ.

ומהר"א פאפו ז"ל בספרו חסד לאלפים (או"ח א, ו) כתב וז"ל: "ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על חרבן בית המקדש. ענין הצער הוא על מה שעבר, ודאגה על אריכות הגלות שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, וזה ראוי לכל אדם אלא שלא יוכל לקיים זאת כי אם מי שהוא ירא שמים, שכאשר ירצה להתעורר לדאוג ולהצטער יהמו מעיו לו ויצטער צער נפש משום דאף על גב דהוא לא חזי מזליה חזי צער השמים ואזניו תשמענה קול ברמה נהי בכי תמרורים רחל מבכה, אי אפשר שלא יצטער" ע"כ. וכתב עוד בספרו פלא יועץ (מערכת אבילות) וז"ל: "אבילות על חרבן ביהמ"ק הוא דבר התלוי במעשה ליתן אפר במקום הנחת תפילין ולישב אצל המזוזה ולומר תיקון חצות. אמנם, לא המעשה הוא העיקר רק צריך להיות עין במר בוכה ולב נשבר ונדכה כאבל אם קודר יאנח בשברון מתנים על צער השמים והכל לפי הידיעה ולפי רוב האהבה ולפי זכות הנשמה, הן אמת כי דלונו מאוד ואין אתנו יודע מה חסרנו ומה אבדנו ומה גרמנו בעוונותינו הרבים ומהו גלות השכינה ועד היכן מגיע צערה וצער העליונים והתחתונים על זה ידו כל הדווים, מכל מקום כל אדם אינו חייב אלא כשיעורו, ויצער בעצמו כאילו אמו חוגרת שק לובשת שחורים ומתעטפת שחורים צועקת מרה קול ברמה מנהמת כיונה, מה הלשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי, וכזאת יתן החי אל לבו

עיונים והארות

שמון למאור, ומדליק נרות הרבה בכל ביהכ"נ, ומתמלא אורה, והיו באים רוב הקהל וכמעט כולו, ולומדים כולם בספר תהלים כולו בקול רם מלה במלה, ואח"כ קוראים שיר השירים כולו, וכן היה עושה בכל ערב ר"ח, והיו באים כל הקהל מאליהם לביהכ"נ בשני לילות אלו, מרוב חפצם וחשקם לבוא לביהכ"נ המכובד באורים, וברוב עם הדרת המלך, והיה האיש אומר מקרא זה, וחובל עול מפני שמן, חובל עולו של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה מרבה נרות בביהכ"נ כדי שיבואו ללמוד ולהתפלל, ובאמת שלזה צריך הוצאה מרובה, והקב"ה סייעו שהיו כל הקהל מסייעים אותו במצוה זו.

מעידני עלי שכל זמן שהיה מנהג הטוב הזה בידם, היה אור לבני ישראל בכל מושבותם, ולא היה להם כל אותן השנים שום עצבות ושום דאגה, ולא קרה שום נזק לאחד מבני ישראל, והיה שבע בעולם, והכל בזול, והכל מצוי בחנם, אין כסף נחשב, ובמעט ריוח שירויחו היה מספיק להם אכול ושבוע והותר, ואין דאגה בלב איש, על המחיה ועל הכלכלה, וכמה זקנים מופלגים היו בדור ההוא, ככוחם אז כוחם עתה, ולית מאן דמית בלא זמניה, היו מתים בלא צער, ועל דור זה אני אומר ועמך כולם צדיקים, ומלבד זה מנהגם היה שכל יום ויום אחר התפילה, קובעים מקום ללמוד בקביעות, ויושב חכם ודורש להם כשיעור שעה ויותר, אח"כ יוצאים מביהכ"נ לביתם לשלום.

מעשה נורא עם השד"ה זיע"א.

נראה עוד במעשה כעין זה שהביא בספר פאת השד"ה של מו"ר השד"ה זיע"א, בשנת תרנ"ז התעוררו מחכמי ורבי וחסידים ארם צובה הדרים בירושלים, לזכות את הרבים לעשות תיקון חצות, כמנהג בני ארם צובה למעלה, ויסדו חברת שומרים לבוקר לקום בכל לילה בחצות, לקבוע לימוד עד אור הבוקר, כל אחד ותלמודו בידו, ש"ס, רמב"ם, שו"ע, זוה"ק, משניות, ותהילים, כל אחד לפי כחו ויד השגתו, ולמטרה זו מינו גבאי החברה, שמש זריז לעורר הלומדים בחצות לילה, לבוא לביהכ"נ רבן יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה, הגבאים והמנהלים אף שדרו מחוץ לעיר העתיקה, שמו עין השגחתם לנהל הישיבה והלימוד במועד הנקבע, והנה אחד מהרבנים הגדולים כמוה"ר שאול דוויק הכהן זי"ע, חלה ושכב בבית חולים. בלילה נגלה אליו הרה"ג מוהר"ר נסים לופס זי"ע, ואמר לו, ידידי, דע לך כי מהמעשה של קימת חצות שיסדתם וזיכתם את הרבים בירושלים, גרמתם נחת רוח ושמחה גדולה ועילוי לשכינה, אולם למה שלשה לילות שלא נקראו האנשים ללמוד. בהקין הרב משנתו שמח מחד גיסא על הנחת רוח שעושים לבוא, ונצטער מאידך גיסא על איבוד השלש הלילות שלא קמו, ולא ידע מה הסיבה. בבוקר בירר אצל חכמי ורבי ארם צובה, ונודע שהשמש לא היה בקו הבריאות ושלא אחד מקרובי שיעורם במקומו, ואולם האיש התעצל ולא קיים הבטחתו, וקיבל השמש על עצמו שמהיום והלאה יזרז וישתדל בכל עוז במלאכתו לעורר הלומדים.

דברים הממרמים את הלב וישפוך את נפשו בקול יללה אולי יזכה ויראה בנחמת ציון" עכ"ד.

החת"ס עם בני ישיבתו עושים תיקון חצות כל ליל ששי.

ומובא במנהגי החתם סופר לערוך תיקון חצות בכל ליל ששי כל השנה, עם בני ישיבתו, וכן בנו הכתב סופר ונכדו השבט סופר אחריו, לעת זקנת השבט סופר נחלש, ולא היה יכול להשתתף עם הבחורים, וממילא נחלש התיקון חצות. בא החת"ס בחלום לבתו הצדקנית מרת שמחה לעהמן ע"ה ואמר לה, תשאלי את נכדי מדוע הפסיק את עריכת תיקון חצות בישיבתנו הקדושה. מאז התאזר השבט סופר עוז והחזיר העטרה לישנה.

ומסופר על מרן החת"ס ז"ל שפעם היה איש אחד הש"ץ לתיקון חצות, ואמרו בקרירות, והקפיד עליו מאד, היתכן הלא בתיקון חצות נמס כל לב והיה למים.

תיקון חצות של חכמי פורת יוסף.

לאחר מלחמת יום הכפורים באחד הימים נכנס מרן ראש הישיבה כמוהר"ר יהודה צדקה זצוק"ל לישיבה ודיבר בחום גדול על צער השכינה ומעלת תיקון חצות ולימוד התורה לאחר חצות כמה דברים אלו עוזרים מאד לשכינה ומקרבים הגאולה, והביא עמו ספר קרבן אשה לרבנו אליהו שמאע הלוי זצוק"ל ובהקדמה מדבר על מעלת תיקון חצות והביא שם מעשה נורא שהיה בחלב. וסיכם הדברים לשלל הפחות פעם בשבוע נעשה כזאת ומאז הנהיג שפעם בשבוע בליל ששי יבואו כל תלמידי הישיבה מחצות הלילה ויברכו ברכות השחר ותיקון חצות יחד בבכיות, ואח"כ ילמדו עד אור הבוקר, וכן עשה הלכה למעשה וכן נוהגים עד היום בישיבה בראשות מו"ר הגאון הגדול כמוהר"ר משה צדקה שליט"א, וזה דבר המעשה:

ואני אגיד מה שראיתי בימי חרפי במקומנו ארם צובה, שהעיר ה' רוחו לאחד ממשפחת בית דוד, זה שמו ח' ידידיה בן דיין נ"ע, שאזר כגבר חלציו, והיה קם קודם חצות לילה, והיה לוקח עמו משמשי בהכ"נ, והולך ודופק על דלת פתחי בני ישראל לקום לבוא לביהכ"נ אחר חצות לילה, ויהי ה' עמו, שתיכף היו קמים ממטתם, ולא היה אחד מחזיר פניו ריקם, והולכים לביהכ"נ, עד שכמעט יכולני לומר שרוב קהל עדתינו היו קמים אחר חצות, ובאים לביהכ"נ ויתאספו חבורות חבורות, חברה אחת ת"ח לומדים גמרא ותוס', ואני הקטן הייתי מחברה זו, ויש חברה שלומדים שו"ע או"ח, ויושב עמם איזה ת"ח להאיר עיניהם ולהבינם, ויש חברה שלומדים זוהר, ויש חברה שלומדים ספרי מוסר, כמו ראשית חכמה וספר כד הקמח, באופן דכל בי עשרה שכינתא שריא, ובכל ליל ששי יש כמה אנשים שהולכים לביהכ"נ, מתחילת הלילה עד הבוקר, ולומדים בתיקון צמח, ובליל שבת היה הולך מבעוד יום, ומזמין

אח"כ יאמר תיקון רחל: מזמור על נהרות בבל, ויבכה על חורבן הבית. מזמור לאסף, ויבכה על הריגת הצדיקים. זכור ה' מה היה לנו, הבט משמים וכו' על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וכו'.

אח"כ יאמר פסוק "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" וכו' עד "נדחי ישראל יכנס".

אח"כ יאמר תיקון לאה: למנצח כאיל תערוג, שפטני, למנצח מזמור לדוד יענך, לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה, למנצח בנגינות, הללויה אודה ה' בכל לבב, למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא וכו', עד אנה בכיה בציון וכו'.

אח"כ יאמר "אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו" וכו' עד "ומוספין כהלכתן".

אח"כ יאמר "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון" ח.

עיונים והארות

נתן הנביא, ותאמר מזמור זה בקול בכיה ותחינה ובקשה שתבקש מחילה מלפניו יתברך על עונותיך, ואח"כ תאמר "עד אנה בכיה בציון ומספד בירושלים תקום תרחם ציון ותבנה חומות ירושלים", ותכוין ציון כנגד רחל וירושלים כנגד לאה, ואח"כ תשב במקומך העיקרי ותעסוק בתורה. ויש נוהגים לומר אחר תיקון לאה הנז' מזמור "בשוב ה' את שיבת ציון" ובקשת "מלך רחמן רחם עלינו וכו', ויהא רעוא וכו'", ואף על פי שלא נזכרו בדברי רבנו האר"י ז"ל אין חשש לאומרם, מאחר שאומרם בסוף תיקון לאה המסודר מרבנו האר"י ז"ל לית לן בה, וכן אנחנו נוהגים לאומרם. מיהו יש מקומות שאומרים אחר תיקון רחל נוסח "אוי לי על גלות השכינה וכו'" ככתוב בסידורים, ודבר זה לא נזכר בדברי רבנו האר"י ז"ל, ואף על פי דמן הסברא נראה דאין חשש לאומרם, עכ"ז לא נהגנו לאומרם. ושאלתי על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב והשיבו לי דאין מנהגם לומר "אוי לי" הנז', אבל מנהגם לומר אחר סיום תיקון לאה "מלך רחמן וכו'" ומזמור "בשוב וכו'" כדי לפסוק בנחמה, ואומרים קדיש יהא שלמא.

ג שאלתי לידידינו הרה"ג החסיד מהר"א מני נר"ו על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב אם אומרים מזמור "בבוא אליו נתן הנביא" ופסוק "עד אנה בכיה בציון" גם בימים שאין אומרים בהם וידוי, והשיב דהמנהג פשוט לומר מזמור "בבוא אליו" אפילו בזמן שאין אומרים וידוי. וכתב עוד בשנת השמיטה בא"י תוב"ב דאין אומרים תיקון רחל לפק"ד גם פסוק עד אנה בכיה בציון אין לאומרם כי בפסוק זה נרמזה רחל, וכן אין לאומרם בכל הימים שאין אומרים תיקון רחל, ושמעתי שגם בקהל חסידים בבית אל יכב"ץ אין אומרים אותם, ואח"כ ראיתי במנחת אהרן כלל וא"ו ס"ג דביום שאין אומרים תחנונים לא יאמר פסוק זה, ולפק"ד דאין תלוי בתחנונים אלא תלוי באמירת תיקון רחל עכ"ל נר"ו.

ואחר המזמורים של תיקון לאה המנהג לומר פתיחת אליהו זכור לטוב בשביל שצריך לסמוך עסק תורה לשמה לתיקון לאה, ששם הוא סוד תורה לשמה שהוא לשם ה"א כנודע. ומצאתי כתוב דאחר פתיחת אליהו זכור לטוב יאמרו מאמר רשב"י הכתוב בזה"ק (פ' נח דף סה ופקודי דף רסה) אר"ש ארימית ידאי בצלותיך לעילא דכד רעותא עלאה לעילא וכו' עד זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי, וכאשר אכתוב זה לקמן בפרשת מקץ יע"ש.

ה. **סידור** הרש"ש כתי"י (היר"א ח"א דף 121). ומקורו בדברי רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף נח ע"ב) שכתב וז"ל: ותאמר תחילה על נהרות בבל ותכוין לבכות על חורבן הבית, ואחר כך מזמור לאסף ותכוין לבכות על הריגת הצדיקים, ואחר כך תאמר פסוקים אלו, זכור ה' מה היה לנו עד סיום מגילת איכה וכו', ואח"כ תאמר פסוקי ישעיהו הבט משמים וגו', אתה אבינו וגו' למה תתענו וגו', למצער וגו', ואח"כ פסוקים ועתה ה' וגו' אל תקצוף וגו' ערי קדשך וגו' העל אלה וגו' ואח"כ תאמר פסוקים דנחמה והם על חומותיך, אל תתנו דמי לו וגו' נשבע ה' בימינו, ואח"כ תאמר שלשה פסוקים אלו והם: אתה תקום, כי רצו עבדיך, בונה ירושלים, ואח"כ תיקון לאה. ע"כ.

ובסידור הרש"ש וכן בסידור השד"ה הוא רבנו שאול דוויק הכהן ז"ל נוסף נוסח "אוי לי על גלות השכינה, אוי לי על חרבן בית המקדש, אוי לי על שריפת התורה, אוי לי על הריגת הצדיקים, אוי לי על חילול שמו הגדול ותורתו הקדושה, אוי לי כי גבר אויב, אוי לי על צער כל העולמות, אוי לי על צער האבות הקדושים והאמהות הקדושות, אוי לי על צער הנביאים והחסידים והצדיקים אשר בגן עדן, אוי לי על צערו של משיח, עוונותינו היטו אלה ופשעינו האריכו קצנו וחטאתינו מנעו הטוב ממנו, אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם, זה כמה אורך ימים ושנים רבים ורעים, כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו" עכ"ל, ואחר כך אומר פסוקי על חומותיך ירושלים וגו', וכן הוא בהרבה סידורים.

ועיין מש"כ הבא"ח (פ' וישלח אות יא) וז"ל: ואז תתחיל לומר "על נהרות בבל" ותכוון לבכות במזמור זה על חרבן בהמ"ק, ואח"כ "מזמור לאסף" ותכוון לבכות בזה על הריגת הצדיקים, ואח"כ "זכור ה' מה היה" עד הסוף, ותכפול פסוק "השיבנו", ואח"כ פסוקים "הבט וכו' אתה וכו' למה וכו' למצער וכו' ועתה וכו' אל תקצוף וכו' ערי וכו' העל אלה וכו'", ולא תאמר פסוקים יותר מזה, ואח"כ פסוקי נחמה "על חומותיך וכו' ואל תתנו דמי לו וכו' נשבע ה' וכו' כי מאספיו וכו' אתה תקום תרחם ציון וכו' כי רצו עבדיך וכו' בונה ירושלים וכו'", והרי נשלם תיקון רחל.

ואח"כ תתחיל בתיקון לאה ותאמר מזמור "כאיל" ומזמור "שפטני" ומזמור "יענך" ומזמור "לה' הארץ" ומזמור "יחננו ויברכנו" ומזמור "אודה ה' בכל לבב" ומזמור "בבוא אליו

ו. יאמר את התיקון בניגון של קינה וצער, שניגון זה מעורר הבכיה ומשבר הלב. וכן יזיל דמעות על החרבן. ואם אינו מצליח, לכל הפחות יעשה קול של בכיה כמו שנאמר (תהלים ו, ט) "כי שמע ה' קול בכי" ט.

עיונים והארות

בהריגתם, וגם צער השכינה הקדושה שהיה לה אז ואין שכל אנושי יכול לשער צערה, וראוי לבכות בכי רב מאוד על חילול שמו הגדול בין העמים, וראוי לאדם לצייר במחשבתו כאילו היו הם בניו ממש ונתנו על כתפיהם ריחיים כבדים לנושאם, ובפסוק "על הר ציון ששמם" ראוי לבכות בזה עד שלא ישאר לאדם עוד כח לבכות" ע"כ.

ועיין בספר קב הישר (פרק ג) שהאריך בזה וכתב "ראה כמה גודל החיוב להתאבל על חורבן ביהמ"ק על שפיכת דמם של ישראל, וצריך האדם לומר "על נהרות בבל" ולשפוך דמעות על חורבן ביהמ"ק "ומזמור לאסף" על הריגת הצדיקים כי שערי דמעות לא ננעלו ואינם נמחקים לעולם ויש ברקיע ממונה אחד שמקבל אותן הדמעות, וקבלה אמיתית בידי כל מי שבלבו תדיר צער על גלות השכינה זוכה לכתר תורה" עכ"ל.

ועיין בכה"ח (סי' א ס"ק כו) שכתב דמי שהוא זקן וירא מלהוריד דמעות דמחליש כח העינים, ימנע עצמו מלהוריד דמעה. כיע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת ברכה יו"ד (סי' שצד אות ג), וזה לשונו: אדם שהיה נוהג לבכות בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים כמ"ש האר"י שיש להתעורר בבכיה בימים הנוראים וכו', והאיש הזה בא בימים וירא מפני ראות עיניו, ותמנ"ע היתה דמעתו, יפה עשה כי כוונתו רצויה, אך טוב בין באבל בין בתפילת ימים נוראים לעשות קול בכי, וכתב כי שמע ה' קול בכי, ורחמנא ליבא בעי (סנהדרין קז). לב נשבר. עכ"ל. וכ"כ הבא"ח (ש"א פ' וילך אות יח) בענין תפילת יוה"כ שיאמר בקול בכי.

כתב הרב בתחילת שער ה"ק וז"ל: אמר שמואל הואיל וזכרנו ענין הדמעה נבאר כוונת הבכיה והדמעה. דע כי יש באחור"י של ז"א ק"ך צירופים שיש בשם אלהים כנודע, כי כל תיבה בת ה' אותיות בונה ק"ך בתים וכולם הם דינים קשים והם ק"ך כמנין דמעה, [אמר שמואל ע"ה] כי הדמעה הוא סוד הדין כנז' בזהר בפרשת שמות דף י"ט ע"ב והנה הדמעה ממתקת ק"ך אלהים הנז' והבכיה גורמת להמשיך מלוי הוי"ה דס"ג שבאימ' שהיא בגי' ל"ז כמנין בכי"ה ונמשך מלוי הנז' למטה בתוך ז"א ועי"כ מתמתקים ק"ך אלהים הנז', ע"כ:

ועיין בליקוטי הש"ס (דף א ע"ב) וז"ל: בכיה ודמעה: מיום שחרב ביהמ"ק אמרו רז"ל שנעלו שערי תפלה אבל שערי דמעה לא ננעלו שנאמר אל דמעתי אל תחרש והטעם משום שבדמעה הוא מעורר את העינים העליונים שהם נצ"ח והו"ד דחכמה ולעולם נו"ה הם דינים ולכן דמעה עולה ק"ך ע"ה והוא כמנין ק"ך צרופי אלקים והנה גורם להוציא את הדינים לחוץ וע"כ העינים הם מתאדמים בדמעה כי מוציא את הדינים שבהם לחוץ ומתמתקים ובתפלה הוא מעורר את הפה העליון והשפתיים הם הנ"ה דבינה כי העינים הם נ"ה דחכמה לכן הם מעולים יותר משערי התפלה והם מתקבלין יותר למעלה. ע"כ.

ודע כי כתוב בשער המצות לרבנו האר"י ז"ל בענין איסור להגות את השם ככתבו, שגם אם יקראנו במילוי כזה יו"ד ה"י וי"ו ה"י ג"כ הוא בכלל הוגה את השם באותיותיו ואסור יע"ש, לכן צריך לזהר האדם בפתחת אליהו זכור לטוב הנז' לומר כך "מלגאו איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו ואות ה"א", דמאחר שאומר תבת "אות" עם כולם אין זה בכלל הוגה את השם. וכן, נמי יזהר באומרו אח"ז "קם ר"ש וכו'", לומר "ודא איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו אבל אות ה"א איהו שכינתא דלא מחושבן ט"ל אלא אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו דסליקו אתוון לחושבן ט"ל וכו'", וכן יעשה בשאר לשונות בזה"ק ותיקונים.

ט. בא"ח (שם אות יב), וז"ל: מנהג עירנו יע"א לומר מזמור "על נהרות בבל" ופסוקי איכה ד"זכור ה' מה היה לנו" ופסוקי ישעיה הכל בניגון קינה דמעורר הבכיה ומשבר הלב, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם. ושאלתי על מנהג החסידים בעיה"ק ירושלים תובב"א (בית אל), והשיבו לי דמנהגם לומר הפסוקים הנזכרים בניגון קינות, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם. עכ"ל. וכ"כ בספר מגלה עמוקות (בסוף הספר על התורה).

וכתב האר"י בשעה"כ (דרוש תיקון חצות, דף נח ע"ב) שבעת אומרו תיקון חצות יבכה בנהרי נחלי דמעה, גם על שריפת התורה שנעשיית אפר וגם תכוין למה שנתבאר אצלינו בש' רה"ק איך מיום שנחרב בהמ"ק ונשרפה התורה נמסרו סודותיה ורזיה לחיצונים וזה נקרא גלות התורה בעו"ה.

ועיין עוד במסילת ישרים (פרק יט) שהמבחן הגדול לאהבת השי"ת, ולדרגת האדם ביראת הרוממות מלפניו יתעלה, היא כמה מצטער בצער השכינה והחרבן. יע"ש. ועיין בספר יסוד יוסף (אות כה) שעל ידי שבוכה בתיקון חצות מכפר על חטא וז"ל: וכן מתקן חטא פגימת העינים, ע"כ.

ובספר יסוד ושורש העבודה כתב (שער ב, פרק א) שצריך התלהבות גדולה כאש אוכלת לעבודה הרמה הזאת, ולהלן (פרק ה) כתב שיתעורר לסדר תיקון חצות לאונן ולקונן על צער השכינה הקדושה ועל חורבן בהמ"ק, כי האנינות והבכיה על גלות השכינה הקדושה ועל חורבן ביהמ"ק היא עבודה גדולה ועצומה לבורא יתברך וגם הצדיקים בגן עדן והקב"ה וכל פמליא שלו כולם בוכים בכל לילה, וחיוב על האדם שגרים לשכינה זה הצער, להשתתף עמה בצערה ע"כ.

עוד כתב ביסוד ושורש העבודה (שער האשמורת פרק ו) וז"ל בקיצור: "במזמור על נהרות בבל" יתאונן ויבכה על החורבן ועל גלות השכינה הקדושה, ובמזמור "באו גויים בנחלתך" ראוי לאדם לבכות בכי רב ועצום על חילול שמו הגדול וראוי לבכות בכי רב ועצום על הריגת הצדיקים והחסידים שהיו באותו הדור וסבלו יסורים קשים ומרים

ז. החיוב לקום בחצות ולבכות על החרבן מוטל על כל אדם, בין לתלמידי חכמים ובין המון העם.

עיונים והארות

הקשה הזו מוריד אותם לים הגדול וכאן פירש מוריד כמו לשון הפסוק "יורדי המרכבה" שהוא עליה והיינו שמעלה אותם לבניה אשר שם שורשם ומתמתקים בים הגדול והבינה מתקשרת עם החכמה ושם הם נמתקים, והופך מידת הדין למדת הרחמים ומרחם על ישראל כי הבינה נקראת מ"י מ' על י' כמו ה' על י' דין על הרחמים ועכשיו י"ם אות י' על אות מ' כמו י' על ה' וזה שאמר ים החכמה שעל ידי החכמה מתהפך הדין לרחמים. אמר רבי יהודה, שתי דמעות, שמהם באים הדמעות, מהם בא הדין אמר רבי יהודה שתי דמעות שהם נצח והוד שמהם באים הדינים לעולם ואז יש צער בעולם והאנשים בוכים ויש דמעות.

ועיין עוד ענין תרין דמעין באדרא רבא (דף קלו ע"ב) וז"ל: תאנא בהני עינין למדנו שבאלו שתי העינים של ז"א, בתרין גוונין מנייהו, בסומקא ואוכמא בשני הגוונים שבכל עין שהם אדום ושחור והם בחינת דינים, שראן תרין דמעין יש בהן ב' דמעות בכל עין דמעה אחת הנמשכת מנצח והוד דאו"א המלוכשים בז"א בבחינת מוחין. וכד בעי קדשא דקודשין לרחמא על ישראל וכאשר רוצה קודש הקדשים שהוא פרוץ חכמה דז"א לרחם על ישראל ולמתק שני כחות דין אלו הנמשכים מתרין דמעין דז"א, אחית תרין דמעין, לאתבסמא בימא רבא מוריד שתי דמעות אלו לים הגדול כדי לבשמש, והענין הוא שכאשר הן יוצאות מעינא דז"א הן יורדות אל הנוק' ושם מתמתקים, וכמוכן לא ע"י הנוק' אלא כמו שיבואר לקמן שהוא על ידי שימשך להם אורם מבחינת ב' יסודות דאו"א המלוכשים בדעת דז"א והאור הזה נמשך לנוק' וממתיק את שתי הדמעות ואת הנוק'. מאן ימא רבא ושואל, מי הוא הים הגדול האם הכוונה לבחינת המלכות או ליסודות דאו"א. ימא דהכמתא עלאה ומשיב, הים של החכמה העליונה והוא יסודות דאו"א. כלומר דיתסחון בנהרא (ס"א בחורא) במבועא דנפיק מהכמתא רבא, ומרחם להו לישראל ואם תאמר איך יורדים שתי דמעות מז"א לאו"א שהם למעלה ממנו, דע כי כוונתו לומר שיוירד אור מיסודות דאו"א למלכות אשר לשם מוריד ז"א את הדמעות כדי שיתרחצו במימי הנהר במבוע היוצא מהחכמה הגדולה ושם מתמתקים ומתבסמים הדמעות ואז הקב"ה מרחם על ישראל.

ועוד הביא בספר הכוונות הישן (דפוס שנת ת"פ) וז"ל: במלת רצון תכוין להמשיך מרצון העליון שהוא שם קפ"ד שהוא אחוריים של שם ע"ב, שהוא ביסוד דאבא שבתוך רישא דז"א, ושם קס"א שהוא אה"י דיודי"ן שהוא היסוד דאימא שבראש הז"א. ומב' יסודות אלו תכון להמשיך מזון ושפע לעולמות, ועל ידם מתמתק שתי בחינות הדינים המונעים הפרנסה. והם סוד שתי עינים הנזכרים בפסוק הקודם, ובעינים יש שתי דמעות שמהם יורד הדין, והם למטה בעינים של הנוקבא רחל. וכן רחל בגי' הם שתי פעמים דמע"ה, לכן ר"ת ל'כל ח'י ר'צון - רחל. ותכוין להמתיק רחל שהוא נוקבא תתאה ושתי דמעות היורדים בימא רבא היא הנוקבא שהיא בגי' רחל ג"כ, והמתיקם ע"י רצון שהם קס"א וקפ"ד כנזכר. ע"כ.

י. כ"ב החיד"א בספרו מחזיק ברכה (ס"א א אות א) דחיוב זה כולל

ובזוה"ק (שמות י"ט ע"ב) כתב וז"ל: אמר רבי אלעזר, בא וראה רחמנותו של הקדוש ברוך הוא, כשהוא מרחם על ישראל עם היות שמדת הדין בחזקה מצד שיש להם מעשים שאינם טובים והם לא יכולים להפוך מדת הדין למדת הרחמים, כופה את מדת הדין ומורידה שלא ומרחם עליהם הקב"ה כופה את מדת הדין ומורידה שלא תשלוט על ישראל כי גורם למתק הדין במדת הרחמים. והיינו דתנן, שהקדוש ברוך הוא מוריד שתי דמעות לים הגדול. מאן אינון שתי דמעות ומסביר שזה שלמדנו שהקב"ה מוריד שתי דמעות לים הגדול, ושואל, מה סודם של אלו הדמעות. אמר רבי יוסי, לאו מלא ברירא היא אמר לו רבי יוסי אין זה דבר ברור מה פירוש שהקב"ה מוריד ב' דמעות הדברים אינם כפשוטם, דהא אמר ליה לאובא טמא, דהוה כריב, ומילוהי כדיבן שהרי אמר בעל האוב השואל בעצמות המתים והיה מכשף והוא טמא, ודבריו דברי שקר וכדאיתא בגמרא ברכות (נט). ששאל אותו אתה יודע איך נעשה רעידת אדמה, ואמר ע"י שהקב"ה מוריד שתי דמעות ואמר רב קטינא שהוא שקרן ודבריו דברי שקר.

אמר רבי אלעזר, לאו בתר אובא טמא אזלינן, דברירא דמלה הוא אמר רבי אלעזר אין אנחנו הולכים אחרי דבריו של בעל האוב המכשף אובא טמא, נכון שהוא אמר שהקב"ה מוריד שתי דמעות ונעשה רעידת אדמה. אבל אנחנו לא סומכים על דבריו כי אנחנו יודעים את סוד הדבר שבאמת הקב"ה מוריד שתי דמעות אמנם אין הדברים כפשוטם. וכתב מהר"ח, זה תבין ממסכת ברכות פרק הרואה במשנה שעל הזיקין ועל הזוועות, סיפר שם מעשה דרב קטינא כד הוה אזיל וארעא גנחא ואמרה גוהא (לשון אנחה). ואמר בלבו אם אפשר שההוא אובא טמא (אוב טמא) דהוה תמן בחד ביתא אי הוה ידע מאי האי. והשיב לו האובא טמא כי אז היה השעה שהקב"ה מוריד שתי דמעות לים הגדול. והשיב לו רב קטינא שהיה ההוא אובא טמא כדיבא ומילוי כדיבין (הוא שקר ודבריו שקר) דא"כ הוא שהם ב' דמעות, א"כ תרתי זמני הוה ליה למגנח ולמעבר גוהא גוהא. ושם נתבאר בגמרא כי אמת היה זה מה שאמר לו אותו אובא טמא, אבל כדי שלא יטעו אחריו בני אדם, לכן קראו שקרן. והנה, ר' יוסי סבר הדבר כפשוטו כי אין ענין ב' דמעות ענין אמיתי. וז"ש לא מלה ברירא היא. ר"ל אינו אמת כי הרי שם רב קטינא אמר לו לאותו אובא טמא שהיה שקר וכו'. ותירץ ר' אלעזר כי אם לא למדנו זה רק ממאמר דאובא טמא היה כן אמנם אנו למדים דבר זה ממשנה שלמה דתנן בעשרה כתרי וכו'. וזה כמו שאמרו בגמרא דקשוט קאמר, דרב קטינא הוא שרצה לקרותו שקרן. ע"כ מהר"ח. ו. דתנן, בעשרה כתרי מלכא, אית תרין דמעין לקודשא בריך הוא שלמדנו, בעשרה ספירות שבעולם האצילות הנקראים כתרי מלכא יש שתי דמעות שהם ב' ספירות נצח והוד שהם ב' גבורות שהדין בא מהם ונקראים דמעות כי על ידי מידת הדין שהם מורידין יש צרות בעולם והאנשים מורידים דמעות, והן שתי מדות דין, שהדין בא משתייהן וזה שאמר שהם שתי מדות וספירות שהדין בא מהם, במה דאתא אמר, (ישעיה נ"א) שתיים הנה קוראתיה שבאים מהם הדינים והצרות שנקראים קורותין שהם הדינים. וכשהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו, הוא מוריד אותם לים הגדול, שהוא ים ההכמה להמתיקן וכאשר הקב"ה הוא בחינת בינה זוכר את בניו בעלי נשמות קדושות שסובלים בגלות

ח. אשה שיש לה יראת שמים ורוצה לומר תיקון חצות יכולה לומר, כי גם היא צריכה להצטער על צער השכינה וחרבן המקדש, וכידוע שהאשה רמז לשכינה הקדושה יא.

ט. אמירת תיקון חצות קודמת ללימוד תורה, ולכן כשאין לו שהות קודם עלות השחר לומר תיקון חצות

עיונים והארות

משמע דגם הנשים חייבות בתיקון חצות, והוא שכתב שם וז"ל והיכן מקומה עתה בלילה כי ירדה אל הבריאה שם היא צועקת ושואלת לשי"ת על חורבן בית מקדשא וכמו שאמר הכתוב קול ברמה נשמע וכו' רחל מבכה וכו', וכן כתב שם בסוף ע"ב וכמו שהקב"ה יושב ושואג וכו' כמו כן נוקבא בוכה וצועקת וכו', וכן כתב (שם נד ע"ג) יעו"ש. וגם תיקון לאה נראה משם דיכולה לומר, שכתב וגם היא נותנת זמירות והודאות אליו וכו' יעו"ש, ותיקון לאה אינו אלא מזמורים כנודע. ומה שכתב שם ברב פעלים הטעם משום דאין אומרים מקרא בלילה, יש לומר דבר הצורך שאני, דהא גם אנשים על פי דברי הארי"ז ל"ל אין אומרים מקרא בלילה ואפילו הכי אומרים תיקון חצות. ומה שכתב עוד שם שלא נמצא ולא נשמע שהנשים יאמרו תיקון חצות, יש לומר מפני שבנערותן עסוקים בגידול בנים וכו' וכיון דדש דש, ועוד דהא כמה וכמה אנשים יש גם כן דאין אומרים תיקון חצות אלא רק היראים ועל כן גם הנשים לא נהגו, אבל מי שיש לה יראת שמים ורוצה לקיים אמירת תיקון חצות תבא עליה ברכה, עכ"ל.

ובן פסק מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (שם).

וספרו לנו על אימו של מו"ר הגאון הגדול ראש הישיבה מרן כמוה"ר יהודה צדקה צדוק"ל, שהיא בת אחותו של רבנו יוסף חיים צדוק"ל, שכידוע הייתה צדקת גדולה והייתה מתפללת התפללות מילה במילה כמונה מרגליות, וכן הייתה עושה כל שנה סיום הזה"ק, ובאים גדולי הדור לסעודת מצוה שהייתה עושה, בנוסף גם הייתה כל לילה עושה תיקון חצות, וכאשר הייתה מטפלת במו"ר כשהיה תינוק והייתה עייפה מאד ובכל זאת רוצה לקום באשמורת ולומר תיקון חצות, אומרת לו בבקשה תעורר אותי בשעה אחת לומר תיקון חצות, ופעמים אומרת לו היום תבכה בשעה שתים בלילה, וכך היה, שהייתה קמה ואומרת תיקון חצות.

ובן מסופר עליה שהייתה מקפידה שבניה יקומו מוקדם להתפלל בנץ החמה, וכאשר נכנס מו"ר לישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה היה לו חשק גדול להתמיד בתורה והיה לומד עד שעות המאוחרות בלילה כמו שעה שלש ואח"כ הלך לישון ולא היה יכול לקום להתפלל בנץ החמה ואמו דברה עימו שיקום בנץ החמה ואמר לה שקשה לו כי הוא רוצה ללמוד, ולאחר שהפצירה בו כמה וכמה ימים ולא הועיל לה כי חשקו גדול בתורה וחפץ מאד בלימודו שלחה באותם הזמנים אוטו - מוביל ולקחה מנין חכמים גדולים וצדיקים לרשב"י במירון כדי שיתפללו על בנה שיהיה לו חשק לקום ולהתפלל בנץ החמה כאשר ראה את זה מו"ר ראש הישיבה נבהל ואמר לאמו שמקבל עליו לחזור בתשובה ולקום בנץ החמה מהיום והלאה פלא פלאות.

בין תלמידי חכמים ובין עמי הארץ. והניף ידו שנית בשו"ת יוסף אומץ (סי' נד) לחזק דבריו הנ"ל, והוסיף שהוא זוהר מפורש (קכא עמ' ב), שגם מי שאין לו רשות להתעסק בתורה, יקיים "קומי רוני בלילה לומר באשמורת כמה סליחות, וכמה תחנונים". וכן כתב מהר"ף בכה"ח (פ"ג אות ל).

ובררושי הצ"ח (דרוש ד שבת תשובה סעי' כא) כתב וז"ל: "ועל כל פנים בין הלומדים ובין דלת העם קודם כל דבר יסדרו תיקון חצות להוריד דמעות על גלות השכינה ובפרט בזמן הזה בעוונותינו הרבים מתגברים הרשעים ונותנים כח לקליפות וזהו אריכות גלותינו וראוי לעשות מלחמה בתחבולות נגד הקליפות ולהתיש כוחם על ידי תיקון חצות וראוי לכל אחד לזהר בזה יותר מאשר היו צריכים הדורות הראשונים לזהר בזה" עכ"ל.

ובן פסק מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א פרשת וישלח הלכה ה) וז"ל: וראוי אף לתלמידי חכמים לומר "תיקון חצות", ויאמרו רק מה שצריך ביותר, דהיינו הנוסח המתוקן מרבנו האר"י, ולאחר מכן יחזרו ללמוד תורה.

וידוע שעוד בהיות רבנו מופת הדור בחור היה רגיל בכל לילה לעשות תיקון חצות בבכיה גדולה על צער השכינה. כשנשא את הרבנית מרגלית לאשה היה ממשיך כהרגלו לעשות תיקון חצות בבכיה. ומספרים שהרבנית בקשה ממנו שיפסיק מכיון שהוא היה נחלש מאד עי"ז והרב לא היה יכול להפסיק והלכה לכבוד הרבנים הגדולים הדיינים המצוינים לשאול מה לעשות, ואמרו שפעם אחת בשבוע או פעמיים יכול לעשות תיקון חצות בשביל לשמור על בריאותו.

ומסופר על ר' ישראל מסלנט, שכאשר בא מפולניא לפריז כדי לרפאות את עיניו, אמר לו הרופא אתה בוכה הרבה צריך לא לבכות, אמר לו איני יכול לעשות זאת איך אפשר שבית מקדשינו חרב ואני לא יבכה?

יא. אמנם, מו"ר הבא"ח (ש"א פ' וישלח אות ו) כתב וז"ל: אין הנשים אומרות תיקון חצות. ובסה"ק רב פעלים כתבתי בס"ד טעמים נכונים שלא יאמרו הנשים תיקון חצות, גם לא יאמרו התנ"ך בליל חג השבועות. ומנהג הנשים בביתנו שאין אומרים תיקון חצות גם אין אומרים לימוד של ליל חג השבועות, אבל לימוד של משנה תורה ותהלים בליל הו"ר מנהגם ללמוד. ושאלתי את ידידנו הרה"ג החסיד מהר"א על מנהג הנשים בעה"ק ת"ו בענין תיקון חצות, והשיב לא ראינו ולא שמענו שאשה אומרת תיקון חצות, עכ"ל.

ומו"ר הכה"ח (שם ס"ק טו) בתחלה הביא את דברי הבא"ח וז"ל: אין הנשים אומרות תיקון חצות, וכו'. בא"ח (שם), ובספרו רב פעלים (שם סי' ט). מיהו מדברי שעה"כ (דף נד ע"א)

וגם לעסוק בתורה יעדיף לומר נוסח "תיקון חצות". וכן בחודש אלול שאומרים סליחות ואין פנאי לומר תיקון חצות וסליחות וצריך לבטל אחד מהם עדיף יותר שיאמר תיקון חצות יב.

י. אלו הימים שאין אומרים בהם תיקון חצות כלל לא תיקון רחל ולא תיקון לאה: ליל שבת, ראש השנה ויום הכיפורים, פסח וחול המועד פסח, שבועות, יו"ט של סוכות ושמיני עצרת, ובחוף לארץ בכל יום טוב שני של גלויות יג.

יא. יש ימים שאומרים בהם רק תיקון לאה, ואלו הן: ליל ראש חודש, חול המועד של סוכות, עשרת ימי תשובה, ימי ספירת העומר, בבית החתן או בבית האבל ב"מ, וכן אבי הבן, המוהל, הסנדק, בליל ה"ברית יצחק", וכל הימים שאין נופלים על פניהם יד, שנת השמיטה בארץ ישראל בלבד טו.

עיונים והארות

הסוד והעילתי דגם היחיד בינו לבין עצמו לא יאמר תיקון רחל בבית החתן. מיהו בליל המילה היחיד יאמר בצנעא ובלחש, אבל אבי הבן עצמו לא יאמר דיו"ט שלו הוא, עכ"ל.

טו. הנה ידוע שבשנת השמיטה לא אומרים תיקון רחל בחצות הלילה היות ויש עילוי למלכות כמ"ש רבנו בשער המצוות פ' בהר. וגם נקראת שבת הארץ שבת לה' ולכן אין לומר קינות, דלמא ח"ו יהיה פגם כיון ששנה זו נקראת שבת לגבי המלכות.

ובן כתב באמת ליעקב (קונטרס שפת אמת אות ב דף קא ע"ד), וז"ל: הוי יודע דבכל שנת השמיטה אין אנו אומרים תיקון רחל בחצות הלילה כיון שיש עילוי המלכות ונקרא שבת הארץ, ולכן אין לומר קינות דילמא ח"ו יהיה פגם. וכן כתב הרב כמוהר"א עזריאל ז"ל והביא ראיה לזה מדברי הזוה"ק (פרשת שלח דף קעא:): וז"ל: תא חזי, בכל שמיטה ושמיטה כרוזא קא נפיק, איתכנישו גברים ונשים וכל אינון בני מהימנותא וסליקו, כדין כולהון מתפשטין בדכורין ונשים וסלקין וכו', וחדאן חדווא ועילויא דילהון דתמן חידו על חידו [שמחה על שמחה] כו', דלית חדוותא כהאי חדווא. ע"כ. ומבואר, שיש שמחה מיוחדת בשנת השמיטה, ומטעם זה אין לומר תיקון חצות בשנת השמיטה, משום השמחה יתירה שיש בשנה זו. וזהו דוקא לדידן בני ארץ ישראל, אבל לבני חוץ לארץ צריכים לאומרו כנ"ל. וכן כתב בפירוש הרב החסיד הראב"ד. עכ"ל. וכ"כ בדברי שלום מנהגי בית אל. ובשו"ת רב פעלים חלק א' (סוד ישרים סי' י), ובכה"ח (סי' א ס"ק יב וסי' תקנב ס"ק רכד).

בענין אמירת תיקון רחל בימי בין המצרים בשנת השמיטה.

בענין קינות שאומרים בחצות היום בימי בין המצרים נראה שצריך לומר גם בשנת השמיטה מפני שאינו משום תיקון כדי להעלות את המלכות וכו' כמו בחצות הלילה וכנ"ל, אלא רק מטעם צער וחורבן בית המקדש שנחרב אחר חצות כנודע.

ואפשר להוכיח זה ממה שכתב האריז"ל בשעה"כ (דף פט ע"ג) ד"ה "ענין בין המצרים", וז"ל: בכ"א יום שבין י"ז בתמוז עד ט' באב, מנהג טוב וכשר הוא מאד לכל בעל נפש, לשבת באבלות אחר חצי היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חורבן הבית, וטעם היות זה אחר חצות היום הוא, כי אז התעוררות הדינים בסוד "כי ינטו צללי ערב" אשר לסיבה

יב. כ"ב האר"י זלה"ה בשעה"כ (דף נד ע"ד) וז"ל: "והנה אם הוא בלילי הקיץ הקצרים אף כשיקום משנתו יהיה קרוב לעמוד השחר אל תחוש לעסוק בתורה באותה שעה רק שתעשה סדר הבכיה כנזכר ואחר כך אם ישאר זמן תעסוק בתורה ותזהר מאוד שלא תתבטל מזה אפילו לילה אחד כי הוא ענין רב התועלת, עד כאן. וכן כתב בפרי עץ חיים (שער תיקון חצות פרק ד). וכ"כ בדף נט ע"ד. והבא"ח (שם אות ט) ברכ"י (סי' א). כה"ח (שם ס"ק טז).

ובתב בספר משנת חסידים (מסכת חצות, פרק ו משנה ו) וז"ל: "ובימות החמה שאין אחר שש שעות בלילה פנאי לעשות התיקון וללמוד קודם שיאיר היום, מוטב שיניח הלימוד משיניח לעשות התיקון חצות לעולם" ע"כ. וכ"כ מהר"י צמח בנגיד ומצוה (דף יא ע"ב) ובלחם מן השמים (דף א ע"א) שתיקון חצות קודם לעסק התורה, וכ"כ החסד לאלפים (א, טז).

כתב באגרות הרמ"ז (סי' טז) וז"ל: גדול סדר התיקונים הנעשה אחר חצות על גלות השכינה ועל חורבן הבית והוא העולה על כל שאר התפילות והתורה והסליחות הנאמרים בזמן ההוא ואין לבטלו בשום אופן. ואם אין זמן לומר הסליחות והתיקון חצות, יניח הסליחות ויאמר תיקון חצות כי הוא הוא עצם הסליחה והתפילה היותר מקובלת לפני המקום כי השעה צריכה לכך והזמן מזומן לכל איש נאמן לבלתי ישכח אהבת ירושלים וחיבת ציון וגדולה זכותו נוכח פני עליון. עכ"ד.

ועיין בדברי רבנו מאיר פאפירש באור צדיקים (עמוד התפילה א, ד) שכתב כי תיקון חצות מועיל יותר מעסק התורה. וכ"כ הבא"ח (שם אות ט) שאמירת תיקון חצות קודם ללימוד תורה ולאמירת הסליחות ע"כ.

יג. כ"ב בספר אמת ליעקב ניניו (סי' ג) ובבא"ח (שם אות ז) ובכה"ח (סי' א ס"ק יג) שבשבת ויום טוב, כולל יו"ט שני של גלויות. וכולל ימים טובים נספחים, כגון שביעי של פסח ושמיני עצרת אין לעשות תיקון חצות, בין תיקון רחל ובין תיקון לאה.

יד. בא"ח (שם אות ה) וז"ל: אין אומרים תיקון רחל בימי העומר וכן בעי"ת בחול. וכתוב בכה"ח פלאגי (אות לה) דאין אומרים תיקון רחל בבית האבל ולא בבית החתן ע"ש. ובתשובתי בסה"ק רב פעלים עשיתי בס"ד מטעמים לזה ע"פ

יב. מנהג ק"ק חסידים "בית-אל" שאין אומרים תיקון רחל אחר זמן המולד אם חל בליל ערב ראש חודש טו.
יג. הטוב ביותר להשתדל לומר תיקון חצות עד חצי שעה קודם עלות השחר. ומ"מ אפשר לומר תיקון חצות עד עלות השחר. ואחר עלות השחר לא יאמר תיקון רחל. ואם רוצה לומר תיקון לאה לאחר עלות השחר מותר לומר, ואם לא יועיל לתיקון לאה שעבר זמנו הרי הוא על כל פנים כקורא תהלים יז.

עיונים והארות

גם בחצות הלילה. ע"ש. וכ"כ הריא"ז מרגליות שהוא לעצמו אומר רק הקינות הנדפסים (בשערי ציון בספרו קומי רוני סי' כא עמוד ל) ולא אומר המזמורים של תיקון רחל. וכן כתב הרב אוזני יהושע להג"ר יהושע משה זצ"ל בהלכות תיקון חצות שאין לאמר תיקון חצות בימי בין המצרים בצהרים. וכן אמר לי רבי שלום הדאיה בשם אביו רבנו עובדיה הדאיה.

וכתב בשו"ת אול"צ (ח"ג פרק כה תשובה ו), שיש שרצו לומר שבשנת השמיטה בארץ ישראל כיון שאין אומרים תיקון רחל בלילה כמבואר בשו"ת רב פעלים (חלק א בקונטרס "סוד ישירים" סי' י), ובכה"ח (סי' א ס"ק יב), א"כ אף ביום אין לאמרו. אולם אין נראה כך, שאינו דומה תיקון רחל הנאמר בכל לילה, לתיקון רחל הנאמר בימי בין המצרים ביום. ומכיון שלא צריך לומר דוקא תיקון רחל בימי בין המצרים ביום, דבאמת יכול כל אדם לקונן על החורבן לפי צחות לשונו, אלא כיון שלא כל אדם בר הכי, נהגו לומר תיקון רחל, וכמבואר מדברי החיד"א בס' יוסף אומץ (סי' כא), שפסוקים אלו מיוסדים על החורבן וכדי שיהיה מסודר דבר השווה לכל נפש, וכיון שכן, אינה דומה אמירת תיקון רחל בכל לילה שבאה בכוונה מיוחדת לתקן ענינים מיוחדים כמבואר ב"רב פעלים" שם, לתיקון רחל הנאמר בימי בין המצרים ביום, שבא בתורת קינות בעלמא. ועל כן אף שאין אומרים תיקון רחל בכל לילה בשנת השמיטה בארץ ישראל, יש לומר תיקון רחל בימי בין המצרים אחר חצות היום. עכ"ל. וכן כתב מו"ר מופת הדור בספר חזון עובדיה ארבע תעניות (עמוד קכט בהערה).

טז. כ"ב רבנו אליהו מני ז"ל בזכרונות אליהו (ת. לג) בשם שער שלמה (סי' כב) וכן כתב בא"ח (שם אות ה), וז"ל: ומנהג החסידים בעה"ק ת"ו דאין אומרים תיקון רחל אחר המולד קודם ר"ח ואף על פי שמתוודים בו ביום, וכן עשינו המנהג פה עירינו יע"א.

יז. הגאון רבנו יוסף חיים זיע"א כתב בספרו בא"ח (שם אות ח) וז"ל: כיון שעלה עמוד השחר לא יאמרו תיקון חצות בין תיקון רחל בין תיקון לאה כמו שכתבו בשם הרב משה זכותא ז"ל, ומה שכתב בלב חיים (ה"א סי' ו) דגם אחר עמוד השחר כיון דלא הגיע זמן ציצית ותפילין יכולים לומר תיקון חצות אין לסמוך על זה כי דברים אלה לא ניתנו ליאמר אלא רק על פי הקבלה, ומסתמות דברי רבנו האריז"ל נראה דאין מציאות לתיקון זה אלא רק בעוד לילה, עכ"ל.

יח. בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סי' ב) וז"ל: שאלה. מצינו בספר בא"ח הלכות שנה ראשונה פרשת וישלח שכתבת בענין תיקון חצות תיקון רחל ותיקון לאה זמנו עד עלות השחר, והן עתה הביאו שמועה משם כת"ר דתוך חצי שעה

זו נשרף ההיכל אחר חצות היום. ובדבר זה נעשית תועלת בנפש האדם. וענין חצות לילה אין צריך להזכירו כי אפילו בכל שאר הלילות צריך להתאבל על החורבן, ומכל שכן בלילות בין המצרים שצריך להוסיף בבכיה, ועליו נאמר "שמחו את ירושלים" וגו'. עכ"ל.

והנה בדברי רבנו האר"י ז"ל לא כתוב לעשות בצהרים תיקון למלכות וכן לא כתב כאן סדר תיקון רחל כסדר שכתב בדרושי הלילה המזמורים המיוחדים אשר הם תיקון למלכות וכן לא כתב שאח"כ יעסוק בתורה לתקן המלכות וכו', אלא כתב לשבת באבלות לעשות בכיה ממש על החרבן ואינו אלא משום צער. אולם החיד"א בספרו יוסף אומץ (סי' כא) כתב, שנהגו לומר תיקון רחל, שפסוקים אלו מיוסדים על בכיה והספד על חורבן הבית, וכדי שיהיה מסודר דבר השווה לכל נפש. וכן כתב בספרו "מורה באצבע" (אות רל), שנהגו לומר בארץ ישראל סדר תיקון רחל בכל יום חול מבין המצרים אחר חצות, והוא מנהג ותיקון. ואין זה מטעם שיש תיקון לרחל אלא שבפסוקים אלו מתעורר האדם בבכיה. ועוד אם נאמר שאין לאמר קינות בחצות היום בימי בין המצרים מטעם שבשנת השמיטה יש עליו למלכות וח"ו שלא יהיה פגם כיון ששנה זו נקראת שבת לגבי המלכות וכו' א"כ מדוע נוהגים דיני אבלות בשנת השמיטה בא"י כמו בשאר השנים כיון שיש שמחה למעלה אלא בודאי צריך לחלק ולומר שאבלות זו עיקרא בשביל חרבן הבית. ולכן גם בשמיטה אפשר לומר את הפסוקים הללו של תיקון רחל ולהתעורר בבכיה ואינו משום תיקון אלא קינות בעלמא כדי לבכות על החרבן בימים אלו והוא דבר גדול. וכמו שצמים ובוכים על החרבן בים ט' באב בשנת השמיטה, כן גם אומרים את הסדר הנז' בימי בין המצרים. וכן פסק הרב כה"ח (בסי' תקפא ס"ק עה וכן בסי' תקנא ס"ק רכד) דאומרים תיקון חצות בחצי היום בימי בין המצרים. וכתב הגם דכתיב בזוהר "שלח לך" (קעא:); שיש עליו למלכות בימים אלו אפשר דזה הוא דוקא בזמן הבית ולא בזמן הזה דאי לאו הכי גם בחו"ל לא היה להם לומר תיקון רחל בשנת השמיטה כיון שיש עליו לשכינה ויש שמחה למעלה דמה הפרש בזה בין א"י לחו"ל. ועיין שם.

יט. ראינו מנעורינו ועד עתה שכן עושים מעשה ואומרים פרקי תיקון רחל בשנת השמיטה בישיבתנו מדרש פורת יוסף תכב"ץ.

אולם הגאון מה"ר אליהו מני בשו"ת מעשה אליהו (סי' קצג) כתב, שבשנת השמיטה כשם שאין אומרים תיקון חצות בלילה, גם בחצות היום בימי בין המצרים, אין לומר תיקון רחל ואפי" ש אפשר לחלק, שב ואל תעשה עדיף לבל יטעו לאומרו

עיונים והארות

השחר וזה המעט לא ידענו שיעורו כמה, ולכן יש לנו לומר דתוך חצי שעה שב ואל תעשה עדיף, עכ"ל. וכ"כ למעשה מו"ר הגאון ר' מרדכי אליהו בהערות על קיצור שו"ע (סי' א הערה ג).

והנה באגרות הרמ"ז לרבנו משה זכותא זצ"ל (סי' יא) כתב וז"ל: ולפי דעתי שבשעת הדחק גם כשעלה עמוד השחר יש קצת מציאות לתיקון, שהרי עד תפילת שחרית עוד יש תשע ספירות לרחל למטה, כי בשחר עולה רק הכתר. ע"כ.

ורבנו חיים פלאג'י ז"ל בספרו כה"ח (סי' ג אות לד) וז"ל: גם בלילות הקיץ אף שעלה עמוד השחר יש מציאות לעשות התיקון, ומכל מקום אחר שהאיר היום לא יאמר תיקון רחל כי אם תיקון לאה עכ"ל. וכ"כ בספרו סמיכה לחיים (בהשמטות) ובנשמת כל חי (ח"ב סי' יא) וכן כתב הרב חסד לאלפים (א, כא) בשם ספר משפט כתוב שתיקון רחל אין לומר אחר עלות השחר, ומשמע מדבריו דתיקון לאה אפשר, גם הגאון החסיד רבנו אליהו מני ז"ל בזכרונות אליהו (ת, יד) כתב שתיקון רחל אין לומר אחר עלות השחר ולזה כיוון הרמ"ז (סי' טו) שאין לאמרה, אך תיקון לאה יאמר ולזה כיוון הרמ"ז שיש מציאות לאמרו.

ומו"ר גאון דורנו מופת הדור כתב בהליכות עולם (שם הלכה ו) וז"ל: אין לומר "תיקון חצות" אחר שעלה עמוד השחר. ומכל מקום מותר לומר "תיקון לאה" אחר עלות השחר.

ובמקורות שם הביא את דברי הבא"ח הנ"ל וז"ל: כיון שעלה עמוד השחר אין אומרים תיקון חצות בין תיקון רחל בין תיקון לאה, כמו שכתבו בשם הרמ"ז, ומ"ש הלב חיים ח"א (פי' ו) להתיר כל שלא הגיע זמן ציצית ותפילין, אין לסמוך על זה. [עכ"ל הבא"ח] כי הנה בשו"ת לב חיים שם נשען גם הוא ע"ד הרמ"ז שנראה שסותר את עצמו. והכריע דבשעת הדחק יש לסמוך להתיר, ומשכן נפשיה ליישב. והרה"ג מהר"א מני בזכרונות אליהו (מערכת ת אות יד) כ' ליישב שתיקון רחל אין לומר, אבל תיקון לאה שפיר דמי. ע"ש. ובשו"ת רב פעלים ח"ג (תאו"ח סי' ב) כ', שתקון רחל אין לאמרו אלא עד חצי שעה קודם עמוד השחר, דשמא עלה עמוד השחר ואינו ניכר למראה עיניו, [ובזמננו שהכל סומכים על השעוון, ועל הלוח היומי שנקבע שם הזמן של עמוד השחר, נראה שאין לחוש לזה, ורשאים לומר תיקון חצות עד זמן עמוד השחר], אבל תיקון לאה מזמורי תהלים הם, ואם לא יועילו לתיקון לאה שעבר זמנו הרי הוא עכ"פ קורא תהלים, ומה בכך שיאמרו. ע"ש. ומוכח ג"כ שעל תיקון לאה אין להקפיד כל כך. ודו"ק.

והלומר היקר יראה שהבאנו דברי מו"ר הרב פעלים בשלמותם ומו"ר השמיט את מש"כ הרב פעלים הטעמים לפי הסוד וכנראה טעמו ונימוקו עמו, וא"כ הטוב ביותר לומר תיקון חצות ברגע חצות ממש ואם לאו יעשה כמו שכתבנו, והיע"א.

קודם עלות השחר אין אומרים תיקון רחל אלא דוקא תיקון לאה, יורינו המורה לצדקה אם כנים הדברים שכך אמרת או לאו.

תשובה: כן הם הדברים אשר שמעתם, שכך אמרתי מקרוב דתוך חצי שעה קודם עלות השחר אין לומר תיקון רחל משום דאיכא למימר בזה שב ואל תעשה עדיף, וטעמא דידי הוא דאע"ג דחצות הלילה זמנו עד אור הבוקר שהוא כעלות השחר, הנה נודע טעם אמירת תיקון רחל בקינות ובכיה בחצות הלילה הוא מפני שצריך לבכות על רחל שירדה בחצות לילה בבריאה בסוד שכינה בגלות שיורדת למטה בעת הזאת, וכמ"ש רבנו ז"ל בשעה"כ בדרוש תיקון חצות (דרוש א) וז"ל: לבכות על רחל שירדה בבריאה בסוד שכינה בגלות היורדת למטה בעת הזו ממש עכ"ל. וכתוב שם בשעה"כ בענין התפילין (דרוש ה) וז"ל: בחצי הלילה יורדת הספירה העשירית דרחל בעולם הבריאה בהיכל ה' העליון הנקרא היכל ק"ק דבריאה כנודע, ועומדת שם עד אור הבוקר, וכל אותה חצות לילה יושבת ומזמרת וכו' ע"ש, וכתב עוד וז"ל: על ידי עסק התורה שעוסקים ישראל הקמים אחר חצות לילה הם מוסיפין בה כח והיא עולה מעט מעט עד שנמצא כי באור הבוקר גמרה היא לעלות באצילות. עכ"ל. ונודע דאור הבוקר דנקיט רבנו ז"ל הוא עלות השחר, ועל כן זמן חצי שעה האחרון של חצות לילה הוא נקרא זמן הסמוך לאור הבוקר. והנה בעלמא בכמה עניינים קי"ל הזמן של חצי שעה הסמוך לזמן העקרי יש לו דין חשיבות מעין זמן העקרי וחוששים בו כאלו הגיע זמן העקרי, וכן מצינו עוד כיוצא בזה בענין מופלא הסמוך לאיש, לדון זמן הסמוך מעין זמן העקרי. על כן מאחר כי בחצות הלילה עולה רחל מעט מעט עד שיהיה גמר עלייתה באצילות באור הבוקר, לכן י"ל תוך חצי שעה קודם אור הבוקר שהוא כעלות השחר חשיב כאלו עלתה לאצילות, ואיך בוכין עליה ומקוננין והא ודאי דיש לחוש בכך ושב ואל תעשה עדיף.

ועוד איכא נמי טעם פשטי שלא לומר תיקון רחל שהוא קינות ובכיה תוך חצי שעה, דאולי נעשה עמוד השחר ולא ניכר למראה עינים של האדם, ובשלמא תיקון לאה מזמורי תהלים הוא, ואם לא הועיל לתיקון לאה דעבר זמניה הרי האומר לומד תהלים ומה בכך, משא"כ תיקון רחל כולו קינות ובכיה הא ודאי אם נניח במונח שעלה השחר אין ראוי לאמרו, ולהכי יפה אמרנו בדבר זה שב ואל תעשה עדיף.

עוד יש לי טענה אחרת בדבר זה והוא דמצינו להרב תורת חכם (דף נז ע"ב) שכתב וז"ל: ומ"ש בדרושי התפילין שיורדים באור הבוקר זה נקרא אור בוקר אבל הוא מעט קודם עלות השחר בעת שמשחירין פני הרקיע בצד מזרח אשר אז נקרא אילת השחר כמ"ש הרב ז"ל בדרוש חג השבועות וכו' ע"ש, וא"כ יש לנו להסתפק דגם כאן שכתב רבנו ז"ל באור הבוקר גמרה היא לעלות באצילות אולי הוא מעט קודם עלות

יד. מנהגנו לומר תפלת הרש"ש לאחר תיקון חצות, כי היא מסודרת ומתוקנת לפי סודן של דברים, ועל ידה ממשיכים אורות ושפע לשכינה הקדושה ולנו יה.
 טו. ביום שאין אומרים תיקון רחל, המנהג לומר פסוקים המדברים בענין רחל אימנו. ואח"כ יאמר לשון רשב"י (פ' נח דף סה.) אמר רבי שמעון ארמית ידאי וגו' עד ובעלמא דאתי יט.

מאמרי הזוה"ק

זוהר חדש דף כ"ח ע"א

וַיִּבְאוּ אֶל נֹחַ אֶל תְּבַחָה. (בראשית ז') רבי יוחנן פתח, (תהלים ס"ה) **אֲשֶׁרִי תִבְחַר וַתִּקְרַב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׁפָּעָה בְּטוֹב בֵּיתְךָ קִדְשׁ הִיכָלְךָ. בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה יֵשׁ לְאָדָם לִיזְהַר, וְלִבְדּוֹק עֲצָמוֹ וּמַעֲשָׂיו בְּכָל יוֹם וַיּוֹם.**

הֵיאָךְ קָם בְּצַפְרָא יֵימַר, כאשר האדם קם בבוקר יאמר, **יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי, שִׁיחָא לְבִי נְכוֹן וּמְסוּר בְּיָדֵי, שְׁלֵא אֲשַׁבְּחֶךָ. אוֹשִׁיט רְגְלוֹהִי לְמִינּוֹל** כשמושיט רגליו ללכת, **יַעֲיִין בְּצַעְרֵי רְגְלוֹהִי, דְּלֵא יִשׁוּטוֹן לְאַבְגָּאָשָׁא** ויסתכל ויתבונן ברגליו להיכן הוא צריך לילך היום שלא ישוטטו ברחובות להרע. **אֲזוֹל לְדַבְרַ מְצוּחָה, יְרַחֵט הוֹלֵךְ לְדַבְרַ מְצוּחָה יְרוּץ. שְׁנַאָמַר (הושע י"א) אַחֲרֵי יְהוָה יִלְכוּ בְּאַרְצָהּ יִשְׂרָאֵל. וְאִפְלוּ בְּשִׁפְתַי מְצוּחָה לְמִירְחַט לְרוּץ. עֵבֶר כָּל יוֹמָא, צָרִיךְ לְמַבְדֵּק גּוֹפִיָּה, מַה דְּעֵבֶר בְּתַהוּמָא יוֹמָא** עבר כל היום והגיע הלילה צריך לבדוק עצמו מה שעשה בכל אותו היום, **וְאֵי וְאֵם צָרִיךְ יַעֲשֶׂה מִיַּד תְּשׁוּבָה עָלָיו קוֹדֵם שְׁיִישׁוּן.**

אָמַר רַבִּי אַבְהוּ, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה יֵשׁ לּוֹ לְאָדָם לְתִזְהַר, הוֹאִיל וְנִשְׁמַת אֵל בְּאַפּוֹ, לְהַטְהַר מַעֲוֹנוֹתָיו, וְלַעֲיִין בְּמַעֲשָׂיו, וְלֵא יַחְטֵא לְפָנֵי קוֹנּוֹ, לְמַעַן תִּתְּיָה מַעֲלָתוֹ עִם שְׂאֵר הַצְּדִיקִים, וְלֵא יִמְצֵא מוֹחָה בְּיָדוֹ, בַּעֲלוֹתוֹ לְרְאוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה.

עיונים והארות

<p>טוב שיאמרו הנוסח שכתב ולא יוציאו בשפתם דברים עמוקים ע"כ דבריו. יט. עוד יוסף חי (ש"א פרשת וישלח אות ב).</p>	<p>יה. תפילה זו נדפסה בספר אמת ליעקב (דף קכב ע"א, שפת אמת סי' יב) באריכות מעט עם כמה פרטי כוונות ושמות העולמות וכינויים עמוקים, ומורנו ורבינו הגאון רבנו יוסף חיים העתיקה בשינוי מעט בספרו לשון חכמים (ח"א סי' עו) והעיר שם שאין הכל משיגים כל הפרטים וגם המקובלים</p>
--	--

וּמִמֵּי אֶתֶּה לְמַד, מִן הַתִּיבָה. בֹּא וּרְאֵה, מֵאֵי דְבַתִּיב, (בראשית ז) וַיָּבֵאוּ אֶל
 נֹחַ אֶל הַתִּבָּה, בְּלֹא רְשׁוּת. דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל אוֹתָן הָעוֹפוֹת
 וְהַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת שְׁלֹא חָטְאוּ, הֵם בָּאִים, וְהַתִּיבָה קוֹלְטָתָן, וְאוֹתָן שְׁחָטְאוּ,
 הַתִּיבָה דוֹחָה אוֹתָן לַחוּץ. וּמֵה הַתִּיבָה, שֶׁהוּא עֵץ יָבֵשׁ כֶּהָ, פִּתְחֵי הַשָּׁמַיִם
 וְשׁוֹמְרֵיהֶם, וְשׁוֹמְרֵי הַמְּשֻׁמְרוֹת, וְכִסֵּא הַכְּבוֹד, שֵׁישׁ פָּהֶם הָרְשׁוּת, עֵאכּוֹ
 לְהִיּוֹת קוֹלְטִין לְמִי שְׁלֹא חָטְאוּ וְלְהִיּוֹת דוֹחִים לְמִי שְׁחָטְאוּ.

רַבִּי יוֹחָנָן פִּתְחָה, (איוב י"א ב') וְעֵינַי רְשָׁעִים תִּכְלִינָה וּמְנוּס אֲבֹד מִנְּהֶם וְתִקְוֹתֵם
 מִפֶּה נֶפֶשׁ. מְשָׁל לְמָה הַדְּבָר דּוֹמָה, לְכַת לְסֻטִּים שֶׁהֵיוּ שׁוֹדְדִים בְּהָרִים.
 שָׁמַע הַמֶּלֶךְ, וְשָׁלַח עֲלֵיהֶם גְּיִיסוֹתָיו, וְתוֹפְסִים וְהִנְיָחוּם בְּמַגְדָּל גְּבוּהָ. וְהָיוּ
 בָּהֶם פְּקָחִים. אָמְרוּ יִדְעָנָא בְּנֵי־שִׁתְנָא דְעַבְדְּנָא עוֹבְדִין בִּישִׁין, וְלֹא יְכִילְנָא
 לְאַשְׁתִּיזְבָּא יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ בַעֲצֵמֵינוּ שַׁעֲשִׂינוּ מַעֲשִׂים רַעִים וְלֹא נוֹכַל לְהַנְצִל מִהַמְקוֹם הַזֶּה. מָה עָשׂוּ,
 חָפְרוּ חֲפִירָה אַחַת בְּמַגְדָּל, וַיִּצְאוּ וּבְרָחוּ לָהֶם. טִיפֵּשׁ אַחַד הָיָה בִּינֵיהֶם,
 וְרָאָה אֶת הַחֲפִירָה, וְלֹא רָצָה לָנוּס לְהַמְלֵט.

לְמַחֵר בָּא הַמֶּלֶךְ לְרְאוֹת אֶת הַמַּגְדָּל וְאֶת הַלְסָטִים. רָאָה אֶת הַחֲפִירָה
 שֶׁעָשׂוּ וְנָסוּ וְנִמְלְטוּ. אָמַר לָזֶה, שׁוֹטָה, חֲבָרִיךְ בְּרָחוּ בְּזוֹ הַחֲפִירָה
 וְנִמְלְטוּ מִדִּינִי, מָה אֲנִי יְכוֹל לַעֲשׂוֹת עוֹד לָהֶם, אֲכַל אֶתֶּה שְׂרָאִיתְ אֶת
 הַחֲפִירָה בְּעֵינֶיךָ, וְלֹא רָצִיתְ לְהַמְלֵט וַיִּנְקְרוּ עֵינֶיךָ וְאַחֲרַי כֶּהָ יִתְלוּ אוֹתְךָ
 עַל עֵץ.

כֶּהָ הַלְסָטִים, אֵלוּ הָרְשָׁעִים הַחוֹלְכִים בְּמַחְשָׁבִים. הָרְשָׁעִים הַפְּקָחִים, מָה
 הֵם עוֹשִׂים. אָמְרוּ, חָטְאָנוּ לְמֶלֶךְ, אָנָּה נִמְלֵט מִדִּינֵנוּ. אֲכַל נִפְתַּח דְּרָךְ
 הַתְּשׁוּבָה, וְנִבְקַשׁ רַחֲמִים, וְנִבְרַח וְנִמְלֵט, וְכֶהָ עָשׂוּ. הַטְּפָשִׁים מָה הֵם
 עוֹשִׂים, רוֹאִים דְּרָךְ הַתְּשׁוּבָה פְּתוּחַ לְפָנֵיהֶם שֶׁפְּתָחוּ הָאֲחֵרִים וְנִמְלְטוּ
 מִדִּין שָׁמַיִם, וְהֵם אֵינָם רוֹצִים לְהַמְלֵט.

א"ל תִּקְרוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שׁוֹטִים, אֲחִיכֶם בְּרָחוּ וְנִמְלְטוּ בְּאוֹתוֹ דְּרָךְ שֶׁל
 תְּשׁוּבָה שֶׁפְּתָחוּ, מָה אֲנִי יְכוֹל לַעֲשׂוֹת עוֹד לָהֶם, אֲכַל אֶתֶם עֵינֵיכֶם
 שְׂרָאוּ הַחֲפִירָה דְּרָךְ הַתְּשׁוּבָה פְּתוּחַ לְפָנֵיכֶם, וְלֹא רָצִיתֶם לְהִפָּנֵס בְּתוֹכוֹ

וְלָנוּם וּלְהַמְלִיט, מַאי פְּתִיב בְּכוּ, וְעֵינֵי (דף כ"ח ע"ב) רְשָׁעִים תִּבְלִינָה, שְׂרָאוּ
הַדָּרָךְ פְּתוּחַ וּמְנוּס אָבֵד מִנְהֵם, שְׁלֹא רָצוּ לָנוּס וּלְהַמְלִיט, וְתִקְוֹתֵם מִפֶּחַ
נֶפֶשׁ לְעוֹלָם הַבָּא.

כָּךְ דוֹר הַמִּבּוּל, רָאוּ לָנֶחַ עוֹשֶׂה הַתִּיבָה, וּמִתְרָה בָּהֶם כָּכֵל יוֹם, וְרָאוּ
אוֹתוֹ נִכְנָס לַתִּיבָה, וְלֹא רָצוּ לָשׁוּב. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעֵינֵי
רְשָׁעִים תִּבְלִינָה וּמְנוּס אָבֵד מִנְהֵם, שְׁלֹא רָצוּ לָשׁוּב וּלְנוּס מִדִּינִי, וְתִקְוֹתֵם
מִפֶּחַ נֶפֶשׁ, שְׁלֹא יִקּוּמוּ לְיוֹם הַדִּין, שְׁנֵאמַר (שם כ"ו) הִרְפְּאִים יְחוּלְלוּ מִתַּחַת
מַיִם וְשִׁבְּנֵיהֶם (דף כ"ח ע"ב).

ת"ר, מָה הַשִּׁיב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָנֶחַ, כְּשֵׁיבָא מִן הַתִּיבָה וְרָאָה כָּל הָעוֹלָם
חָרָב, וְהִתְחִיל לִבְבוֹת עָלָיו, וְאָמַר, רַב־שׁ"ע, נִקְרְאָתָ רַחוּם, הִיָּה לְךָ
לְרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתֶיךָ.

הַשִּׁיבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לִנְח רַעֲיָא שְׁמַיָא, כְּעֵן אִמְרַתְּ דָּא רועה שוטה עכשיו
אתה אומר זה, וְלֹא בּוֹמְנָא דְאִמְרִית לְךָ בְּלִישְׁנָא רַב־כַּא מדוע לא אמרת את
דְּבִרִיךְ בּוֹמֵן שִׁמְרֵי לְךָ בְּלוֹשׁוֹן רַכָּה, דְּכַתִּיב (שם ו' י"ד) עֲשֵׂה לְךָ תִּבְתַּת עֲצֵי גִפְרִי כו', וְאֲנִי
הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמִּבּוּל כו' מִיָּם עַל הָאָרֶץ, לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר כו', וַיֹּאמֶר
יְהוָה לָנֶחַ כו', כִּי אֲתָךְ רָאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה, כּוֹלֵי הָאֵי אֲתַעֲכָבִית
עִמָּךְ, וְאִמְרִית לְךָ כֹּל הַזֶּמֶן הַזֶּה הִתְעַכְבְּתִי עִמָּךְ וְאִמְרִית לְךָ כֹּל זֶה הִרְבָּה זֶמֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, כְּדִיל
דְּתַבְעֵי רַחֲמֵינָא עַל עֲלָמָא בְּשִׁבִיל שְׂתַבְקֵי רַחֲמֵינָא עַל הָעוֹלָם. וּמְבַרֵּין דְּשִׁמְעַת דְּתַשְׁתַּוִּיב
אֶת בְּתִיבוֹתָא וּכְאִשְׁרֵי שִׁמְעַת שְׁתַּנְצַל אֶתְּ בְּתִיבָה, לָא עָאֵל בְּלַבָּךְ בִּישׁוּתָא דְּעֲלָמָא לֹא
נִכְנַסָּה בְּלַבְךָ הִרְעָה שְׁתַּבָּא לְעוֹלָם, וְעַבְדְּתֵי תִיבּוֹתָא וְאִשְׁתַּוִּיבָתָא וְעִשִׂית תִּיבָה וְנִצְלַת אֶתְּ וּבְנִיךְ
וּמִשְׁפַּחְתְּךָ. וְכַעֲן דְּאִתְּאַבִּיד עֲלָמָא, פְּתַחֲתִי פּוּמָךְ לְמַלְלָא קְדָמֵי בְּעֵינֵי וְתַחֲנוּנֵינִי
וּכְעַת כְּאִשְׁרֵי אֶתְּ רּוּאָה שְׁנֵאבֵד הָעוֹלָם פְּתַחֲתִי פִיךָ לְדַבֵּר וּלְבַקֵּשׁ לְפָנַי בְּקִשׁוֹת וְתַחֲנוּנֵינִי.

כִּיּוֹן דְּחִזָּא נֶחַ כָּךְ, הַקְּרִיב עֲלוּוֹן וְקַרְבָּנֵינִי כִּיּוֹן שְׂרָאָה נַח כִּךְ הַקְּרִיב עוֹלוֹת וְקַרְבָּנוֹת,
דְּכַתִּיב כַּמִּשׁ"ש (שם ח') וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר
וַיַּעַל עוֹלוֹת בְּמוֹזְבַח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּא וְרָאָה מַה בֵּין הַצְּדִיקִים שְׁהִיּוּ לְיִשְׂרָאֵל אַח"כ, וּבֵין
נֶחַ. נֶחַ לֹא הִגִּין עַל דוֹרוֹ, וְלֹא הִתְפַּלֵּל עָלָיו כְּאַבְרָהָם. דְּכִיּוֹן
דְּאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, (שם י"ח כ') וַעֲקַת סְדוּם וַעֲמוֹרָה כִּי רָבָה,

מִיד וַיִּנָּשׂ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר, וְהִרְבֵּה דְבָרִים בְּנֶגְדְךָ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁשָּׂאֵל שָׂאֵם יִמָּצֵא שָׁם עֲשָׂרָה צַדִּיקִים, שִׁיכַפֵּר לְכָל הַדּוֹר בְּשִׁבְלָם. וְחָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁהֵיוּ י' בְּעִיר, עִם לוֹט וְאַשְׁתּוֹ וּבְנָיו וּבְנוֹתָיו, וַחֲתָנָיו, וְלִבְנֵי לֹא הִתְפַּלֵּל יוֹתֵר.

בָּא מֹשֶׁה וַחֲגִיזֵן עַל כָּל הַדּוֹר. בֵּינוֹן שֶׁאָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ, סָרוּ מִמֶּהר מִן הַדֶּרֶךְ. מַה בְּתִיב בֵּה, (שמות ל"ב) וַיַּחַל מֹשֶׁה. מַהוּ וַיַּחַל. מְלַמֵּד שֶׁהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁאֲחֻזּוֹתוֹ חִלְחָלָה. רַבָּנֵן אָמְרִי, לֹא הִנִּיחַ מֹשֶׁה לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁנִּתֵּן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם מִן הָעוֹה"וּ וּמִן הָעוֹה"ב. דְּבִתִּיב, (שם) וְעָתָה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתָם, וְאִם אֵין, מִחֲנִי נָא מִסַּפְרְךָ אֲשֶׁר בְּתִבְתָּ.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מִהֲבָא, (תהלים ק"ו) וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בְּפָרֶץ לְפָנָיו. וְכֵן כָּל הַצַּדִּיקִים הִגִּינוּ עַל דּוֹרָם, וְלֹא הִנִּיחוּ מִדַּת הַדִּין לְשִׁלוֹט בָּהֶם.

וְנַח הִתְעַכֵּב עִמּוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמַר לִיה רַבּוּי דְּבָרִים, שֶׁמָּא יִבְקֹשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְלֹא הִשְׁגִּיחַ, וְלֹא בִיקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְעָשָׂה הַתִּיבָה וַיִּנְאַבֵּד כָּל הָעוֹלָם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיוּ יְתִיבֵי בְּפִלְכֵי טְבַרְיָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי, מַה רָאָה נַח שֶׁלֹּא בִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל דּוֹרוֹ. אָמַר לוֹ, אֲפִילוּ הוּא לֹא חָשַׁב בְּלִבּוֹ שִׁימְלֵט. מְשָׁל, לְמוֹצֵא אֲשַׁכּוּל עֲנָבִים שְׂאִינָם מְבוֹשָׁלִים, בֵּין הַבּוֹסְרִים, דְּאֵלוּ הָוָה בֵּין עֲנָבִים מְבוֹשָׁלִים, לָא הָוּוּ בְּלוּם.

מִשְׁמַע, דְּבִתִּיב (בראשית ז') כִּי אֹתָךְ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה. הוֹל"ל צַדִּיק לְפָנַי, מַהוּ בְּדוֹר הַזֶּה. בְּלוּמַר, לְפִי הַדּוֹר. וְלִפִּיכֶךָ לֹא בִקֵּשׁ רַחֲמִים, אָמַר בְּלִבּוֹ, וְלוֹאִי שֶׁאֲבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלַי וְאִמְלֵט, וְכָל שֶׁבֵּן שְׂאֵתְפַלֵּל עַל אַחֲרִים.

לְבַתָּר, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אַח"כּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, עַל כָּל דָּא, הָוָה לִיה לְמַתְבַּע רַחֲמִין עַל עֲלָמָא קַמִּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְעַם כָּל זֶה הִיָּה לוֹ לִבְקֹשׁ וּלְחַבּוֹעַ רַחֲמִים עַל הָעוֹלָם לְפָנַי הַקְב"ה, דְּנִיחָא לִיה, מָאֵן דְּאָמַר טְבָא עַל בְּנוֹהֵי שְׁנוּחַ לוֹ לִקב"ה מִי

שאומר טוב על בניו ומבקש עליהם רחמים.

מנ"ל, מַגְדֵּעוֹן בַּר יוֹאֵשׁ, דָּלָא הָוּה זָכָא, וְלֹא בַר זָכָא שלא היה צדיק ולא בן צדיק, וּמְשׁוּם דְּאָמַר טִיבוּתָא עַל יִשְׂרָאֵל ומשום שאמר טובות על עם ישראל, **מַה כְּתִיב בֵּיהּ. (שופטים ו')** וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לֶךְ בְּכַחַד זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִדִּין. **מַהוּ בְּכַחַד זֶה. טִיבוּתָא דָּא דְּאָמַרְתָּ עַל פְּנֵי** בכח הדברים הטובים האלה שאמרת על בני, **יְהֵא לֶךְ חִילָא סְנִיאתָ, לְשִׁיבוּתָהוֹן מִן יַדָּא דְּמִדִּין** יהיה לך עתה כח גדול להנצל מידם של מדין.

ח"א דף נ"ט ע"ב

תָּא חֲזִי, בֵּא וְרֵאָה בְּגוֹוְנָא דָּא נַח לְתַתָּא. כעין זה נח למטה **קַיִמָּא קַדִּישָׁא הָוּה דְּוִגְמָא דְּלְעִילָא** היה בחי' ברית קודש בחי' צדיק יסוד עולם כדוגמת היסוד של מעלה. **וְעַל דָּא אֶקְרִי וְעִ"ז** נקרא **אִישׁ הָאֲדָרְמָה** שפירושו בעלה של המלכות הנקראת אדמה. **וְרִזָּא אוֹלִיפְנָא** וסוד זה למדנו, **דְּהֵא נַח אֶצְטְרִיךְ לְתִיבָה לְאַתְחַפְרָא בֵּיהּ.** שנח שהיה בחי' יסוד הוצרך להיות בתיבה כדי להתחבר במלכות שהיא בחי' תיבה וכניסתו לתיבה היא ענין התחברות היסוד במלכות **וְלְקַיִמָּא זְרַעָא דְּכוּלָּא** ועי"ז לקיים זרע של כל הברואים **דְּכְתִיב כְּמוֹ שְׁכָתוּב לְחַיִּוֹת זְרַע** פי' שישארו בחיים כל אלה שהתיבה תקלוט אותם.

מֵאַן תִּיבָה. דָּא (דָּא) אַרְוֵן הַבְּרִית ומפרש על מה רומזת התיבה, בשלמא תפילין דראש זכר, תפילין של יד נקבה, וכן לולב זכר אתרוג נקבה, אבל כאן נח זכר והתיבה של עצים נקבה ומה הענין? ומפרש התיבה היא המלכות שהיא ארון ליסוד. **וְנַח וְתִיבָה לְתַתָּא הָכִי הוּוּ בְּדוּגְמָא (דָּא) דְּלְעִילָא** ונח למטה עם התיבה היו כדוגמת יסוד ומלכות העליונים. **נַח כְּתִיב בֵּיהּ כְּתוּב בּוּ בְּרִית דְּכְתִיב** כמו שכתוב **וְהַקִּימוֹתֵי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וְגו'** הרי שהיה בבחי' היסוד. **וְעַד דְּאַתְקִימֵי בֵּיהּ בְּרִית לָא עֵייל לְתִיבוּתָא** ועד שלא הקים הקב"ה עמו ברית לא נכנס לתיבה. **דְּכְתִיב כְּמוֹ שְׁכָתוּב וְהַקִּימוֹתֵי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ** ואחר כך כתוב **וְכָאֵת אֶל הַתִּיבָה. וְכִדִּין הָוּה תִּיבָה אַרְוֵן הַבְּרִית** ואז היתה התיבה כעין ארון הברית. **(דָּא) תִּיבָה וְנַח כְּלָא בְּגוֹוְנָא דְּלְעִילָא** כי התיבה ונח הכל היה כעין של מעלה. **וְכִנֵּין דְּהֵא בְּרִית לְעִילָא הוּא עֶבֶד תּוֹלְדוֹת. בְּגוֹוְנָא דָּא נַח (ד"א לְתַתָּא) אִיהוּ עֶבֶד תּוֹלְדוֹת** ולפי שהיסוד העליון הוא העושה תולדות, כעין זה נח הוא שעשה תולדות, והם כל בעלי חיים שנכנסו בתיבה ונתקיימו בזכותו. **בְּגִינֵי כֵּן (כְּמָה דְּאֵת אֶמַר) לִכֵּן כְּתוּב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נַח.**

נַח אִישׁ צְדִיק. הָכִי הוּא וְדָא בְּגוֹוְנָא דְּלְעִילָא. כך הוא ודאי שנח היה בחי' יסוד הנקרא צדיק על שם שמשפיע למלכות כדוגמת מעלה, **וְעַל דָּא וְעַל בַּח' זו נאמר (משלי י) וְצְדִיק יְסוֹד עוֹלָם כְּתִיב. וְאַרְעָא עַל דָּא אֶתְקַיִמַת** פי' היסוד הוא קיום המלכות הנקראת עולם, כי הארץ על היסוד

עומדת. **דְּהָא אִיהוּ עֲמוּדָא דְּעֵלְמָא קְיִימָא עֲלִיָּה** כי היסוד הוא העמוד שהעולם עומד עליו. **וּמָאן אִיהוּ דָּא צְדִיק. וְנַח אֶקְרִי צְדִיק לְתַתָּא** ומי הוא היינו היסוד הנקרא צדיק, וכן נח נקרא צדיק למטה. **וְרָא (נ"א דא) דְּכֻלָּא, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נַח,** וכל זה הסוד נרמז במש"ב **דִּי יִקָּא, פִּי עִם** המלכות הנקראת אלהים התהלך תמיד היסוד הנקרא נח. **דְּלֹא אֶתְפָּרַשׁ מִנִּיָּה לְעֵלְמִין** שלא מתפרש ממנה לעולם. **וְלִמְהוּי הוּא בְּאַרְעָא כְּגוֹנוֹנָא דְּלַעֲיָלָא** ולכן הוכרח שיהיה נח למטה בארץ בחי' יסוד כדוגמת מעלה. ומש"ב **אִישׁ צְדִיק יְסוּדָא דְּעֵלְמָא. כְּרִית שְׁלוֹם שְׁלָמָא דְּעֵלְמָא** בא לרמז על שהוא יסוד העולם והענין כי אי"ש א' כתר י' חכמה ש' תשובה שהוא עולם הבינה, הגורם שלום למלכות הנקראת עולם. **אִישׁ הָאֲדָמָה וְדָאִי** והיינו איש ובעל של המלכות הנקראת אדמה על שם שהיא אדומה בדיניה, ואז היסוד שהוא איש מלחמה ממתיק את דיניה ומשלים אותה. **וְעַל דָּא** ועל זה כתוב (בראשית ו) **וְנַח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה** ולפי שנח היה מרכבה ליסוד העליון, לכן נח מצא חן בעיני יהו"ה שהשם הוי"ה הוא בת"ה, ולכן מצא חן בעיניו לפי שהוא היה משים שלום בינו לבין המלכות.

תָּמִים הָיָה בְּדוֹרוֹתָיו. מָאִי בְּדוֹרוֹתָיו מקשה, למה כתוב בלשון רבים, וכי כמה דורות חי אדם, הלא אין חיי האדם כי אם דור אחד לבד, **אֲלֵיִן אֲנֹנִין דְּנִפְקוּ מִנִּיָּה. הוּא אֲשָׁלִים לְכַלְהוּ.** **וְהוּא הָוָה שְׁלִים מְכַלְהוּ** ומתרגם, דורותיו הכונה על כל הדורות שיצאו ממנו, ונקראים על שמו כי הוא השלים את כולם כי למדם דרך ה', ואפילו אחר שלימותם הוא היה תמים ושלם יותר מכולם. **תָּמִים הָיָה דְּאֶתְיִילִיד מְחֹל** ועוד תמים היה שגולד מחול **דְּכֶתִיב** כמו שכתוב **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָּמִים** והיינו על ידי המילה. **בְּדוֹרוֹתָיו וְלֹא בְּדָרִין דְּעֵלְמָא דְּהָא מִנִּיָּה נִפְקוּ** (תולדות בעלמא) ומפרש עוד בדורותיו, ולא אומר בדורות עולם, כי כולם יצאו ממנו ונחשבים כולם לדורותיו.

תּוֹסֵפְתָא

לְמָה נַח נַח תִּירִי וּמְנִי למה כתיב נח נח ב' פעמים, **אָלָא, כָּל צְדִיק וְצְדִיק דִּי בְּעֵלְמָא אִית לִיָּה תִירִין רִוְחִין** אלא כל צדיק שבעולם יש לו ב' רוחות. **רוּחָא חַד בְּעֵלְמָא דִּין וְרוּחָא חַד בְּעֵלְמָא דְּאֶתִי** [א] רוח אחד בעוה"ז ורוח אחד בעולם הבא, ור"ל כי צדיק אפילו כשהוא עוסק בעניני עולם הזה ההכרחיים, ג"כ מחשבתו דבוקה למעלה, ונחשב כאלו רוחו נחלק לב' חלקים אחד למעלה ואחד למטה, אבל באמת

עֵינִיָּם זְהָאֲרוּתִי

היה אז גם שר ומושל על כל העולם שלמעלה כמו עתה כי היתה לו נשמה דאצילות. ושתי הנשמות הן אחת בתוך האדם ואחת מקיף על ראשו. ובהר הרקיע הוסיף בהגה"ה ז"ל: ר"ל משום דאע"ג דאינהו בסוד נשמה, מכל מקום הם בסוד אור אימא שבתוך הז"א. והכתוב קורא אותם נשמות מפני שהזכיר תחילה רוח, ולהפריש בין זה לזה. אבל מבח' היותן מאור אימא שתוך הז"א שפיר קרא להן רוחין. עכ"ל.

א. כל צדיק וצדיק יש לו ב' רוחין. והכוונה לב' נשמות כי רוח יש רק בחינה אחת והיא ת"ת דז"א. אבל נשמה הבאה מהבינה יש בה ב' בחינות: א. במקום הסתום, ב. ברדתה למטה. וז"ס "ורוח מלפני יעטוף", לשון יחיד רוח אחר יעטוף ויכסה. אבל נשמות אני עשיתי, לשון רבים ב' נשמות. והם מתעלמים ומתכסים ברוח בסוד חנו"ך דא מטטרו"ן. ולפי"ז לא יקשה לך כשהיה חנוך בארץ מי היה שר העולם למעלה. אלא חנוך היתה לו נשמת זיהרא עילאה סוד נשמת אדה"ר קודם שחטא לך

הם רוח אחד וְהָבִי תִשְׁבַּח בְּקִלְהוּ צַדִּיקֵי מֹשֶׁה מֹשֶׁה יַעֲקֹב יַעֲקֹב אַבְרָהָם אַבְרָהָם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל שְׁם שְׁם וכן תמצא בכל הצדיקים שקראם הקב"ה בב' שמות כנגד ב' רוחות, משה משה קרא לו הקב"ה בסנה, יעקב יעקב במראות הלילה, אברהם אברהם בעקידה, שמואל שמואל אצל עלי, שם שם בתולדותיו

בַּר מִיִּצְחָק דְּלֹא פְתִיב בִּיהַ פְּמָה דְּכְתִיב בְּהוּ בְּגִין דִּיִּצְחָק בְּשַׁעֲתָא דְּאִתְקַרַּב עַל גְּבִי מְדַבְּחָא נְפֻקַת נְשָׁמְתִיהַ דְּהוֹת בִּיהַ פְּהַאי עֲלָמָא [ב] מלבד יצחק שלא נכפל שמו ב' פעמים יצחק יצחק, לפי שיצחק בשעה שנקרב על גבי המזבח יצאה ופרחה נשמתו שהיתה בו בעוה"ז וְכִיּוֹן דְּאִתְמַר בִּיהַ כְּאַבְרָהָם כְּרוּךְ מְחִיָּה הַמְתִּים תְּבַת בִּיהַ נְשָׁמְתִיהַ דְּעֲלָמָא דְּאִתִּי וכיון שנאמר באברהם שברוך מוחיה המתים, עי"ז חזרה ליצחק נשמתו, אבל אז חזרה רק הנשמה של עולם הבא, ולכן לא נכפל שמו **בְּגִין דָּא תִשְׁבַּח דְּלֹא יַחַד קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא שְׁמִיהַ אֱלֹא עַל יִצְחָק בְּגִין דְּאִתְחַשַׁב כְּמֵת** ולפיכך תמצא שלא יחד הקב"ה שמו על שום צדיק בחייו אלא על יצחק, לפי שהוא כבר נחשב כמת ונסתלק מעוה"ז ולא היתה לו נשמה מעוה"ז אלא מעוה"ב, ויצר הרע פסק ממנו, והרי היה בן עולם הבא בחייו **וְעַל דָּא רְמוּ קְרָא** ועל זה רמז לנו הפסוק **וְאָמַר** (איוב ז) **הֲנָן בְּקִדּוּשָׁיו לֹא יֵאֱמִין וְגו'** שהקב"ה לא מאמין בשום צדיק בעודו בחיים בעוה"ז שישאר בצדקתו, ולכן אינו מייחד שמו עליו.

דְּבַר אַחַר אֱלֹהַ תּוֹלְדוֹת פירוש אחר על מה שכתוב אלה תולדות נח ב' פעמים, **בְּגִין דְּהוּא צַדִּיק שְׁבַח לִיהַ תִּירֵי וְמִנִּי** לפי שנח היה צדיק שבח אותו הפסוק ב' פעמים נח נח שהוא לשון חיבה, וגם כפל השם מורה על שבח ויתרון כאלו הוא אומר פלוני הוא הפלוני הידוע במעלה וחשיבות **תְּמִים הָיָה בְּדוֹרוֹתָיו אֲבָל בְּדָרִין אַחֲרֵינִין אֵינּוּ נְחָשָׁב לְכָלוּם** אבל בדורות אחרים לא היה נחשב לכלום, **כְּמוֹ דְּרָא דְּאַבְרָהָם וְדְרָא דְּמֹשֶׁה וְדְרָא דְּדָוִד** כמו דורו של אברהם ודורו של משה ודורו של דוד המלך כי הם היו צדיקים ממנו **דְּבַר אַחַר** מש"כ בדורותיו הוא לשבח, **תְּמִי מְאִי עֲבַד בְּדָרָא דְּכְלָהוּ חֵיִיבִים קַל וְחוּמַר אֵלּוּ הָיָה בְּדָרָא דְּכְלָהוּ צַדִּיקִים:** ראה את מעשיו הטובים שעשה בדור שהיו כולם רשעים, קל וחומר אלו היה בדור שכולם צדיקים ודאי היה צדיק ביותר (עד כאן תוספתא)

עיונים והארות

ברוך אתה ה' מוחיה המתים. ע"כ מוהמדרש. וכאן תלה ברכה זו באברהם שאמר לפנינו דאתמר ביה באברהם ברוך מוחיה המתים. ולכן דייק בלשונו לומר תיבת ביה נשמתיה דעלמא דאתי, כיון בעת שפרחה נשמתו היה בסוד והרוח תשוב אל האלהי"ם אשר נתנה, שהוא עולם הבינה ועתה חזרה משם. נמצא שבחייו זכה יצחק לנשמה שאנו זוכים אליה רק בשבת.

ג. **אִיתָא** בפרקי דר"א הגדול פרק ל"ח: וישלח אברהם את ידו ליטול את המאכלת. כיון שהגיע החרב על צוארו של יצחק, פרחה ויצאה נשמתו. כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים ואמר אל תשלח ירך אל הנער, חזרה נשמתו לגופו והתירו ועמד על רגליו. וידע יצחק שיש תחיית המתים מן התורה שכל המתים עתידין להחיות. באותה שעה פתח ואמר

תָּא חַוִּי, נַח אֶת־חַוִּי מִיּוֹמָא דְאֵתְבַרֵי עֲלָמָא לְמַחְוֵי בְּתִיבָה בְּחַבְוּרָא חַד וְלְמִיעַל בָּהּ בא וראה כי נח היה ראוי מיום שנברא העולם להיות עם התיבה בחבור אחד, וליכנס בה כדי לחדש את העולם כבראשונה במלכות שד"י, **וְעַד לָא אֶתְחַבְּרוּ בְּחַדָּא לָא הָוּה עֲלָמָא בְּדָקָא יָאוּת** ועד שלא נתחברו יחד לא היה העולם בשלימות כראוי, **לְבַתָּר מַה בְּתִיב** מה כתוב לאחר מכן, (בראשית ט) **וַיִּמְאֵלָה נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ. מַהוּ נִפְצָה. בְּמַה דְאֵתְ אָמַר,** (בראשית ב) **וַיִּמְשָׁם יִפְרָד. דְּמַתְּמָן אֲשַׁתְּבַח פְּרוּדָא וְאֶתְבְּדָרוּ תּוֹלְדוֹת לְכָל סְטָרִין** כמו שכתוב ומשמם יפרד פי' כאילו היה כתוב מאלה נפרדה כל הארץ, שמבני נח נפרדו ונפוצו התולדות לכל הרחוקות ונעשה העולם בתיקונו ונתקיים לעולם ולא נחרב עוד **וְכָלָא חַד בְּדוּגְמָא חַדָּא** והכל אחד למעלה ולמטה כדוגמא אחת, כמו שלמטה יצאו התולדות מהתיבה, כן למעלה יוצאים התולדות מהמלכות. **בְּגִינֵי כֶּךָ אֱלֹה תּוֹלְדוֹת נַח. אֱלֹה וְדָאֵי. דְּהָא יְסוּדָא דְעֲלָמָא אִיהוּ דְעֵבִיד** (דף ס ע"א) **תּוֹלְדוֹת לְקַיִּמָא בְּאַרְעָא** לכן כתיב אלה תולדות נח ומפרש אלה תולדות נח אלה ודאי שהם תולדותיו שרק היסוד הוא העושה תולדות להתקיים בארץ. **אַתָּא רַבִּי אַבְנָא וְנִשְׁקִיָּה. אָמַר אַרְיָא בְּחִילֵיהּ מִיְנָרָא נְקִיב וְתַבְר. כֶּךָ הוּא וְדָאֵי** בא ר' אבא ונשקו לר' אלעזר בסוד יחוד דנשיקין, ואמר עליו אריה בכחו משבר הרים ומפוצץ סלעים ומגלה מה שבתוכם מהאבנים טובות ומרגליות, כך הוא ודאי כך שברת ותירצת את קושיות הפסוקים שהיו קשים כסלע. **וְתָא חַוִּי, מְשִׁיעוּרָא דְתִיבּוּתָא** ובא וראה משיעור התיבה שהיה ארכה ש' אמה ורחבה נ' אמה וקומתה ל' אמה שהם ביחד ש"פ אמות, כמנין שם שד"י ושם אדנ"י שהם יסוד ומלכות, ומספר אחד יותר שהוא הכולל שבא לרמז ששניהם נכללו ונתיחדו כאחד, אפשר ללמוד את הסוד שנח הוא בבחי' יסוד והתיבה בבחי' מלכות, אי נמי, משיעור הקטן של התיבה שהיה מועט שהחזיק את המרובה **אוּף נְמִי הָכִי הוּא** מזה מוכח ג"כ שלא היה ענין זה בדרך הטבע אלא לפי שנח והתיבה רמזו אל יסוד ומלכות העליונים לכן החזיקה התיבה עולם מלא שלא בדרך הטבע.

מאמרי הפרשה

"אלה תולדות נח" (ו, ט)

עיקר תולדות נח שהיה "אלה"

בעלי התוספות (מושב זקנים כאן) כותבים, "אלה" בגימטריא ל"ו. הם ל"ו צדיקים העומדים בכל דור ודור, כדאיתא במדרש רבתי (ויצא ל, מ), ובאה כאן התורה לרמוז, שעיקר תולדותיו של נח הם שהיה "אלה", דהיינו שהיה צדיק. ואין לך כל צדיק וצדיק שאין לו שלשים וששה מלאכים משמשים אותו. וכנגדן יש בתורה ל"ו מלאך (דהיינו כתובים בתורה ל"ו פעמים המילה מלאך). וכנגדן ל"ו חסידים בתהלים (המילה "חסד" מופיעה בתהלים ל"ו פעמים).

והדברים האמורים, שתולדותיהם של צדיקים הם מעשה הצידקות שלהם, באים יחדיו עם דברי המדרש תנחומא (בוכר, פרשת נח סי' ב') פתח רבי תנחומא, פרי צדיק עץ חיים (משלי יא, ל), בשעה שאדם מסתלק מן העולם הזה בלא בנים, הוא מיצר ובוכה מפני שלא העמיד בנים. אמר לו הקדוש ברוך הוא הרי יש לך פרי, התורה, שכן כתיב פרי צדיק "עץ חיים", בניו אין כתיב כאן, אלא "עץ חיים" שהיא התורה.

ולכן גם נכפל כאן שמו של נח, כנאמר, אלא תולדות "נח נח" וגו', כי כל שנכפל שמו בידוע שהוא צדיק, כדאיתא בזוהר ("א דף ס' ע"א).

"אלה תולדות נח" (ו, ט)

"אלה תולדות נח" - "אלה" פסל את הראשונים

בעלי התוספות (מושב זקנים ריש ויצא) מביאים מהמסורה, שארבע פעמים בתורה כתובים המילים "אלה תולדות". אחד כאן, שני, אלה תולדות השמים (בראשית ב, ד). שלישי, אלה תולדות יעקב (בראשית יא, י) והרביעי, אלה תולדות שם (בראשית י, א), ככולן פסל שלפניו. אלה תולדות השמים פסל תוהו ובוהו ותתקע"ד דורות. אלה תולדות נח, פסל דורות שלפניו וקין ודור המבול. אלה תולדות שם, פסל בני יפת ובני חם. אלה תולדות יעקב, פסל עשו ואלופיו.

מנוח אביו של שמשון גלגול של נח, ושמשון גלגול שם בן נח

כפל כאן הכתוב "נח נח", וכן כתוב "בדורותיו" ברבים, והדברים צריכים ביאור והבנה, לשם מה הכפילות במילה נח, ומדוע נכתב בדורותיו ולא בדורו? יש לבאר זאת לאור דברי המקובלים (אהבת יהונתן אייבשיץ בהפטרות נשא, והביאו החיד"א בנחל שורק הפטרת נשא) שמנוח אביו של שמשון היה גלגול של נח, ולכן נקרא "מנוח" מלשון "מן נח". ושמשון היה גלגול של שם בן נח ולכן נקרא "שמשון" מלשון "שם שני", דהיינו היה שם הראשון שהיה בנו של נח, ושמשון הוא שם השני. ועל פי האמור יש לבאר את הנאמר כאן "אלה תולדות נח נח", רצונו לומר שנח גם כן היה מתולדותיו של נח, והכוונה בזה שתולדותו של נח היתה מנוח, שהיה גלגול של נח ונולד מנח.

ולכן ממשיך הפסוק ואומר "איש צדיק תמים היה בדורותיו" רצונו לומר, שנח קנה שלימותו בשני הדורות, כי התחיל להשתלם בזמן דור המבול, והשלים את עצמו בזמן שנתגלגל אצל מנוח. לכן אמר "בדורותיו" לשון רבים, בשני הדורות.

ולכן יש מרבתינו (סנהדרין דף קח). שדרשו כאן לגנאי ש"בדורותיו" היה נח צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה צדיק. וכוונתם בזה שנח בצירוף שני הדורות, דורו שלו ודורו של מנוח, הצליח להשלים את עצמו, ואילו היה צדיק כאברהם, לא היה צריך לבוא שוב בגלגול, לפי שהיה משלים את עצמו בדור הראשון שהיה חי בו קודם מותו.

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" (ו, ט)

אברהם היה בן נ"ח שנים כשמת נח

בדרך אחרת ניתן לבאר את כפילות הפסוק "נח נח" ואת הכתוב בדורותיו ולא בדורו (עי' אבן עזרא), כי אברהם היה בן נ"ח שנים כשמת נח, וזה אומרו "אלה תולדות נח", דהיינו אלה הקורות של נח, "נח" הם נ"ח שנים האחרונות בהם היה נח, אז היה "איש צדיק תמים" - היינו אז היה אברהם ש"היה בדורותיו" של נח. כך שמעתי מפי זקן חכמי ארם צובא, רבנו אברהם רפול זצוק"ל.

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את- האלהים התהלך-נח" (ו, ט)

נח נח ר"ת נקודת חצות, ניץ ח'מה

אלה תולדות נח נח, רש"י (במקום) כותב שתולדותיהם של הצדיקים הם מעשיהם הטובים, וזוה מתבאר הפסוק, מה הן "תולדות נח"? מעשיו הטובים - "נח איש צדיק". ומה הם מעשיהם הטובים? אמר לנו מו"ר הגאון החסיד כה"ר אברהם רפול זצוק"ל שהם מרומזים כאן בפסוק "נח נח" שהן ר"ת נקודת חצות, ניץ חמה. וזוה יתפרש הפסוק "אלה תולדות נח נח איש צדיק", שהאדם צריך לזכות שתמיד יקום בנקודת חצות, ובנין החמה, ואז יזכה למדרגת אי"ש צדיק, אי"ש ראשי תיבות אדם ירא שמים וגם יזכה למדרגת צדיק.

ועל כן אמרנו לבא בדברים אודות גודל מעלת תיקון חצות, והיות ונתארכו הדברים, שמנום בסוף פרשתנו, לך ראה שם.

"נח איש צדיק" (ו, ט)

לעמוד בצדקות גם כשכחו במתניו

מו"ר האלשיך הקדוש (כאן) כתב, שתיבת "איש" נראית לכאורה מיותרת, שהרי אפשר לכתוב "נח צדיק תמים בדורותיו", ולשם מה נזכר "איש"? וכתב להסביר זאת על פי דברי הגמ' (עבודה זרה יט.) אשרי "איש" ירא את ה' (תהלים קיב, א) מתי "אשריו"? בעודו "איש", שאז כחו במתניו ואש התאוה בוערת בו ובכל זאת הוא מתגבר על היצר הרע, והוא "ירא את השם", אז אשריו ואשרי חלקו. וזה שנאמר כאן נח "איש" צדיק, היינו שנח עוד בעודו "איש" - כשכחו במתניו, גם אז היה "צדיק", ובנוסף זכה להיות גם "תמים בדורותיו" היינו בכל תקופת חייו.

"צדיק תמים" (ו, ט)

ההבדל בין צדיק לתמים

המפרשים עמדו על השינוי בין הנאמר בפסוק זה "צדיק תמים", לבין הנאמר להלן, כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (ז, א), הרי שכאן כתוב "צדיק תמים", ושם כתוב רק "צדיק" ללא תמים?

רש"י (להלן, ומקורו מעירובין יח: ובראשית רבה פרשה ל"ב ס' ג) מבאר, שמכאן שאין אומרים כל שבחו של אדם בפניו, ולכן כאשר הקדוש ברוך הוא פנה אל נח, קרא לו רק בשם "צדיק", ולא בשם צדיק תמים.

במהרי"ל דיסקין (על התורה ריש נח) מצאנו פירוש מופלא לכך, ש"צדיק" נקרא אדם שכוּבש את יצרו, ולכן מכתירים את יוסף בתואר "יוסף הצדיק" שהרי החלק הארי מנסינותיו היה בעניין כבישת היצר. אבל "תמים" הוא המאמין בה' והולך ומתחזק באמונתו זו. וכמו שנאמר, תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח, ג) ושם הוא איסור להזדקק לקוסמים ומכשפים וכדומה, אלא להיות חדור באמונה "תמימה" בה' אלהים.

וכיון שדורו של נח, דור המבול, נכשלו בעיקר בעניינים שהיצר שולט בהם, כמו צניעות, גול ושפיכות דמים. לכן כאשר התורה מדברת על הדור ההוא, היא קוראת לנח "צדיק" לפני בדור הזה, לפי שכאמור צדקות היא התגברות על התאוות.

אך כשהתורה מספרת על היחס שבין נח למאורעות שהיו בדורו ובדור הפלגה שלאחריו, ביחס ל"דורותיו" אז מגדירה התורה את נח כ"צדיק תמים", שהרי דור הפלגה לא נכשלו בענייני תאוה, כי אם בכפירה, ברצותם לבנות מגדל שראשו בשמים, ולייסד שם את "מרכז הכפירה העולמי". על כך נאמר להלן, ויהי בנסעם מקדם (יא, ב) היינו שהסיעו עצמם מקדמונו של עולם (זוהר דף ע"ו ע"ב). וכיון שנח ניצל גם מכך, והיה איש אמונה, קראהו כאן השי"ת "צדיק תמים", וזה היה "בדורותיו", כלומר בין בדור המבול ובין בדור הפלגה.

למדנו מכאן את כוחו הגדול של נח, שהיה בו גם תמימות ואמונה מלאה בבורא עולם, וגם היתה בו כבישת התאוות.

"אלה תולדות נח נח וכו' נח" (ו, ט)

כל שהוא נח לאחרים הוא מצד הקדושה

אלה תולדות נח וגו', הנה ג' פעמים מוזכר בפסוק זה "נח", לפי שהיה נח בדיבורו, נח בהילוכו, נח במעשיו. וכפי שאמר בזוהר הקדוש (עי' בראשית דף נ"ח ע"ב), וכל נחא מסטרא דקדושה. דהיינו הביטוי "נח" הוא מצד הקדושה. ולפי שזכה נח להזהר מהכעס והכעס הוא מסטרא דמסאבא והיה נח במעשיו שהוא מצד הקדושה, זכה למצוא "חן" בעיני השם (בראשית ו, ח) (ספר חרדים מצוות עשה פרק א').

עוד מפרש בווהר הקדוש (שם) שנח היה נייחא לעילאין נייחא לתתאין (נח למעלה ונח למטה). כלומר היתה לו גם מנוחה רוחנית בתורה ובמצוות ומעשים טובים, שזה נקרא נח לעליונים, וגם מנוחה גשמית בענייני העולם הזה, עושר וכבוד שזה נקרא נח לתחתונים.

רבנו יוסף חיים זצ"ל מביא את הפסוק במשלי (כו, יט), כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, כלומר, כפי שהאדם מתייחס לזולתו, כך הזולת יתייחס אליו. ועל פי זה מפרש את הנאמר כאן "אלה תולדות נח, נח", "אלה" הם ה"תולדות" דהיינו התוצאות של "נח" - של מי שהוא "נח" עם הבריות, התוצאה לכך היא "נח" דהיינו גם הבריות יהיו ב"נח" עמו. ללמדנו מוסר, שאם אתה תהיה נח לבריות במידות טובות ובמצוות וכו', גם האחרים יהיו נוחים כלפיך, ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

"אַתְּ-הָאֱלֹהִים הַתְּהַלַּךְ-נַח" (ו, ט)

בחירה בדרך ה' גם אם זה לא נח לבריות

מז"ר ראש הישיבה כמוה"ר יהודה צדקה זצ"ל הסביר את הפסוק על פי מעשה שהיה עם אחיו הצדיק והכשר רבנו עובדיה צדקה זצ"ל, שהיו לו כמה בתים שהיה משכיר אותם לצורך פרנסתו. ובזמנם היה נהוג שהמלכות באה לבית כדי לגבות מס ארנונה, והיו הפקידים אנשי דלא מעלי, שהיו אומרים לבעל הבית, תראה לנו את הקבלות של המס ששילמת, והוא מביא את הקלסר של הקבלות, והיו מבקשים ממנו מים לשתות, וכאשר היה הולך להביא מים, לוקחים לו כמה קבלות והולכים לדרכם, ובאים פעם שנית לאחר זמן ואומרים לו לא שילמת על חדשים אלו ואלו. והיו לוקחים את הכסף לעצמם. אמנם כאשר באו לר' עובדיה כדרכם בקשו את קבלות המס, ואחר שהביא להם את הקבלות ששולמו כל התשלומים, אמרו לו תביא לנו אגסים מהעץ שלך בחוץ, חשב ר' עובדיה בדעתו איך אעשה, אם אתן להם, הרי הם לא מברכים ואין בזה נחת רוח לקדוש ברוך הוא. ואם לא אתן להם, הרי צריך להיות נח לבריות? לבסוף החליט ואמר להם תקחו אתם בעצמכם לכו ולקחו, ואז לא הצליחו לגנוב לו קבלות, וכך ניצל.

על פי זה פירש ראש הישיבה זצוק"ל, שלפעמים אדם נמצא במצב שאינו יכול להיות גם נח לשמים וגם נח לבריות וכיצד יחליט? ועל זה נאמר "את האלהים התהלך נח", ללמדנו שיש לאדם לבחור בדרך ה', כי מוטב שיקרא שוטה כל ימיו, ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום (עדות פ"ה מ"ו).

"וַיִּוְלַד נַח שְׁלֹשָׁה בָּנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יָפֶת" (ו, י)

תולדות האדם

כתב רש"י (לעיל בריש הפרשה), שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. ועל פי זה פירשו המפרשים את הפסוק "ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת", שכיון שזכה למידות טובות ונעלות והיה צדיק, זכה להוליד א. "את שם" - כלומר זכה שכל מצוה שעשה, כל חסד שעשה, היה עושהו ללא שום פניות, אלא אך ורק ל"שם" שמים, ולאקמא שכינתא מעפרא. ב. "את חם" - וכן עשה את המצוות והחסדים בחשק גדול, "בחמימות" גדולה ובאהבה גדולה להשם יתברך. ג. "ואת יפת" - וכן כל מצוה וחסד שעשה, עשה אותה "ביופי" ובהידור גדול.

ושמעתי פירוש נוסף בפסוק הזה, שהנה ידוע שכל השומר שבת ניצול משעבוד מלכויות (שבת ק"ח), וניצול מחבלי משיח, וניצול ממלחמת גוג ומגוג. והנה מאמר זה נרמז כאן בפסוק, "ויולד נח" - אדם שנח בשבת ושומר שבת כהלכתו, הרי זה מוליד ומזכה את עצמו בשלש דברים. "את שם" - ר"ת שעבוד מלכויות. "את חם" - ר"ת חבלי משיח. "ואת יפת" - כיון שבני יפת נקרא מגוג כנאמר, בני יפת גומר ו"מגוג" (בראשית י, ב), על כן הפסוק כאן מרמז שינצל ממלחמת גוג ו"מגוג".

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה בִּי-הַשְּׁחִית כָּל-בָּשָׂר אֶת-דְּרָכָם עַל-הָאָרֶץ" (ו, יב)

גבורתם של דור המבול

רבותינו אמרו במדרש (בראשית רבה פרשה ל"ד סי' י"ג) שהסיבה שהרשיעו כל כך דור המבול, היא מפני רוב הטובה שנתן להם הקדוש ברוך הוא. וכך אומר המדרש (שם), אמר רבי יצחק, אחת לארבעים שנה היו זורעים, ומהלכים מסוף העולם ועד סופו בשעה קלה, והיו מתלשים ארזי לבנון בהליכתם מרוב גבורתם, והאריות והנמרים היו חשובים בעיניהם כמו הפנה בבשר, והיה להם מזג אויר יפה בכל השנה כמזג האויר שבין פסח ועד עצרת. וכשהיתה אשה יולדת ביום, היתה אומרת לבנה הנולד לה, עתה צא והבא לי צור (אבן חדה) לחתוך טבורך. ואם בלילה, היתה אומרת לבנה צא והדלק לי נר לחתוך טבורך. ומעשה באשה אחת שילדה בלילה, אמרה לילד הנולד, לך והדלק הנר

לחתוך טבורך. יצא ופגע בו שר השדים ששמו שמדון, התחילו להתגושש ולהתאבק זה עם זה, בינתיים קרא התרנגול, אמר לו השד לתינוק, לך והתהלל בפני אמך, שיש לך מזל שקרא התרנגול (שכיון שהגיע אור היום אין שלטון למוזיקים), שאלמלא כן הייתי מכה אותך והרגך. אמר לו התינוק, לך אתה והשתבח לפני אמך שנשאת בחיים, שאלמלי הספיקה אמי לחתוך ממני את טבורי, הייתי מכה אותך והרגך. וזהו שכתוב, בתייהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם (איוב כא, ט) ודרשו חז"ל (בראשית רבה פרשה ל"ו סי' א') בתייהם שלום מפחד - מן המוזיקים, ולא שבט אלוה עליהם - מן היסורים.

ומרוב הטובה שהיתה להם, חטאו בזנות, כנאמר, ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ (בראשית ו, יא-יב, וראה בסנהדרין דף נז.). ולכן אמר הקדוש ברוך הוא (בהמשך הפסוקים) שיביא מבול, כי אין להם תקנה, וגילה זאת לנח.

נח התגלגל במשה רבנו - כיון שלא הוכיח את בני דורו

אומר ר' בונם מפשיסחא (הובא במעיינה של תורה דברים כח, ג) נח היה "צדיק בפרווה", דרך משל, אדם הרואה שמוג האויר קר מאוד, יש לפניו ב' דרכים להתחמם: א. להביא מזגן לאולם ויתחמם וממילא כולם יהנו לאורו ויתחממו עמו. ב. שיאמר למה לי לדאוג לכולם, הן לי יש "מעיל פרווה" מיוחד, אני אתחמם לעצמי, ויהיה בסדר. ופשוט שהטוב ביותר הוא שהאדם יתחמם עם כולם. ונח דאג רק לעצמו, עשה לו "מעיל פרווה" מחמם, דהיינו בנה תיבה להגן על עצמו ולא דאג לכלל, שלא הוכיח את בני דורו, ולא לימד אותם דרכי ה'.

סוד גילה המגלה עמוקות (סוף תרומה הביאו החיד"א בחומת אנך בראשית ת, א) שכיון שלא הוכיח את בני דורו, אחר כך התגלגל נח במשה רבנו, ואז תיקן את עצמו, על ידי שהוכיח את בני ישראל, כמסופר בתורה.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַח לְךָ-כָּל-בְּשָׂר בָּא ... אֶת-הָאָרֶץ" (ו, ג)

האדם משפיע על הבריאה

שואל הזוהר הקדוש (ח"א דף ס"ח ע"א), אם בני אדם חטאו, הארץ מה חטאה? אלא כיון שעיקר הארץ הם בני האדם היושבים בה, לכן האדם פועל במעשיו על הבריאה אם לטוב לטובה, ואם חס ושלום להיפך, כשהאדם משחית את דרכו, גם הבהמות משחיתות את דרכן מין בשאינו מינו, וגם האדמה הצמיחה כלאים, שאז כל הבריאה משקר ומקלקלת.

לכן לא בכדי בא המבול, הן העולם היה מושחת, בני האדם איבדו כל רסן, וההשחתה חלחלה גם אל בעלי החיים, שאף הם השחיתו דרכם וחיו מין עם שאינו מינו, ומזויזגים משונים אלו יצאו יצורי כלאים מעוותים ומחרידים. לכן הקדוש ברוך הוא החליט להחזיר את העולם למסלולו, והיה צורך להכחיד את היצורים בני התערובת.

מעשה פלא בבית חולים

בבית חולים ותיק, שנוסד לפני כמה דורות, הבחינו הרופאים בתופעה מוזרה המתרחשת בין כתלי בית החולים, דבר שגם הבכירים שבהם לא ידעו לתת לו הסבר וטעם.

חולים שהגיעו לבית החולים עם סימפטום של מחלה מסויימת, וברישומים אף נכתב במפורש שהאישפוז היה בשל אותה מחלה, נתקפו במהלך שהותם בבית החולים במחלות אחרות, שלא חלו בהן מעולם. התופעה התרחשה ללא כל סיבה הגיונית, גם כאשר בבית החולים לא היה אף חולה הנגוע באותן מחלות. ותהום כל העיר.

במשך תקופה ארוכה ניסו הרופאים לגלות מהו מקור התופעה, ולא עלתה בידם. למקום הובאו פרופסורים גדולים ובעלי-שם, וגם הם לא הצליחו לאתר את מקור המחלות.

רק לאחר חדשים רבים של עבודת צוות מייגעת, שבמהלכה חקרו ובדקו את התופעה המשונה לאורך ולרוחב, הגיעו החוקרים לידי מסקנה שיש בה לקח מאלף לפרשתנו.

בית החולים זה היה עומד על תילו מזה כמה דורות, ובמשך השנים אושפזו בו חולים לאין-מספר שהיו נגועים בחיידקים רבים, והיות וקירותיו עשויים מעצים עבים, נבלעו חיידקי המחלות בכתלים, והדביקו את החולים שאושפזו.

לאחר שהסיבה אומתה, המליצו החוקרים להרוס ולנתץ את הבית כולו, על עציו ואבניו, להוציאם חוץ לעיר ולשרפם, ולבנות את בית החולים מחדש. ואכן כך עשו, ורק אז פסקה התופעה.

החטאים מרעילים את האויר והמציאות משתנה

גם במחלות הנפש הרוחניות, הן מרעילות את האויר בטומאה וזוהמה, ופועלים הדברים בצורה דומה.

וכך המדרש (רבה, פרשה כ"ח סי' ח') מספר, שהכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב, התרנגול היה מהלך אצל הטווס, ויש מי שאומר שאף הארץ זנתה, שהיו זורעים לה חטים והיתה מוציאה דבר אחר.

ויש להבין את דברי המדרש, כיצד ניתן לומר על בעלי חיים ש"קלקלו", וכי הם בעלי בחירה? והביאור בזה, שאכן אינם אשמים בזה, אלא שבמציאות, גם הם נדבקו מרוח הטומאה שהשתררה בעולם באותה תקופה, וכמו החולים בבית החולים שנדבקו מהחיידקים שנותרו בתוך הכתלים, גם אם אינם אשמים.

את העקרון הנזכר אפשר ללמוד גם מתוך הדין הקובע (נגעים פי"ב מ"ו) שאם נראה נגע צרעת בקיר המפריד בין שתי דירות, גם הקיר בצד השני נטמא, למרות שאין לו כל מגע או משא ומתן עם בעל הבית המנוגע, די בכך שיש להם כותל משותף כדי שתחדור הטומאה מאחד לרעהו.

הציווי "הרחק משכן רע" (אבות פ"א מ"ז) אינו מדבר רק על הרחקה מדיבורים עם שכן רע, או הרחקה ממעשים עמו, אלא הרחק משכן רע אפילו מקיר משותף.

גם על הקורא קריאת שמע על המטה נאמר שקריאה זו תציל אותו ממוזיקים שנוצרו מחטאיו והם מבקשים לפגוע בו (שער הכוונות דרושי הלילה דרוש ז'). ולכאורה קשה כשמדובר בצדיק, כיצד נבראו לו מוזיקים, הלא צדיק הוא? וצריך לומר, שמזיקים אלו נולדו על ידי עושי רשעה אחרים, אך כיון שכבר היו בעולם, דבקו גם בצדיק. וכך נאמר בזהר הקדוש (פרשת כי תשא דף קצ"ד ע"א), שאף שיהושע לא חטא בעגל, לא היה בו הכוח להנצל ממלאך המות.

ולכן אסור להסתכל בפני אדם רשע (מגילה כח.). ואל תתמה על כך ותאמר, וכי בשל הסתכלות הנני עלול להדבק ברוח תאוה או גאווה? התשובה היא, כן! ועוד פעם כן! עצם ההבטה בפניו של הרשע, עלולה להמיט על האדם את הגרוע ביותר.

זו גם היתה התוצאה של "השחית כל בשר" ... שכאמור גם הארץ, שאינה בעלת-בחירה, השחיתה וזנתה, עד שבא נח וטיהר את העולם.

וכיון שמידה טובה מרובה פי חמש מאות ממידת פורענות (תנחומא, בוכר, בשלח סי' כ"א), הרי שאם נטהר את מעשינו ומחשבותינו, תהא לכך השפעה עצומה על כל שכנינו ומכרינו, עד שגם הם יהפכו לטהורים, כמעט בעל כרחם...

"קַץ כָּל-בָּשָׂר..." (ו, יג)

מדוע נחתם דינם על הגזל ולא על העבירות החמורות יותר שבידם

הקדוש ברוך הוא אומר לנח, קץ כל בשר בא לפני וגו'. פירש רש"י ז"ל (כאן) "קץ כל בשר", כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודה זרה, אנדרלמוסיא באה לעולם, והורגת טובים ורעים. (ומקורו במדרש רבה בראשית פרשה כ"ו, סי' ה'). "כי מלאה הארץ חמס", לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. (ומקורו מהגמ' סנהדרין קח.) עד כאן לשון רש"י הקדוש. **והקשו** המפרשים, כיצד באים שני מאמרי חז"ל אלו יחדיו, מחד אמרו שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, ומאידך, שהיה בידם זנות ועבודה זרה ולכן אנדרלמוסיא באה לעולם וכו', ומאחר ובני דור המבול היו עובדים עבודה זרה, וגם חטא גילוי עריות היה בידם, אם כן למה נחתם גזר דינם על "הגזל" שהוא קל מהם הרבה, ולא על העבירות החמורות, כאשר הסברא מורה שעליהן תבא ההקפדה היותר גדולה?

וכתבו לתרץ, באמת חיוב מיתה נגזר עליהם בגלל העוונות החמורים שבידם, עבודה זרה וגילוי עריות, אך הקדוש ברוך הוא ברחמיו חס על מעשה ידיו שלא להשחית דור שלם, על כן רצה לכפר להם בממונם, כיון שעני חשוב כמת (ילקוט שמעוני תהלים סוף רמז תתל"א) ממילא כשיענישם ליטול את ממונם, יחשב הדבר כאילו עונש מוות בא עליהם, ובוזה יצאו ידי עונשם. אך הואיל והממון שהיה בידם לא היה שלהם, כי גולנים הם, אם כן לא היה ניתן לכפר להם על עונשם בממון זה, כיון שהוא היה ממון אחרים וגזול בידם. על כן אין מנוס אלא לכצע את דינם אשר נגזר עליהם מכח העוונות החמורות שבידם. וזהו אמרם "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל", דוקא חתימת הדין היתה מפני הגזל, אבל עצם פסק הדין היה למיתה מפני העוונות הגדולים שהיו בידם, הם עבודה זרה וגילוי עריות.

דברי כיבושין להזהר מן הגזל

בנוגענו כאן באיסור החמור של הגזל, ערכנו דברים המעוררים את הלב להזהר מן הגזל, אולם היות ונתארכו הדברים, שמנו אותם בסוף פרשתנו, לך קחנו משם ויערב לך.

"עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר" (ו, יד)

עוג הביא עץ לנח לעשיית התיבה, ולמה נקרא שמו עוג

איתא בילקוט המוסר ואבני השהם (כאן) שבעת שרצה נח לבנות את התיבה, אמר לעוג מלך הבשן שיכרות עצים לעשותה. אמר לו עוג זאת בתנאי שתתן לי לאכול כל צרכי. הביא לו נח שלש עוגות, אכל עוגה וחצי, ושבע, והלך וכתר עצים, בדרך פגש בו מלאך המות, אמר ליה למי אתה מוליך אלו? אמר לו, לנח. אמר לו בשכר מה? אמר ליה בשכר שאוכל ואשבע, ואכלתי עוגה וחצי ושבעתי. אמר ליה, תמיד היית אוכל בקר וצאן ולא שבעת, ועכשיו שבעת?! בודאי עשה לך כשפים, ולא תטרח להוליך לו העצים. שמע לו עוג ועזב את החבילה של העצים. ובא אצל נח עם החבל שהיו קשורים בו העצים, ונגרר בחבל חתיכה מהעצים, וממנו עשה נח את התיבה שגזיר עץ זה היה כארכו וקומתו ורחבו. כל שכן אם היה מביא כל מה שחתך כמה וכמה תיבות היה עושה מהם, בא וראה את כוחו. ע"ש. ובהו יובן למה נקרא שמו "עוג", על שם ה"עוגה" שנתן לו נח.

טעם נוסף שנקרא עוג, בעבור שהוא היה סביב התיבה כמו שאמרו (במס' זבחים ק"ג): שעוג נשען על התיבה ובה ניצל מהמבול, עיין שם. ורק האף שלו נכנס בתיבה (זבחים שם), ומי המבול היו רותחים, ונכנסו לתוך פיו ונצטער, ולכן היה צועק עוג, עוג, עוג, בכדי להפליט את המים, לכן נקרא שמו "עוג".

"עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר..." (ו, יד)

תיבת נח שבדורנו

הקדוש ברוך הוא פקד על נח לעשות תיבה כדי להנצל מהמבול, וגם אולי במשך זמן בניית התיבה שנמשך מאה עשרים שנה יחזור דורו בתשובה.

והוא פלא, כיצד לא נתייאש נח בעצמו כשכולם צוחקים עליו ובכל יום מגנים אותו, והוא יחידי בונה את התיבה? תירץ מרן הרב ש"ך זצ"ל כי לנח לא היה שום ספק במה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ולכן עמד איתן ולא התייאש. מכאן לומדים אנו יסוד גדול להחיים, אם אדם רוצה להחזיק מעמד, צריך הוא להיות בטוח בדבר בלי ספקות ואז ילך לבטח דרכו ויצליח.

היהדות החרדית תיבת נח של הדור

אחר כך נכנס נח לתיבה וניצל מהמבול. כאז כן עתה, היהדות החרדית משולה לתיבת נח שמסביבם גוברים וגוברים מי המבול המים הזדונים, הם מי הכפירה והתועבות, ואנחנו מתבצרים בתוך הישיבות והחינוך הטהור, ורק בזכות שאנחנו בטוחים בדרכינו דרך ה' נצליח ונתעלה.

תיבת נח התהפכה ע"י מי המבול

בא וראה מה שכתב בספר הישר (פרשת נח עמ' 18) ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ ותלך התיבה על פני המים ותהפך על פני המים הלוך והפוך הנה והנה, ויתהפך כל החי אשר בה כהפוך את הנזיד בסיר, ויהי צער גדול בכל היקום אשר בתיבה, והתיבה חישבה להשבר, ויתבהל כל החי אשר בתיבה וינהמו האריות ויגעו השוורים ויצעקו הזאבים, וכל היקום אשר בתיבה מדבר וצועק כלשונו וישמע קולם למרחוק, וגם נח ובניו וצועקים ובוכים בצרתם וייראו יראה גדולה מאוד ויגיעו עד שערי מות.

זהירות מהטכנולוגיה ההרסנית

גם היום תיבת הנח של ימינו היא היהדות החרדית אינה מנותקת מן המבול, לפי שרוח הטומאה עוברת על הארץ ומזעזעת את כל התיבה, למרות אטימותה וחסנה. ואם כן חייבים אנחנו להיות מודעים להשפעה הארסית המחלחלת, ולדעת שאיננו מחוסנים בפניה, צריכים לעמוד על המשמר. כיום יש את הפלאפונים הנוראים שמשחיתים כל פינה טובה, אינטרנט, מחשבים כל הסטרא אחרא יכולה להיות אצל כל אחד בבית, אנחנו בצרה גדולה מאוד מאוד מה יעשו הבחורים...

היום, יש לנו את אור התורה הקדושה - אור הזוה"ק, שהוא מטהר את האויר ומגרש החושך מן העולם כולו

מזבא בספר הזוהר הקדוש (תיקוני זוהר חדש ח"ב דף נ"ח ע"ב) מאמר נפלא המדבר על חשיבות ספר הזוהר כמפתח הגאולה, ועל היותו בבחינת "תיבת נח", אשר כל העוסק בו ינצל מהמבול שעתיד לשטוף את דורנו, הדור האחרון.

זוה תוכן המאמר בקצרה (בלשונו):

בעת שהתכנסו התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א והחבריא קדישא שעמו לחבר את ספר הזוהר הקדוש, ניתנה להם רשות מהשמים לגלות בו סודות גדולים ועצומים, והיה גלוי וידוע לפני בורא עולם שיבוא זמן בדור שבו בן ישי בא, שמצבו של עם ישראל יהיה קשה ביותר, ויהיו נודדים ממקום למקום וכו'. ולכן בשל כל זאת הסכים הקדוש ברוך הוא לעשות את החיבור הזה ספר הזוהר הקדוש, על ידי רבי שמעון בר יוחאי, וכינס בו ה' יתברך נשמות עליונות משיבה של מעלה ונשמות הצדיקים, שכולם יהיו כלולים בספר הזוהר, וכל זאת כדי למצוא מנוחה לשכינה בגלות וחרות לה ולבניה - עם ישראל. וזה מה שכתוב גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד, ד) ונאמר וקראתם דרור בארץ (ויקרא כה, י) המרמזים על הגאולה השלימה.

ומוסיף הזוהר כי זה החיבור - ספר הזוהר הקדוש, הוא כמו "תיבת נח" שכל נשמות הצדיקים כלולים בו, "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". וכאשר יתגלה זה החבור בעולם בדור האחרון, רבים יתאספו ללמוד ולעסוק בו. וכל אותם שיזכו שיהיה להם חלק בספר הזוהר הקדוש, ינצלו מהמבול הנורא שישטוף את הדור האחרון, ספר הזוהר הקדוש יהיה כתיבת נח בעבורם להצילם ואשרי הזוכה!

לא תהיה גאולה עד שיזכו לטעום מאור הזוהר

כאור לעינים כאן הוא ביאורו של השל"ה הקדוש (שני לוחות הברית, עשרה מאמרות מאמר ראשון) שכתב על כך וזה לשונו, הנה מבואר מכאן, שחיבור הזוהר היה עתיד להיות גנוז וכו' עד שיבוא הדור האחרון בסוף הימים, שאז יתגלה לתחתונים ובזכות העוסקים יבוא משיח, כי אז תמלא הארץ דעה בסיבתו, אשר זה תהיה סיבה קרובה לביאתו, וזה שאמר ובגינה ושבתם איש אל אחוזתו וכו', כדי שבזכות זה יגאלו ישראל. כשם שלא נגאלו ישראל ממצרים עד שהוצרך הקדוש ברוך הוא לקדשם בדם הפסח ובדם המילה, כן הגאולה העתידה לא תהיה הגאולה, עד שיזכו לתוספת הקדושה הזו, והוא רצון הא-ל יתברך ואשרי הזוכה בה. עד כאן לשונו.

העוסק בזוהר מקרב את הגאולה

וכך ביאר המקובל האלקי רבנו שלום בוגלו זיע"א בביאורו "כסא מלך" על תיקוני הזוהר (הנ"ל) וזה לשונו, "בסוף יומיא" לאמר שהוא דווקא קרוב לימות המשיח, "ובזכותו יבוא"! הנה מבואר שכל העוסק בספר זה מקרב את הגאולה ועושה נחת רוח גדול ליוצרו, וכמה מעלות טובות למשתדל בפרוש מאמרי רשב"י אין קץ לגודל שכרו. ואשרינו מה טוב חלקינו אם נזכה ונעזור לקרב ביאת משיחנו, כי כך גזר הבורא שלא יתגלה ויהיה גנוז עד סוף יומיא שבזכותו יבוא דרור! כי סגולה זו בו ולא בזולתו. עד כאן לשונו.

וכתב מרן הב"י, כי בדור האחרון יגדש העולם בחטאים רבים מאוד, עד שהאויר יתמלא טומאה ויוצרך מכול מים שיכסו את כל ההרים הגבוהים כדי לטהר את הארץ כמין מקוה. אלא שהיום, יש לנו את אור התורה הקדושה - אור הזוהר הקדוש, שהוא מטהר את האויר ומגרש החושך מן העולם כולו.

"שֶׁלֶשׁ מְאוֹת אֶמָּה אֵרֶךְ הַתֵּבָה..." (ו, טו)

מידות התיבה לבטל את הנחש והס"מ

ראיתי באחד הספרים שהקשה מדוע צוה הקב"ה את נח לעשות תיבה דווקא במידות אלו, 300 אמה אורך, 50 אמה רוחב, 30 אמה גובה, ואל אמה תכלנה, שהגג יהיה אמה? ופירש בדרך רמז, שהנה המחטיא את האדם בעולם הזה הוא הנחש הקדמוני, שהוא הראשון שהחטיא את אדם הראשון וגרם מיתה לעולם. ועוד המחטיא את האדם- הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (בבא בתרא טז).

וידוע ששמו של מלאך המות הוא "סמ-אל". ושניהם הנחש והשטן והס"מ החטיאו את דור המבול, ועל ידי כך מלאה הארץ חמס מפניהם. וכדי שנח יבטל את החטא הזה של דור המבול, אמר לו הקדוש ברוך הוא לבנות תיבה במידות אלו דוקא, שעל ידי כך יבטל החטא הזה. לפי שהאות האמצעית של המילה "נחש", היא האות ח', ובצירוף

האותיות ס"מ של מלאך המות, ביחד יוצא "חמס", לפי שהנחש וס"מ הם גרמו להחטיא את דור המבול ב"חמס". והדרך לבטלם היא על ידי האותיות הנותרות מהמילים "נחש" ו"סמ-אל", שהיות ובמילה נחש השתמשו באות ח', נשארו האותיות נ', ש'. לכן אמר הקב"ה לנח לבנות תיבה, באורך 300 אמה, כנגד האות ש' של הנחש, ו-50 אמה רחבה, כנגד האות נ' של נחש. ומהמילה "סמ-אל" שהשתמשו באותיות ס"מ, נשארו האותיות "אל", וכנגדן אמר הקב"ה לנח, שיבנה 30 אמה גובה התיבה, כנגד האות "ל", ושיבנה "ואל אמה תכלנה", כנגד האות "א" של אל. וכאמור כששתמשים באותיות הנותרות מ"חמס", אז היה הכח לבטל את הנחש וס"מ.

להפוך את הס"מ לקדושה

והדברים באים יחד עם דברי ספר מאורי אור (מערכת ס' אות י"ג) שלכל טומאה יש ניצוץ רוחני קדוש שמחיה אותה, וכך גם סמא"ל יש לו הניצוץ טוב המחיה והוא האות "א" שלו, ואם יחסר האות "א" משמו אז כולו רע עיין שם. ועוד "סמאל" אם יוסר ויבטל ממנו בחינת "סמ", ישאר "אל", שהוא שם קדוש כלומר אלהי ורוחני.

ובשל"ה הקדוש (בתולדות אדם בית דוד אות ה') הביא מהקדוש מהר"א גלאנטי זצ"ל, וזה לשונו (בתוך דבריו), וזהו נמי סוד בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח) שלא אמר הכתוב בלע מלאך המות, אלא בלע המות, לפי שרק המות יכולע וישאר מלאך קדוש.

וזהו סוד הנחשים שהיו נמצאים במערת הצדיקים, כמו שאמרו בגמרא בבא מציעא (דף פד:): לנחש שהיה בפתח מערת רשב"י, "עכנא עכנא פתח פיך ויכנס הבן אצל האב", שיצר הרע שלהם כבר נמתק עד שהנחש עצמו נעשה להם לשומר ולשמש, הרי שהטומאה הפכה לקדושה.

וכן אמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין (דף נט:): חבל על שמש גדול (הנחש) שאבד מן העולם, שאלמלא לא חטא אדם, היה מכניס לנחש רצועה תחת זנבו ומוציא זבל לאשפה, והיה מביא לו מרגליות מארץ מרחקים. פירוש, שאלמלא לא מרד סמא"ל ונעשה מר, היה העולם משתמש על ידו, והיו קונים עולמם על ידו, כי היה מסייעו להוציא "זבלו", היינו את טינוף העבירות ולהרחיקו מעשות רע, והיה לו התועלת להביא מרגליות ולעשות מצוות, כמו שנאמר (בראשית ב, טו) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, "לעבדה" - מצות עשה, "ולשמרה" - לא תעשה. אמנם הטנו ברוב לקחה, ומרד הנחש ויצא וחטא והחטיא את האדם.

ועוד הוסיף וכתב בשל"ה (שם אות ו') וזה לשונו, סמא"ל היה מלאך טהור, ואמרו המקובלים שהוא היה מהשרפים, אשר נראה שעל זה בא הרמז שנקרא הנחש "שרף" (דברים ה, טו ובאבות דר"נ סוף פרק ל"ט), ולבש קנאה היא קנאת סופרים שהיה מקנא במעלת האדם, כי רצה להתקרב אל הקודש פנימה, וקנאת סופרים תרבה חכמה להעושים לשמה, רק על כל פנים היה בו כח מהמותרות כאשר רמותי למעלה, כי כל נברא יש בו קצת חסרון אף שאינו גשמי, ואפשר להיות שיבוא לידי חטא, ומלאכי סדום ויכוחו, שתלו הגדולה בעצמם, הגם כי זה אינו אלא באקראי בטל במיעוטו, מכל מקום סמא"ל אפשר היה בו יותר בנעלם ענין התמורות, ובקנאתו באדם התעורר האדם לנגדו, וזה מסייע לדבר עבירה, עד שנעשה הוא מקטרג ויצר הרע. ע"כ.

"שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת אֶמָּה אַרְךָ הַתֵּבָה..." (ו, ט)

מידות התיבה הם שילוב הויה אדנות שבכחם נכנעה לילית

הקדוש ברוך הוא הגן על נח ובניו בתיבה, בכח שילוב השמות הויה אדנות (שהוא שם "יא הד ונ הי", דהיינו כותבים אות ראשונה משם הויה, ואחריה אות ראשונה של אדנות, ושוב אות שניה מהויה וכו'), שהוא יחוד קודשא בריך הוא (שהוא שם הויה) ושכינתיה (שהוא שם אדנות), ובשילוב הויה אדנות יוצא המידות של התיבה, כך: יא הד ונ הי. י' פעמים א' הם 10, ה' פעמים ד' הרי 20, יחד שלושים, הרי לנו שלושים אמה קומתה. ו' פעמים נ' הם 300, הרי לנו שלש מאות אמה אורך התיבה. ה' פעמים י' הם חמשים, הרי חמשים אמה רחבה. הנה לפנינו שמידות התיבה מרומזים בשלוב הויה אדנות, המגינים על יושבי התיבה. וסך כל המידות הנוכרים של התיבה יחדיו הם 380, שהוא בגימטריא "שלום" (יחד עם ד' אותיות), שבזכות כך יעשה השם "שלום" בעולם. גם מדות התיבה הנוכרים העולים 380, יחד עם הכתוב ואל "אמה" תכלנה מלמעלה, "אמה" היא אותיות מאה, עולה המנין 480, שהוא כמנין "לילית", לפי שבכח מדות התיבה, הכניעו את לילית.

עוד רמז פלאי במדות התיבה

מדות התיבה הן אותיות לש"נ, היינו ל' אמות קומתה, ש' אמות ארכה ונ' אמות רחבה. והנה האותיות שלפניהן הן כר"ם (האותיות שלפני "לשנ", דהיינו לפני האות ל' היא האות כ' ולפני ש' ר', ולפני נ' מ'). והאותיות שאחריהן הן סת"ם, וזהו כדברי חז"ל שהיות ונח סת"ם את תפילתו ולא התפלל על בני דורו, לכן נצטוו לעשות תיבה במדות לש"ן, ואחרי התיבה נכשל ב"כרם".

מה נפלאים סודות התורה

מכאן ניתן לראות כמה סודות נפלאים רמוזים וטמונים בדברי תורתנו הקדושה, שאפילו מדות התיבה, שלכאורה לא באו אלא כדי שתוכל התיבה להכיל בתוכה מכל החי מכל בשר מן האדם ומן הבהמה והחיה והעוף למינהו כמפורט בפסוקים, מכל מקום הטמינה התורה בהם רמזים וסודות נפלאים, שיש בהם כדי לתקן את הקלקול הגדול של אותו הדור, ולעשות שם ושארית לעולם.

מעתה נלמד קל וחומר בגופי תורה ובמצוותיה, שבהם טמונים סודות טמירין ונפלאים, ומי יכול להכיל בדעתו מה גדלו אמריו יתברך, מה עמקו מחשבותיו, מי יעמוד בסוד ה'.

צָהַר תַּעֲשֶׂה לְתֵבָה וְאֶל-אִמָּה תִכְלֹנָה מִלְמַעְלָה וּפְתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

רמז פלאי בפסוק לנח להפוך "צרה" ל"צהר"

צדיקים מהפכים מידת הדין לרחמים (ראה סוכה יד). כגון את "נגע" הופכים ל"ענג", שהן אותן אותיות רק סידורם שונה, וכן את "צרה" הופכים ל"צהר".

וזהו "צהר תעשה לתיבה", השם מצוה על נח הצדיק שאת התיבת "צרה" תעשה "צהר". וכיצד תעשה כן באופן זה, אשר "אל אמה" שהם אותיות "אלהים" (חסר י') שהוא שם של מידת הדין, "תכלנה מלמעלה" שיתהפך לרחמים. וכיצד תעשה כן, על ידי ש"ופתח התיבה" היינו האות "צ" שהיא בפתח מהתיבה- בתחילה תיבת "צרה", "בצדה תשים" תניח אותה במקומה שהיא בצד האות, כי באות צ' אין שינוי מקום בין המילים צרה וצהר, רק "תחתים" היא האות "ר" שבהמשך תיבת "צרה", "שנים ושלשים תעשה", היינו האות "ר" השניה במילה צרה, תהיה אות שלישית ותהפך המילה מ"צרה" ל"צהר". דהיינו "שנים" היא האות השניה, "שלשים תעשה" תעשה אותה אות שלישית, ותהפך המילה צרה לצהר. (ילקוט הגרשוני)

"צָהַר תַּעֲשֶׂה לְתֵבָה" (ו, טז)

צהר הוא חלון או אבן טובה? נח צדיק שבכוחו להאיר במקומו או אף חוצה לו

רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה ל"א סי' י"א) מביא ב' פירושים מהו "צהר" יש אומרים שהוא חלון, ויש אומרים שהוא אבן טובה.

וראיתי בספר ילקוט חמישאי שהביא מהמפרשים לכאור את המח' בדברי חז"ל כך, הנה יש צדיק שבכוח צדקתו ניצל הוא בעצמו מהצרה, וגם רואה במפלת אויביו. וכמו שאמר דוד המלך בתהלים (נד, ט) כי מכל צרה הצילני ובאויבי ראתה עיני. ויש צדיק שהוא פחות בדרגה ובמעלה, שאף על פי שהוא עצמו זוכה להנצל, אבל אין לו זכות לראות במפלת אויביו.

והנה בסנהדרין (קח). נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אומר נאמר "בדורותיו" לומר שדוקא בדורותיו היה נח צדיק, אבל אילו היה בדורות משה ושמואל לא היה צדיק. וריש לקיש אמר לא כך, אלא בדורותיו היה צדיק כל שכן אילו היה בדורם של משה ושמואל היה יותר צדיק.

מחלוקת זו היא המחלוקת שהביא רש"י כאן, כי היש אומרים שצוהר הוא חלון, פירושו שנח היה צדיק שיכל גם לראות במפלת אויביו, הם דור המבול, וזה רמז ב"חלון", שיכול לראות דרך החלון במפלת אויביו. ויש אומרים שצהר היא אבן טובה, לפי שסוברים שהיה בכוח צדקתו של נח רק להגן על עצמו, כאבן טובה שיש בכוחה להאיר רק בתוך התיבה, אבל לא להאיר חוצה לה כך שיוכל לראות במפלת אויביו.

"תַּחֲתַיִם שְׁנַיִם וְשָׁלְשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

העופות והבהמות הטהורות היו במדור העליון עם נח

בתיבת נח היו שלש עליות כדכתיב "תחתים שנים ושלשים תעשה" (ו, טז), והביא רש"י (כאן) את דברי חז"ל (סנהדרין דף קח:): שעליה העליונה היתה לנח ולבני ביתו, האמצעית למדור בהמה חיה ועופות, והתחתונה לזבל. נמצא לכאורה מבואר שנח עם בני משפחתו היו דרים לבדם בקומה אחת.

ברם מאידך הגמרא (שם) אומרת וישלח את היונה "מאתו" לראות הקלו המים, אמר רבי ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים. ופירש רש"י (ד"ה מאתו) גבי עורב לא כתיב "מאתו". מכאן שדירתם של טהורים עם הצדיקים כו', כלומר הנאה הוא שדרים אצלם, שמכירים בצדיקים, כדאמרינן בדוכתי אחריתא. וכן ניתן לדייק כן מדכתיב, מכל הבהמה הטהורה "תקח לך" (בראשית ז, ב) ואילו אצל הטמאים לא נאמר "תקח לך", ללמדך שדירתן של טהורים עם הצדיקים. נמצא לפי זה שנח היה גר באותה קומה יחד עם הבעלי החיים הטהורים. וכך מפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ל"א ס"ס יא), שבקומה אחת בתיבה היו גרים נח ובניו והטהורים. וצריך ביאור כיצד זה עולה יחד עם דברי הגמרא הנזכרים לעיל שנח היה עם משפחתו בקומה העליונה ובקומה שמתחתיה היו הטהורים?

והנה עמד קושיא זו המהרש"א (סנהדרין שם בחדושי אגדות ד"ה מכאן שדירתן) ומתריך, שדברי הגמרא העליונים לאדם, הכוונה שעיקר תשמישן היה לאדם, אך גם הנלוים אליו הם הבעלי חיים הטהורים היו שם.

נמצא מבואר בהגמרא ובמפרשים, שהחיות והבהמות והעופות הטהורים היו יחד עם נח במדור העליון.

"תַּחֲתַיִם שְׁנַיִם וְשָׁלְשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

החינוך הטהור וחובת קביעת עתים לתורה

כאמור הגמרא בסנהדרין (דף קח:): מבארת שהעליה העליונה היתה לנח ולבני ביתו, האמצעית למדור בהמה חיה ועופות, והתחתונה לזבל.

מובא בחז"ל (זבחים קיג:): שכשרצה נח להכניס את הבהמות והחיות לתיבה, היתה בהמה אחת, ענקית, בעלת ממדים מבהילים, שלא היתה תוצר כלאיים הנקראת ראם. הראם של פעם היה "הלוייתן של הבהמות", כמובא במדרש ושחר טוב (תהלים כב, כח) שדוד המלך עליו השלום, ברעותו את צאן אביו, נתקל בראם רובץ וחשב אותו לגבעה. טיפס עליו, ולפתע הראם התרומם מרבעו, ודוד המלך מצא את עצמו בין שמים לארץ... ועל כן התפלל לה' שהראם יחזור לרבוץ כדי שיוכל לרדת. ולכן אומר דוד בתהלים (כב, כב) מקרני ראמים עניתני.

שואלים חז"ל הקדושים (זבחים קיג:), כיצד ניצל הראם מן המבול, הן לפי גודלו לא יכול היה להכנס לתיבה? מתרצת הגמרא, שמא נח הכניס לתיבה גור של ראמים והוא קטן. דוחה הגמרא, שגם הראם הקטן לא היה נכנס אל התיבה, כי גם גור ראמים הינו גדול וכביר. ועל כן צריך לומר שהוא שחה סביבות התיבה ורק "ראש חוטמו הכניסו לתיבה". שוב שואלת הגמרא, כיצד יכול היה לחיות, הרי מי המבול היו רותחים? משיבה הגמרא, אף שמי המבול היו רותחים, נעשה נס והמים סביבות התיבה היו צוננים, כדי שלא להמיס את הזפת שחיפה אותה.

את דברי הגמרא הנזכרים מסביר הגאון רבי חיים קרייזוורט זצ"ל, רבה של אנטוורפן, וכה אמר:

יש להבין את שאלת הגמרא הרי במקומות אחרים הגמרא שואלת מאי נפקא מינה, מה שהיה היה. הן הגמרא אינה ספר היסטוריה, אלא ספר של הכוונה והדרכה. ואם כן גם כאן צריכה להיות הדרכה ומה היא.

על כן נראה, שאין הדברים יוצאים רק ידי פשוטם, אלא הכל משל ולקח לנו. לפנינו סדרת משלים: המבול, תיבת נח והראם. המבול הוא שטפון נורא, הגורף את החוטאים למצולות, מבחינה רוחנית, האם אין אנו חיים היום בדור של מבול, מבול של כפירה, מבול של שחיתות וזוהמה, מבול של ריצה מטורפת אחר ההבל, כשהטרדות והלחץ כובשים ומטביעים אותנו, ומי יכול להנצל מן המבול.

במבול זה, משייטת לה תיבת נח "נח איש צדיק", הם הצדיקים, התלמידי החכמים המנותקים מן המבול, מן שטפון הרוחניות. הצדיק חי בעולם של זוהר וקדושה, עולם של תורה וטוהר כמו נח בתיבה. ועם נח היו בני משפחתו, כשם שבני משפחתו של הצדיק חיים עמו בתיבתו הרוחנית. וכל בעלי החיים שלא השחיתו דרכם, והיו בתיבה, הם רמז למסתופפים בצל הצדיקים, ומצויים אתם בתיבתם- עולם הישיבות, שם האויר צלול ונקי, לשם לא חודרת ההשחתה.

אבל מה עם כל אלו שאינם יכולים להכנס אל התיבה, רבבות אלפי יהודים נאמנים שאינם נמצאים בישיבה ובבית המדרש, כל אלו העמלים לפרנסתם, האם נגזר עליהם להסחף במימי המבול הרוחני ולטבוע, חלילה?

זוהי שאלת הגמרא, מה עם הראם הענק, שאינו יכול להכנס אל התיבה?

והתירוץ, נח הכניס אל התיבה גור ראמים. כלומר, הצלתם של אותם המונים, היא על ידי חינוך בגיל הרך, מי שלמד בבית ספר חרדי התחסן! הוא יחזיק מעמד כנגד הגלים הסוחפים, מי ששולח את בנו לבית ספר חרדי מציל אותו מן המבול!

אבל בחינוך הרך לבדו, אין די, כי גם בגיל המבוגר יותר יש צורך "לשחות סביב התיבה", לשהות בסביבה תורנית של בני תורה, כי אם מתרחקים, נכווים!

וגם בכך לא די, כיון שהאוויר שמחוץ לתיבה מורעל! לכן חייבים איפוא "להכניס את החוטם לתיבה". לנשום אויר של תורה, להשתתף בשיעורי תורה.

רק אז נעמוד איתנים כנגד שטפון המבול השלילי, מחוסנים כנגד הרעל, מחושלים כנגד האוירה הקלוקלת.

"בא-אתה וְכָל-בֵּיתְךָ אֶל-הַתֵּבָה" (ז, א)

תפילה בכוונה

צהר תעשה "לתיבה", פירש הבעל שם טוב (בספר בעל שם טוב נח סי' ט"ו, י"ז, ט"ט), כי הכוונה ל"תיבות" שמוציא האדם מפיו בתפילה, שהצדיק עושה מכל תיבה ותיבה "צהר" היינו אור גדול שאפשר להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו. וככל אשר יתן האדם נפשו בתפילה, כך תאיר המילה יותר, כמו שנאמר בהמשך (ז, א) בא אתה וכל ביתך אל התיבה, כלומר בכל תיבה ותיבה יש להכניס את הרמ"ח אברים ושס"ה גידים, "וכל ביתך" פירושו כל גופך. ועל ידי זה הצרה יהפך לצהר- לאור גדול, שיוצאים מן הצרות על ידי כח התפילה כנודע.

לעולם יקדים אדם תפילה

כותב הזוהר הקדוש (זוהר חדש, ח"א דף ל"ח ע"ב) שכאשר יצא נח מהתיבה וראה את השממה שעשה המבול, היה בוכה ואומר רבנו של עולם, מדוע עשית כך... והיה מתפלל להקדוש ברוך הוא. אמר לו הקדוש ברוך הוא, רעיא שטיה (רועה שוטה) מדוע לא התפללת לפני כן? עכשיו אתה מתפלל?! כמה הארכתי איתך בדיבור ולא בקשת ממני אפילו פעם אחת שאני ארחם על בני.

ידידע (מדרש שוחר טוב תהלים ל"ז) שכאשר פגש אברהם אבינו את נח וכן כשפגש אליעזר את שם בן נח שאלו אותם, הרי שנים עשר חדשים הייתם בתיבה מה עשיתם שם כל כך הרבה זמן? אמרו להם לא היתה לנו מנוחה כלל ועיקר, החיה הזאת אוכלת בשעה 12 בלילה וזה כך וכו'.

הטורח לזכות את הרבים, חוסכים ממנו טרחות אחרות

כיוצא בזה כתב האברבנאל (סוף פרשת בראשית עה"פ וירא ה' כי וגו') אם נח לא היה נח לפני כן, אלא היה מתרוצץ והולך מזה לזה להחזירם בתשובה, ומקהיל קהילות ועושה תפילות, לא היו לו את הצרות של התיבה. אבל מכיון שלא התפלל ולא טרח לפני כן, לכן היה צריך לטרוח בתיבה.

מסופר על יהודי שלא היו לו ילדים וטרח אצל כל הרופאים ולא הועיל, יעצוהו שילך לתלמיד חכם שיתפלל עליו ובזכות תפילתו יזכה לבנים. שאל אותו התלמיד חכם, אתה נותן מעשר? שאל אותו מה זה מעשר? הסביר לו והסכים לתת מעשר, וכך עשה, בא לביתו, הכין קופה שאליה היה אוסף את מעשרותיו והיה עושה בהם חסד עם האנשים, כאשר אמר לו התלמיד חכם. והנה בחסדי השם כעבור שנה זכה לילדים. לימים אמרה לו אשתו הן עתה כבר יש לנו ילדים ואין לי כח יותר לגמ"ח הזה, הן אנשים מגיעים לכאן בכל עת בימים ובלילות, מטרידים ומפריעים לנו ולעיסוקנו והדבר קשה לי עד מאוד. שמע לעצתה וכך עשה וכו'. והנה ילדיו החלו לחלות, וידרוש ברופאים ואין עוזר. בצרתו שב אל התלמיד חכם שיתפלל עליו ויעצוהו. ובהגיעו, היה התלמיד חכם דורש, דוד המלך אמר, אך טוב וחסד ירדפוני (תהלים כג, ו), וקשה כיצד שייך שחסד רודף אחרי אנשים, הרי אנו רואים שרק מס הכנסה רודף אחרי האדם ולא טוב וחסד? ותירץ, דוד המלך אומר, יותר טוב שירדוף אותי לעשות צדקות ומעשים טובים, מאשר שאהיה רדוף ממחלות חס ושלום. הבין האיש את אשר עליו לעשות, שב לביתו וחידש את הקופה והוסיף בצדקות ובמעשי חסד ביתר שאת וביתר עוז, ובניו הבריאו מחוליים.

נח התפלה של רבי עקיבא איגר זיע"א

מעשה נפלא (מובא בכמה ספרים, וראה שו"ת דברי יציב ח"ז ליקוטים סי' קי"ד אות ז') על הצדיק רבי עקיבא איגר זיע"א שהנהגה יקרה היתה לו, לבקר את כל החולים בעיר. מקפיד היה על כך, כרבי עקיבא התנא בשעתו - כך הוא. שהנה מסופר בגמרא (נדרים מ.) על רבי עקיבא שהלך לבקר אחד מתלמידיו ומצאו שכבר כמה ימים לא באו מים אל פיו, וביתו לא מאוורר, ואוכל אין בנמצא! מיד ניקה את הבית והגיש לו לאכול ולשתות והצילו מרדת שחת. עד שקבע את ההלכה שכל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים רחמנא ליצולן. ורבי עקיבא איגר, שהיה גדול הדור, עשה אף הוא כן והלך בדרכי התנא הגדול רבי עקיבא.

פעם, הגיע לבית חולה כדי לקיים מצות ביקור חולים, והנה מצבו של החולה היה חמור ביותר. שאל לעצת הרופאים וכולם נואשו מחייו. אבל רבי עקיבא אינו מרפה. בדק ומצא שבקרוב ממש מגיע לכאן רופא הקיסר הגדול ובדרכו אל הארמון חוצה את העיר ועובר בסמוך לבתי היהודים. ביקש רבי עקיבא מנאמניו שיעמדו על הדרך ויתחננו לפני הרופא המפורסם כי יבוא לבדוק את החולה האנוש. וכשעבר שם, ביקשו ממנו את בקשת רב העיר ונענה לה. **הגיע** אל ביתו של החולה שמצבו כבר החמיר עוד. התבונן, בדק, הרבה וחשב ולבסוף אמר בקול החלטי "אין תרופה למכתו!!!" המשיך והסביר את הדיאגנוזה שלו: "מצבו כה חמור, ואין בנמצא משהו שמחיה מתים".

נזדעק רבי עקיבא איגר, ושאלו, אמור נא לי דוקטור, חולה זה ששוכב כאן בביתו הדל ובמיטתו הרעועה, פסקת את דינו. אבל הלא רופא גדול אתה, של הקיסר ירום הודו. ואם הקיסר עצמו הוא אשר היה מוטל כאן במיטה במצב זה, האם גם עליו היית חורץ דין כזה, מה היו דרכי הטיפול שלך במצב זה אילו היה הקיסר, הוא הסובל? **התבונן** בו הרופא ממושכות, אחר חיך מופתע מן ההשוואה ואמר באיטיות: אמנם כן, צודק אתה, ראב"ן יהודי, הלא ממש נביא אתה... באמת אף הקיסר היה חולה במחלה זהה ובמצב קריטי כזה לא מזמן.

אבל התרופה אשר סיפקנו לקיסר, המשיך הרופא ברוב חשיבות ואמר, אין שום אפשרות ליתן ממנה לחולה היהודי השוכב כאן. תרופה זו, יקרה היא ואינה בנמצא! ישנו עוף אחד נדיר מאד שאינו פורח במקומות ישוב, רק בעיר. וכשמבשלים באופן מסויים את העוף הלז, הרי שיש בו שיקוי ורפואה גם במצב כה חמור.

כשהיה צריך הקיסר לתרופה, סיפר, גייסו לצורך כך, הרבה ציידים. והקיסר אשר רבו נכסיו ועשרו עצום, יכול היה לשכור כל כך הרבה ציידים וכך הצליחו להשיג את העוף הנדיר, ולעשות ממנו שיקוי ותרופה לקיסר והתרפא. אבל המצב כאן, אינו דומה כלל, מאין לכם עוף כזה.

בכל אופן נטל ממנו רבי עקיבא את כל אופני המיצוי של זה העוף, והודה לו על תשומת לבו וטרחתו. הרופא עזב את הבית ורבי עקיבא איגר נעמד בתפילה, התחנן ובכה בעד יהודי זה וכה אמר, יהודים הם בניך אהוביך, וזה היהודי, בודאי אינו פחות חשוב מהמלך הערל, מלך הגוים, ואם בשבילו נמצאה הציפור, כאן שיהודי זה מוטל חולה, מחמת עניותו לא תהא ארוכה למחלתו?! והנה בעודו מבקש רחמים, שמע נקישה בחלון.

התבונן רבי עקיבא איגר ורואה כי ציפור נוקשת עם מקורה בחלון ומבקשת להכנס. מתחננת ממש. מיד אמר לתלמידיו שיפתחו את החלון ויכניסו את הציפור בזהירות, כך שלא תפרח מידם. התבוננו בה התלמידים, וראו, שתוארה תואם להפליא לתיאור העוף הנדיר והמיוחד אשר צידי המלך חיפשו בעירות, ובזכות שרבים בתפילתו הרעיש את השמים, הציפור נשלחה עד אליו.

שחטו את העוף ועשו את כל אותן פעולות שצוה הרופא. רק הוראה אחת נחרצת יצאה מפיו של רבי עקיבא איגר, להשאיר את הכנפים והנוצה למשמרת. ובחסדי השם אותו חולה נתרפא מייד, ושב לבריאות איתנה.

לאחר זמן, שוב עבר הרופא דרך העיר הזו בדרך למסעיו. ולמרות שתמיד ממהר היה, בכל אופן היה מאוד תאב לדעת מה עלה בגורלו של החולה הזה, שכבר אמר בזמנו נואש לחייו. משבא לעיר התעניין אצל אנשי העיר לכתובתו של החולה והורו לו את ביתו וירא אותו והנה הוא בריא ושלם. התפלא הרופא מאוד ושאלו לפשר הדבר איך נתרפא.

סיפר לו שרבי עקיבא איגר נתן איזה תבשיל מיוחד מציפור וזה מה שהקימו מחליו. והראו לו את הכנפיים והנוצה של הציפור. מיד הכיר הרופא שזוהי הציפור הנדירה והיקרה, והתרגש והתפעל, והיה קידוש שם שמים עצום.

אמר הרופא, מה שהמלך היה צריך לטרוח על ידי כל חייליו ומשרתיו בצו מיוחד, הצליח הראב"ן שלכם לעשות על ידי תפילתו לבורא העולם.

מכאן ילמד אדם כח התפלה ויתמיד להתפלל בכוונה ובשמחה ויתפלל על כל אחינו התועים שיחזרו למוטב ויעשו נחת רוח ליוצרנו. דאף אם סבור שאינו יכול ללכת ולדרוש ברבים ולהחזיר בתשובה, מכל מקום יתבעו ממנו על שהיה לפחות יכול להתפלל על אחיו, ואין תפילה שבה ריקם, כי השם יתברך שומע תפילת כל פה.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרֶב וַיֵּצֵא יְצוּא וְשׁוֹב" (ח, ז)

העורב פקח שבחיות ואכזרי על בניו

בילקוט ראובני (על הפסוק הנ"ל) מביא מהמדרש הנעלם (זוהר חדש ח"א דף ל"ח ע"ב), רבי איבו אמר, נח היה מבין צפצוף עופות, "וישלח את העורב" שהוא פקח שבעופות, למדע סימנא. (שלח את העורב שהוא פקח שבעופות, כדי שיהיה בו סימן, שאם יחזור סימן שיש להשאר בתיבה, ואם לא יחזור, סימן שיש לרדת מהתיבה). אמר רבי חייא היכי עביד הכי והא אסור למנחש בעופות? (איך עשה כן, הרי הלכה היא שאסור לנחש בעופות?)

אלא אמר רבי חייא למה שלח העורב, רמו הקדוש ברוך הוא שהוא רחמן, נהפך אכזר חס ושלום כמו עורב. (שלח את העורב, לפי שהוא אכזרי על בניו, שאינו מאכילם, לרמוז כלפי שמיא שגם הקדוש ברוך הוא הפך חס ושלום לאכזר על בניו.) אמר רבי יוסי והא כתיב איש צדיק תמים והאיך הטיח דברים כלפי מעלה? אמר רבי חייא מרוב צער, דאין דנין את האדם על שעת צער. והעורב לא רצה ללכת מפני שמתקון לשליחות אחרת, לפרנס אליהו, שנאמר והעורבים מביאים לו לחם (מלכים א, יז, ו). כיון שראה נח שעשה שלא כהוגן "וישלח את היונה".

"יצא יצא" בגלגול ניצוצי נשמת משיח בצדיקי הדורות שמקבלים ייסורים בשביל עוונות הדור

עוד כותב ילקוט הראובני (שם בהמשך, בשם המקובלים) בגן עדן יש היכל אחד נקרא היכל של בני חולים, כך שהמשיח יתגלה בהיכל ההוא וכל המחלות כל הכאבים וכל הייסורים, ייתון וכולם באים עליו, ואלמלא הוא מקל על ישראל ומקבל עליו, לא היה אדם יכול לסבול יסוריהם של ישראל על עונש התורה כפי שאמר הפסוק, אכן חולינו הוא נשא (בישעיה נג, ד), וכמו רבי שמעון ורבי אלעזר במערה.

ובענין ההיכלות אמר, כי בהיכל הרביעי רפואות אור לכל אלה בני המחלות והמכאובים שסבלו עם המשיח. והכוונה כי צדיקי יסוד עולם מקבלין ייסורים ומקילין על משיח. והנה צריך שתדע כי אותם הצדיקים הם מורכבים מניצוצי נשמת משיח עצמו וזה "יצא יצא" ושוב בגלגול ועיבור, היינו ניצוצי נשמתו מתפשטים מאותן צדיקים המדוכאים ביסורים.

ובעלי נוטריקון אמרו "יבשת" אותיות "תשבי", ולפי דרכו של המחבר הוא משיח, ונקרא "עורב" על שם הערבות שהוא פורע חובן של ישראל בייסורים, כדין הערב קבלן.

וישלח את העורב זה דוד שהיה קורא תמיד כעורב

והנה על הפסוק וישלח את העורב, כתוב בזוהר (חדש דף ל"ט ע"ב) "וישלח את העורב" זה דוד שהיה קורא תמיד כעורב, ושלחחו הקדוש ברוך הוא ממלכותו והוציאו מביתו. מה כתיב "ויצא יצא ושוב וגו'" והנה יוצא ושב בתשובה ומתודה על חטאיו, עיין שם באורך.

משיח בן דוד, אליהו התשבי, ויונה בן אמת

ממשיך הזוהר חדש (שם דף ל"ט ע"ב) דבר אחר, "העורב" שבא (המשיח) מיהודה שנקרא "ערב" שנאמר אנכי אערבנו (בראשית מג, ט). "עד יבושת המים" הזדונים מעל הארץ, דאינון ישראל כעפרא דארעא בגלותא. "וישלח את היונה" הוא יונה בן אמת. (שהוא משיח בן יוסף).

כלומר, דוד המלך חי בגן עדן, כי דוד גלגול אדם הראשון, "וישלח את העורב", שהיה קורא עמהם תמיד כעורב, ורמוז על משיח בן דוד ערב קבלן בעוונותיו, "עד יבושת המים" הוא אליהו התשבי משיח בן יוסף שיבא ויגאלנו.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרֶב וַיֵּצֵא יְצוּא וְשׁוֹב" (ח, ז)

מהי טענת העורב לנח, ומדוע נח בדק אם קלו המים הרי רצה להשאר בתיבה

הגמרא בסנהדרין (דף קח:) אומרת "וישלח את העורב" אמר ריש לקיש תשובה ניצחת השיב העורב לנח, אמר לו, רבך שונאני ואתה שנאתני! רבך שונאני דאמר לנח מן הטהורין תקח שבעה שבעה ומון הטמאים שנים. ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים (אתה שונאני, שממיני הבאת לתיבה רק שנים, ואינך שולח לבדוק אם קלו המים

ממין שהבאת שבעה לתיבה והרי...), אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא העולם חסר בריה אחת? או שמא לאשתי אתה צריך? אמר לו נח, רשע, במותר לי נאסר לי, בנאסר לי לא כל שכן?!

אולם קשה לפי מה שכתבנו למעלה, שלא רצה נח לצאת מן התיבה, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא צא מן התיבה, אם כן מדוע רצה לשלוח את העורב? ויש ליישב זאת על פי המדרש שקראו לעורב רשע, וחבורתו מזיקה מאוד, כי היה משדל את כולם לצאת ולברוח, והיה חשש פן יגררו אחריו מאשר אתו בתיבה ולא יעמדו בנסיון הזה שלא לצאת לפני הזמן ולכן גרשו ושלחו.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעוֹרֵב וַיֵּצֵא וַיֵּצֵא וְשׁוֹב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם" (ח, ז)

הטעם שהעורב היה הולך ומקיף סביבות התיבה

הנה חז"ל (מדרש אגדה, בוכר, פרשת נח פרק ח' סי' ו') נתנו טעם "ויצא ויצא ושוב" שהיה הולך ומקיף סביבות התיבה, ולא היה רוצה לילך ממנה, מפני שהיה חושד את נח פן יבא על בת זוגו, עיין בדבריהם ז"ל.

בס"ד אפשר לתת טעם נוסף לכך שהיה העורב מקיף סביבות התיבה ולא רצה לילך ממנה, והוא בהקדם דברי המדרש (בראשית רבה פרשה ל"א סי' י"ג) שבעת שנכנס נח לתיבה, נתן לו הקדוש ברוך הוא סימן אלו בעלי חיים יכניס לתיבה ואלו לא, שהבהמות והעופות המגיעים אל התיבה, כשהזכר הולך אחר הנקבה, תכניס אותם, ואלו שהנקבה הולכת אחר הזכר, הנח להם ואל תכניסם.

ויש לבאר שהיות ודור המבול שינו סדר העולם, שדרך העולם הוא שהזכר הולך אחר הנקבה, והם שינו דרכם, לכן גם השם שינה סדרו של עולם, כנאמר, נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בראשית ז, יא). וסדר העולם אינו כן, אלא מים העליונים שהם מים זכרים, יורדים תחלה לארץ אצל מים נקבות שהם מי תהום, כמה דכתיב, תהום אל תהום קורא לקול צנוריק (תהלים מה, ח, ראה ירושלמי ברכות פרק ט' ה"ב ופרקי דר"א פרק כ"ג). אלא משום שבני המבול שינו דרכם להולך הנקבה אחר הזכר, כמו כן נידונו, שתחלה נבקעו כל מעיינות תהום רבה ואחר כך וארובות השמים נפתחו (בראשית ז, יא), עיין שם בדבריהם ז"ל.

ובנה יובן בס"ד שפיר הטעם שלא היה רוצה העורב להתרחק מן התיבה, והיה הולך ושב בצד התיבה, שהסיבה שהוא ניצל ונכנס לתיבה, משום שהיה מן אותם בעל חיים שהלכו הזכרים אחר הנקבות, ועל כן חשש שאם יעשה כבקשת נח וילך ויתרחק מן התיבה עד שכבר יצאו הכל מן התיבה, אז בת זוגו תצא לבדה מן התיבה, ותצטרך לחפש אחריו, ויהיה מצב שהנקבה הולכת אחר הזכר, והוא רצה שתהיה יציאתו מן התיבה כביאתו, שכשבאו אל התיבה באו באופן זה שהזכר הולך אחר הנקבה, כן תהיה יציאתם מן התיבה, שהרי רק בזכות כך הוא ניצל. לכן היה הולך ושב אל צדדי התיבה, כדי שתכף כשתצא זוגתו מן התיבה לעוף באויר, תכף ומיד יעוף הוא אחריה, ותהיה יציאה כביאה, שהזכר הולך אחר הנקבה.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעוֹרֵב וַיֵּצֵא וַיֵּצֵא וְשׁוֹב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם" (ח, ז)

מדוע בחר נח את העורב ואחר כך את היונה ולא בעופות אחרים?

הסיבה שנח בחר בתחילה לשלח את העורב ולא בעוף אחר, לפי שהקדוש ברוך הוא מזמן לעורב את מזונותיו שנאמר, לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמז, ט). וכתיב, מי יכין לעורב צידו (איוב לח, מא). ולמה השם מרחם על העורב יותר מכל בריה? לפי שכתוב על השם כביכול, קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שיר השירים ה, יא), וכיון שנמשל לעורב זן ומפרנסו.

והסיבה שאחר כך שלח את היונה, ובה בחר מכל העופות, לפי שאמר נח בלבו אשלח את היונה ויזכור הבורא זכות כנסת ישראל שנמשלה ליונה שנאמר, יונתי בחגוי הסלע (שם ב, יד).

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... וְלֹא-מִצְאָה הַיּוֹנָה מְנוּחָ לְכַף-רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה כִּי-מַיִם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ..." (ח, ח-ט)

ידע נח כי באחרית הימים יותן לישראל מנוחה

"וישלח את היונה" - רמז לכנסת ישראל המשולים ליונה, ששולחה בגולה, "ולא מצאה מנוח" - שישראל לא ימצאו מנוח בגלות עד ש"ותשב אליו" - עד שיעשו תשובה. כי "מים על פני כל הארץ" אלו אומות העולם שנמשלו למים, שנאמר, הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש (תהלים סט, ב), דהיינו שבו בתשובה מפני אומות העולם המציקים

להם, "וישלח ידו" - כי ידו של הקדוש ברוך הוא, פרושה לקבל את השבים. "ויוסף שלח את היונה" - היינו שחזר ושלחה בגלות אחר. ובמה יצאו מן הגלות על ידי "טרף בפיה" - בפיהן של ישראל, בתפילות ותחנונים, "וידע נח כי קלו המים" בזה יודע שהמלכויות יכלו כשיעשו ישראל תשובה. גם ידע נח כי באחרית הימים יותן לישראל מנוחה, והיינו "כי קלו המים" (בראשית ה, יא) - ממשא האומות.

דהיינו, כשם שלא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, כך ישראל לא יהיה להם מנוח בגלות, וכשם שהיונה שבה אל התיבה, כך ישראל עתידין לשוב מהגלות לארצם, ועתיד הקדוש ברוך הוא לשלוח יד ולהשיבם אליו ולהקל משאם ממשא האומות.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... עֲלֵה-זֵית טָרֵף בְּפִיהָ" (ח, יא)

רמז לגאולה שתבא בזכות לימוד התורה ותפילה

נח שלח את היונה מן התיבה, וכיון שכנסת ישראל משולה ליונה (ברכות נג:), על כן יש בפסוק זה רמז לכך שבחורבן בית המקדש, אף ששלח הקדוש ברוך הוא את כנסת ישראל, מכל מקום כשם שהיונה חזרה אל נח "לעת ערב", כך הוא רמז שתחזור כנסת ישראל אל הבורא "לעת ערב" הוא זמן הגאולה. ובמה תבא הגאולה? "והנה עלה זית טרף בפיה", הזיתים הם השמן הטהור, רמז לתורה הקדושה. "טרף", בגימטריא רפ"ח ניצוצין (עם הכולל). "בפיה", כי על ידי לימוד התורה והתפילות הנאמרים "בפה", תבוא הגאולה, כי ישונו למקומם ולתיקונם הרפ"ח ניצוצין ותבא הגאולה.

"וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהָיָה עָלֶיהָ-זֵית טָרֵף בְּפִיהָ" (ח, יא)

היונה אינה מחללת שבת

בספר מגדל עוז (בית מדות עליית הטבע) כתב היעב"ץ ז"ל, שבנוסף לנהר סמבטיון שהוא אות ומופת המעיד על יום השבת, יש אות נוסף על השבת, לפי שהיונה אינה אוכלת מהנתלש מן המחובר בשבת, דכנסת ישראל נמשלה ליונה (ברכות נג:).

ובספר דברי שאול (פרשת נח, ד"ה ולא מצאה) העתיק את דברי היעב"ץ בשינוי, וכתב שהיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת. והוסיף שזהו הכתוב בפרשתנו, לפי שהיום שבו שלח נח את היונה שבת היה, ולכן כתיב "ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה", דהיינו שכל השבת לא היתה תולשת והמתינה עד לעת ערב, וביציאת השבת תלשה עלה זית.

וכן כתב בספר עיון יעקב על העין יעקב (סוטה דף לח: ד"ה מכירין בצרי עין) ששמע מחכם אחד שמקובל שבני יונה מכירין התבואה שנקצרה בשבת ואין אוכלין ממנה. וכן כתב בפירוש פרחי שושנים על הזמר "יום שבתון אין לשכוח" שבני יונה אינם אוכלים בשבת מהתבואה שנקצרה באותה שבת, ולכך ממשיך המשורר "יונה מצאה בו מנוח" היינו היונה אינה שוכחת את יום השבתון, ולכן מצאה בו מנוח, שאינה אוכלת מתבואה שנקצרה בשבת באיסור.

"וְהָיָה עָלֶיהָ-זֵית טָרֵף בְּפִיהָ" (ח, יא)

השמן מתוק ובו נמשלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל

אמרו חז"ל (סנהדרין יח:): אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם. ע"כ.

מדברי חז"ל אלו משמע שהזיתים הם מרים, אולם יש להתבונן בדבר הלא אמרו חכמנו זכרונם לברכה (סנהדרין כד:): שהתלמידי חכמים שבארץ ישראל מתוקים כזית?

ויש לתרץ שהפרי מתוק והאילן והעלים מרורים מאוד, ויש מפרשים שגם הפרי מר אבל השמן מתוק ובו נמשלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל - שם משמן טוב.

מהיכן העלה מגן עדן או מארץ ישראל

במדרש (רבה פרשה ל"ג סי' ו') יש מחלוקת מהיכן הביאה היונה את עלה הזית, רבי לוי אמר, מארץ ישראל הביאתו, שלא היה המבול בארץ ישראל. רבי בירי אמר, שנפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו.

וצריך להבין את כוונת המדרש, כי מה עניין לנו לדעת שהעלה הגיע מארץ ישראל או מארץ אחרת, ולמאי נפקא מינה? פירש ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו דברי יהונתן (סוף פרשת נח) דהנה בגמ' (חולין דף ז:): איתא שחמורו של ר' פנחס בן יאיר לא היה אוכל דבר שאינו מעושר (ומסתמא כך היו החיות והעופות בדור המבול שהם זכו להשאר בחיים עם נח,

היו בבחינת חמורו של ר' פנחס בן יאיר, שלא אכלו דבר שאינו מעושר- כך צריך לבאר את דבריו (שם). והנה פרי הזית חייב במעשר מן התורה, אמנם העלה שלו פטור ממעשר.

ולפי זה כוונת המדרש היא, בהקדים שאלה מדוע היונה הביאה דוקא עלה זית ולא הביאה את פרי הזית עצמו, הרי כוונתה היתה לאכול? על זה מתרץ המדרש, שהרי מארץ ישראל הביאה אותו, וזית חייב במעשר מן התורה, לכן הביאה היונה רק עלה זית שהוא פטור ממעשר, ורשאת לאכול בלא מעשר.

הרמב"ן (בראשית ח, יא) מביא את המדרש הנזכר, שרבי ביריי סובר שמגן עדן הביאה את עלה הזית. והקשה הרמב"ן, שהרי אם היונה הביאה את עלה הזית מגן עדן, שוב אין לנח הוכחה בהבאת העלה זית שמי המבול יבשו, שהרי מי המבול לא נכנסו כלל בגן עדן? והשיב, כי אולי היו שערי גן עדן סגורים וכאשר קלו המים נפתחו.

והגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בספרו טעם ודעת (פרשת נח כאן) כותב, שאילולא דברי הרמב"ן היינו מיישבים את המדרש, שאין הכוונה שהיונה נכנסה ממש לגן עדן, אלא שמהגן נדף ריח טוב ונמשך בעלה הזית, והריח הוא שמשך את היונה לטרופ עליה זה, אבל באמת עלה הזית היה מארץ ישראל ולא מגן עדן ולכן היה בו הוכחה לנח שקלו המים.

ומוסיף הרב שאף שחרב העולם במבול, עדיין נמצאו מקומות שהיו בהם עצי זיתים שבורים, כמו שתרגם בתרגום יונתן (שם פסוק יא) והא טרפה דזיתא לקיט "תביר" ומחית בפיה ונסיכתיה מן טור משחא.

"עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֶם" (ח, כב)

כיון שאפשר ללמוד תמיד אות היא שהתורה היא חיי האדם

רואים בצרכים הגשמיים של האדם, שככל שהדבר נצרך והכרחי יותר, כך הוא מזומן ומצוי ביותר לבני האדם, כגון האויר שהוא נזקק לנשימה בכל רגע ורגע, המציאו הקדוש ברוך הוא בכל עת וזמן בכל מקום ובכל נקודה על פני כדור הארץ. המים שהם נזקקים לשתיה - אינם מזומנים ממש כאויר, אמנם ניתן להשיגם בקלות. האוכל - אם כי אין מהנמנע להשיגו, מכל מקום יש בו טרחה מסוימת. מלבושים - ישנה טרחה יתירה להשיגם. אבנים טובות כסף וכו' דרוש עמל גדול להשיגם. נמצא שכל דבר שיש בו צורך גדול יהיה קל להשיגו וכל שאפשר להתעכב עבורו מעט, קשה יותר להשיגו.

ואמר על זה הסבא מקלם (דרכי המוסר ניימן עמ' כ"ח) אם בצרכים גשמיים כך, ברוחניות לא כל שכן, ואם אפשר ללמוד תמיד סימן שהוא הדבר הנצרך ביותר.

"וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כַּרְם" (ט, כ)

השטן השתתף בנטיעת הכרם עם נח

אמרו רבותינו ז"ל (תנחומא פרשת נח סי' י"ג), כשבא נח ליטע כרם בא השטן ועמד לפניו. אמר ליה, מה אתה נוטע? אמר ליה כרם. אמר ליה מה טיבו? אמר ליה פירותיו מתוקים בין לחים בין יבשים, ועושים מהם יין המשמח אלהים ואדם, שנא' ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד, טו). אמר ליה בא ונשתתף שנינו בכרם זה. אמר ליה לחיי. מה עשה השטן, הביא כבש והרגו תחת הגפן, ואחר כך הביא ארי והרגו, אחר כך הביא חזיר והרגו, ואחר כך הביא קוף והרגו, והטיף דמן באותו הכרם והשקהו מדמיהן.

מוסיף המדרש שבזאת רמז השטן, שקודם שישתה האדם מהיין, הרי הוא תם ככבשה שאינה יודעת כלום. שתה כהוגן, הרי הוא גיבור כארי ואומר אין כמותי בעולם. כיון ששתה יותר, נעשה כקוף- עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות פה. ואם שתה יותר מדאי, נעשה כחזיר- מתלכלך במי רגלים בדבר אחר.

ובל זה אירע לנח הצדיק, ומה נח הצדיק שהקדוש ברוך הוא פירש שבחו, וכמו שנאמר בתורה "נח איש צדיק" (בראשית ו, ט), כך קרה לו (ששתה יין), שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. ועוד שקילל זרעו ואמר ארור כנען. וחס על שראה ערות אביו נעשו עיניו אדומות, ועל שהגיד, נתעקמו שפתותיו, ועל שחזר פניו, נתחרך שער ראשו וזקנו, ועל שלא כסה ערות אביו, הלך ערום ונמשכה לו ערלתו, לפי שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה.

ואפילו הכי חזר הקדוש ברוך הוא וריחם עליו, כמו שנאמר, ורחמיו על כל מעשיו (תהלים ט, ט), אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל ומסר עצמו לעבדות יצא בשן ועין לחירות, דכתיב כי יכה איש וכו' לחפשי ישלחנו (שמות כא, כו). והלא דברים קל וחומר, ומה אם עבדו קנין כספו על שסימא עינו והפיל שינו, יצא לחירות. זרע ברוכי ה', שהם מטע

ה' להתפאר, כשהן מתים, אינו דין שיצאו לחירות מן העוונות, שנא' במתים חפשי (תהלים פח, ו) ? אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה על ידי יצר הרע רבו עוונות, אבל לעתיד לבוא, והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. **"וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה"** (ט, כ)

משה גלגול נח

בילקוט ראובני מביא שהקדוש ברוך הוא שתל את נשמת משה בימי נח ולא אצלח, לכך בפעם הראשון נקרא נח "איש צדיק". ואחר כך כשנסתלקה ממנו נשמת משה נקרא נח "איש האדמה". לכן בחטא העגל כשהתפלל משה לה' שלא יכלה את ישראל, אמר משה "מחני נא מספרך" (שמות לב, לב), רוצה לומר בימי המבול לא התפללתי, אבל עכשיו אמחה נפשי, וזה שכתוב "מחני" שהן אותיות "מי נח". **"עַל-כֵּן יֹאמֶר פְּנִמְרֹד גְּבוּר צִיד לְפָנַי יְהוָה"** (י, ט)

הכתונת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון הגיעה לנמרוד

רבי יהודה אומר הכתונת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, היתה מונחת בתיבה, לקחה חם והנחילה לבניו, ובניו לנמרוד, ובשעה שהיה לובש אותה כל בהמה חיה ועוף שרואין אותה היו נופלים על פניהם. ילקוט שמעוני (פרשת נח רמז ס"ב).

"וְלַעֲבָר יֵלֵד שְׁנַי בָּנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג... וְשֵׁם אֶחָיו יֶקֶטֶן. וַיִּקְטֹן יֵלֵד אֶת-אֱלִמֹדֵד וְאֶת-חֲצַרְמֹת" (י, כה-כו)

הדרך לנצח את היצר הרע

ראיתי בשם ר' לוי נחמני זצ"ל ביאור נפלא בפסוק זה. שהנה "עבר" - הוא האדם שעובר בעולם הזה. "ולו ב' בנים שם האחד פלג" - הוא היצר הרע שעושה "פילוג" מחלוקות ומריבה. "ושם אחיו יקטן" - הוא היצר הטוב שנקרא כך משום ש"מקטין" עצמו. והנה האדם שרוצה להגביר את היצר הטוב על יצר הרע, הדרך לכך מבוארת בגמ' (ברכות דף ה.) שיעסוק בתורה, נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע. נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וזהו שאומר כאן הפסוק, "ויקטן ילד את אלמורד" - מלשון "לימוד", היינו "יקטן" שכאמור הוא היצר הטוב, "ילד את אלמורד" את העיסוק בתורה בכדי לנצח את היצר הרע. ואם עדיין לא נצחו, "את שלף" - שלף בגימטריא "שמע", דהיינו שיקרא קריאת שמע. ואם לא נצחו, את "חצר מות" - יזכור לו יום המיתה. וכדברי הגמרא הנ"ל.

"וַיִּפֹּץ יְהוָה אֶתֶם מִשָּׁם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיַּחֲדְלוּ לְבַנְת הָעִיר" (יא, ח)

אנשי דור הפלגה נהפכו לדובים ופילים

הרוקח בסידורו (דף קע"ב) כתב דבר חידוש ופלא, שעד דור הפלגה לא היו דובים בעולם, ואנשי דור הפלגה נענשו ונתהפכו לדובים, ומפני כך הדוב שונא את האדם, וגם קולו עבה כמו אדם.

ודבר חידוש מצאתי בספר מלאכת שלמה על מסכת כלאים, מה ששמע מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם זצ"ל, דאנשי דור הפלגה נתהפכו לפילים, וכן כתוב בספר הישר (פרשת נח).

ועל פי זה הוא נותן טעם לשבח למה שאמרו חז"ל במסכת ברכות (דף נח:) הרואה פיל קוף וקפוף, אומר ברוך משנה הבריות. ולכאורה מדוע נשתנו חיות אלו משאר בעלי חיים המשונים בצורתם, שרק עליהם נתקנה ברכה בשם ומלכות? ותיריך, היות ונפרע הקדוש ברוך הוא מן אנשי דור הפלגה שהפכו לקופים ופילים, וכמו שגם רואים שהקוף דומה לאדם, והפיל מבין לשון בני אדם, לכן תקנו חז"ל עליהם ברכת "ברוך משנה הבריות" כלומר שנשתנו מבני אדם ונהפכו לחיות השדה.

ובספר שלשלת הקבלה (חלק ג' הקורות בימי נח עמ' רי"ט) כתב שחלק מאנשי דור הפלגה נשאר בנצורת אדם אך נעשו בריות משונות, שיש מין בריות שבזמן הקיץ נהפכים בצורת זאב ובזמן הקור שבים בצורת אדם, ועוד בריות משונות כאלה עיין שם. (הובא באוצר פלאות התורה)

"וַיַּחֲי-תֵרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת-אַבְרָם" (יא, כו)

בשנה שנולד אברהם עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ארבעה כוכבים לארבע רוחות השמים

בספר הישר (פרשת נח) כותב, בשנה שנולד אברהם עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ארבעה כוכבים לארבע רוחות השמים, אמרו חכמים לנמרוד, בן נולד לתרח בשנה זו, שעתידיה לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא,

אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שלח נמרוד אצל אביו, הטמין תרח אותו במערה שלש עשרה שנים, זימן הקדוש ברוך הוא שני חלונות מן האחד יצא שמן, ומן האחד יצא סולת. כשיצא מן המערה שרף את כל פסילי תרח אביו, ונמרוד פסק דינו כאשר עשה כן יעשה לו והשליכהו לכבשן האש.

"וַתְּהִי שְׂרֵי עֵקֶרָה אֵין לָהּ וְלֹד" (יא, ל)

אברהם ושרה היו מגיירים גרים בפועל והכניסו בהם את הנשמות

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קס"ח ע"א) מובא שראש הישיבה דמתיבתא עילאה שאל, הכתוב אומר (יא, ל) ותהי שרי עקרה, וכי אין אנחנו יודעים שאין לה ולד, למה כתוב "אין לה ולד", אלא כך אמר ראש הישיבה, ולד גשמי לא היתה מולידה, אבל הולידה נשמות, כי בהתדבקות התשוקה של אותם שני צדיקים אברהם ושרה, היו מולידים נשמות לגרים כל אותו הזמן שהיו עדיין בחרן, כמו שעושות נשמות הצדיקים ביחוד שלהם בגן עדן, כמו שנאמר, ואת הנפש אשר עשו בחרן, הנה ודאי עשו והולידו נפשות לגרים, ואחר כך היו מגיירים בפועל, והכניסו בהם את הנשמות. שמח רבי שמעון על חידוש זה ששמע.

מעלת תיקון הצות

הבאנו בתחילת הפרשה, את הרמז המתוק שאמר לנו מו"ר הגאון החסיד כה"ר אברהם רפול זצוק"ל שראשי תיבות "נח נח" הם נקודת הצות, נץ חמה. ולכן פירוש הפסוק "אלה תולדות נח נח איש צדיק" הוא, שעל האדם לזכות שתמיד יקום בנקודת הצות, ובנץ החמה, ואז יזכה למדרגת "איש צדיק", "איש" ראשי תיבות אדם ירא שמים וגם יזכה למדרגת "צדיק". ושם הבטחנו לבא בדברים אודות מעלת תיקון הצות, ועתה בחסדי השם נדרי לה' אשלם.

ראוי לכל ירא שמים לבכות על החורבן

כתב הטור (או"ח סי' א') וזה לשונו, וטוב למי שמקדים, שיכוין לשעות שמשנתנות המשמרות שהן בשליש הלילה, ולסוף שני שלישי הלילה, ולסוף הלילה, שבאלו הזמנים הקדוש ברוך הוא נזכר בחרבן הבית וגלות ישראל שבין האומות, והתפלה שיתפלל אדם באותה שעה על החרבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל. עד כאן לשונו. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (שם סעיף ב') וזה לשונו, המשכים להתחנן לפני בוראו, יכוין לשעות שמשנתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החרבן ועל הגלות רצויה. ובסעיף ג' כתב, ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חרבן בית המקדש. עכ"ל. וידועה אימרת העולם שמתוך שאמר השו"ע וראוי לכל ירא שמים וכו', אם כן משמע שמי שלא אומר תיקון הצות אינו ירא שמים, ובספרים הקדושים איתא שסגולה ליראת שמים, לומר תיקון הצות.

ובמדרש רבה (ויגש פרשה צ"ג על הפסוק ויתן את קולו בבכי) איתא: כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכיה, כך הקדוש ברוך הוא אינו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה, שנאמר בבכי יבואו ובתחנונים אובילים, וכך גם כתוב במדרש תנחומא (סוף סימן ה'), ובילקוט שמעוני (ויגש, רמז קנ"ב).

וזוה"ק (ח"ב דף ר"ג) כתוב: כמה דבקדמיתא כתיב בכה תבכה הכא נמי לבתר בכי יתהדרון דכתיב בכי יבואו. ובדף י"ב כתב: פורקנא דישראל לא תליא אלא בבכי וכו' בבכיה דישראל יפקון מגלותיה הה"ד בבכי יבואו. ובארחות חיים להרא"ש איתא: יתאונן ויבכה על גלות השכינה גלות ישראל ועל חרבן בית המקדש וארץ הצבי, וכ"כ ב"נגיד ומצוה", ולכן צריך האדם לבכות ולזעוק בכל לילה על גלות השכינה וחרבן בית המקדש.

בזוהר הק' (פרשת ויחי רל"א ע"א) כתב, שבחצות הלילה זה הוא הזמן הראוי לבכות על החרבן, וז"ל (תרגום): כשמגיע חצות הלילה, וההתעוררות של צער השכינה על הגלות עולה מלמטה למעלה, אי נמי, התעוררות המלאכים בכל חצות לילה שבוכים ואומרים על נהרות בבל, אז הקדוש ברוך הוא מעורר את כל צבא השמים לבכיה על חרבן בית המקדש, ובוטט ברקיע ומזדעזעים עליונים ותחתונים, ר"ל הוא דומה כביכול למי שיש לו כעס על שונאיו ואינו יכול להנקם מהם, אז מחמת כעס בוטט במה שלפניו. עכ"ד.

כל החכמה שאבתי מהעצים והאבנים האלו, ואיך לא אבכה עליהם

הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל (לב אליהו בראשית עמ' ר"ט) מביא בספרו את מה שכתב הרמ"א בספרו "תורת העולה". כשנחרב בית המקדש היה ירמיהו הנביא יושב ובוכה על החורבן. נכנס אפלטון שהיה פילוסוף גדול בדורו, וראה את ירמיהו הנביא יהודי זקן יושב ובוכה על העצים והאבנים. אמר לו יש לי לשאול אותך ב' שאלות א. מה אתה בוכה על העצים והאבנים מה זה יעזור לך? ב. מה שעבר עבר ומה עכשיו אתה בוכה מה מקום לבכי? (כמו שאמר דוד המלך אחרי מות הילד מה יש לעשות) ענה לו ירמיה הנביא. מה המקצוע שלך, אמר לו פילוסוף אני. אמר לו- בטח יש לך הרבה שאלות בא ותשאל. אמר לו הפילוסוף יש לי הרבה שאלות, ולפי דעתי אין אף אחד שיכול לענות לי עליהן ולפתור אותן. אמר לו- שאל לי השאלות. ושאל אותו כמה שאלות קשות ביותר ומיד ירמיה ענה לו על כל השאלות כלאחר יד, והתפלא פלא גדול אמר לו ירמיה הנביא, דע לך כי את כל החכמה הזאת שאבתי מהעצים והאבנים האלו, ואתה אומר שלא אבכה עליהם. ונדהם. ואמר לו מה תענה על השאלה השניה אמר לו לא אענה לך. כך מביא הרמ"א. והמפרשים מבארים מדוע לא ענה לו על השאלה השניה אלא הביאור שגוי לא יכול להבין שהפסוק אומר "בבכי יבואו ובתחנונים אובלים" שבאופן שטחי לא מבינים מדוע לבכות על ביהמ"ק ומה יעזרו הדמעות האלו, במקום זה עדיף לכאורה לעמוד חלוץ עם נשק ולעמוד להלחם ולנצח את האויב. אבל הנסיון הוכיח שהנשק לא יכול לעזור. אתה עושה נשק ומייצרים נשק יותר גדול ואין לדבר סוף. אבל הפסוק אומר "בבכי יבואו ובתחנונים אובלים" - אם יש בכי אם יש דאגה על חורבן ביהמ"ק אז הנביא מבטיח בבכי יבואו ובתחנונים אובלים. ואת זה לא מבינים הגויים ולכן ירמיה הנביא לא רצה לענות לו על השאלה השניה.

מנהג רבנו הרש"ש הקדוש

בספר "שערי ירושלים" (עמוד 45) כתב, שהרב המקובל החסיד מוה"ר שלום שרעבי ז"ל היה נוהג ללכת בכל לילה, יחידי, לכותל המערבי בנקודת חצות לילה, בכדי לומר שם תיקון חצות בבכי ואנינה. אולם הערכים הדירים שם, היו מופרעים משנתם לקול צעקתו ואנקתו על גלות השכינה. אבל, הם לא נגעו בו לרעה. וזקנינו הגידו לנו כי באחת הפעמים, התאמרו הגויים ההם והתייעצו להתאסף לשמור את הדרך, להתנפל עליו ולהכותו בעוברו שמה, ועמדו הכן להתחרות עליו. ויהי בעברו דרך שם ובראותו אותם, היתה עליהם חתת אלוקים, ובהגיעו למולם, נשתתקו ויהיו כולם כנציבי אבן, כאילו הם תקועים בארץ במסמרות, מבלי יכולת להניע יד ורגל. והוא עבר לפנייהם ואין מהם פוצה פה, ואף אינו יכול לזוז אנה ואנה. אז הלך לדרכו לומר תיקון חצות והתפלש בבכי, ויעבור על פניהם גם בשובו לשיבתו, והם נצבים על עמדם מבלי לזוז ממקומם, וישארו כך עד אור הבוקר.

בראות ראשי עדתם את הדבר, הבינו כי זאת היתה להם מפעולות הרב החסיד של היהודים. לכן, הלכו הם וקרוביהם אל הרב, ויתנפלו לפני רגליו ויבקשו סליחתו להתירם ממאסרם וכי לא ישובו עוד לכסלה. ויעתר הרב לבקשתם, ויבקש לפני ה', ותכף, הותרו ממאסרם. אז התקדש שם האלוקים בין כל אנשי העיר ויאמינו בה' וברב החסיד הרש"ש זצ"ל.

השכינה תובעת עלבונה

"אלבראך, מחל מבכו אל יהוד" (הכותל הקדוש, מקום בכיית היהודים), כן נקרא הכותל המערבי בפי הערבים מקדמת דנא. בתקופה הראשונה, היו הישמעאלים מרכינים את ראשם לפני אלה החכמים, אבל ציון, מסדרי "חצות" על יד הכותל, ואת הרב שלום שרעבי ז"ל, ראש המקובלים משיבת בית אל. כשהיה בא בחצות הלילה אל הכותל לבכות על גלות השכינה, היו הישמעאלים החרדים, מנשקים את ידיו בהכנעה גמורה. ולא רק החכמים הספרדים, גם יחידי סגולה מעדת האשכנזים ורבים מבני הישיבות, היו באים לילה לילה לבכות, ולסדר "חצות" על יד הכותל.

אשה אחת מבנות ציון וירושלים, "מלכה די פרנס", מאחת המשפחות הכי עתיקות בירושלים, התנדבה לדאוג למים, לנרות, לכסאות ולספלים, בהיותה מחזיקה באחת החצרות מול הכותל. במצוה זו החזיקה שנים רבות. מעולם לא הזיקה שום בן אדם ושום פרא אדם. אשה חשובה היתה, צדקת, וגם הישמעאלים כיבדוה והוקירוה, והיו קוראים לה "סית אלבראך" (האשה של הכותל המערבי). נשיאי המוסלמים הגדולים וראשי בעלי הדת המוסלמים, היו שולחים לה בסתר לבקש תפילה ותחנונים מאת החכמים בעלי החצות, בעדם ובעד בני ביתם.

ויחי באחד הלילות קרה מקרה שהרעים למחרתו את כל העיר, וכמו היהודים כן הישמעאלים, ראו בו אצבע אלקים. אחד ממשפחת "אל-חוסיני", שובב, בן יחיד להוריו, פגע ופצע בה. מלכה נפלה בהתעלפות, וכל עוד נפשה בה, הובלה לביתה ברחוב החברונים, על-יד החנויות. הרופא הצרפתי, ד"ר לוצאני, בטפלו בה במזור ותחבושת, ספר כי גם אותו השובב הפרא שפגע בה, נפל למשכב באותו הלילה ונשאר בביתו כבול עץ. מחלת השיתוק תקפתהו ולא קם ולא זע. ותהי צעקה גדולה. ובעוד הרופא עומד ומטפל בה, התפרצו הורי השובב בבית מלכה די פרנס, בבכיות ובבקשות, בנשיקות יד, בכריעות ברך, בעינים ניגרות דמע באמרם: חוסו נא, רחמו נא, סלחי רחמניה, גם אללה רחמן וסלחן, העתירו בעדו ובעדנו ושב ורפא לו. בלעדיו, חיינו אינם חיים. גם אשתו של המושל אורשיד פאשה שבאה עמהם, בקשה גם היא מאת מלכה שתסלח ותעתיר בעד המשותק, בן יחיד להוריו. מלכה די-פרנס התאמצה לקום ממתנה למרות שהרופא לא הרשה לה, ותאמר להם לשוב הביתה ולחכות לתשובתה. המה שבו לביתם, ומלכה התאמצה בכל כוחה והלכה באשר הלכה. משיבת "בית-אל" שלחה להורי השובב לאמר, אם חפצים המה בחייו, חיים של נימוס ודרך ארץ, אז עליהם להביא אותו במיטתו אל הכותל המערבי ושמה יתוודה. שם יאמר על חטא, שמה בפני הקהל הקדוש יבקש סליחה מאת השכינה שלא זזה ממקום הכותל אף בזמן חורבנו, ושמה יכופר לו.

החזות הזו היתה חזות נוראה, איזמה וקדושה. השתוקי הובל במטתו לכותל, ובנוכחות קהל גדול מהיהודים ועוד יותר מהישמעאלים, התוודה וביקש סליחה. הרב המקובל רבנו הרש"ש ז"ל פרש ידיו עליו ויתפלל אל ה' לאמר, אל נא רפא נא לו, למען קדושת שמך הקדוש ולמען קדושת המקום, ולמען כבוד ישראל בארץ ובגולה, וכל הקהל ענה אמן. הרב ציוה לשני חכמים ללוות אותו הביתה והחולה קם ויחי. נשאר אוהב את היהודים, מוקיר ומעריך את קדושת מקום הכותל והמתפללים בו.

זכר כתב רבנו הרש"ש במוסר לראש השנה, "הנה האיש הירא ורך הלבב יירא ויתחמץ לבבו, ולבו יחיל בקרבו למול החטא שחטא והכריח את אמא השכינה רחל נוק' דז"א, אשר היתה מגן לעזרו ומושיעה בעדו בעת הצרה, כיצד יוכל לחטוא ולהחטיא לאחר שידע כי ע"י החטא גורם צער גדול בשמים, ועל זה ידו כל הדוים".

גם תלמידי חכמים צריכים לומר תיקון חצות

מו"ר הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, ראש ישיבת "פורת יוסף" שמידי דברו במעלתם של עבדי השם, העומדים בבית ה' בלילות, הזכיר תמיד בגעגועים את שארו המקובל הגאון הצדיק רבי יעקב חיים סופר זלה"ה, בעל "כף החיים", שהיה זרזי ומהיר כל ימיו להיות ער ב"נקודת חצות", ולערוך בשעה זו את הקינה והתיקונים על חורבן בית המקדש וגלות השכינה. לאחר שהיה גורס ושונה פרקי משניות (שכידוע נהג ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום) וחוזר אל ערש יצועו לישון מעט, ומתעורר שוב בהשכמה לפני שיעלה עמוד השחר כדי לעסוק בתורה, עד שהגיע זמנו להתפלל שחרית כותיקין עם הנץ החמה.

והיה מקריא לפעמים באזני תלמידיו מתוך הספר "תיקון חצות" שחיבר הגאון רבי בן ציון שפירא זלה"ה, והמה דברים שכתב במעלת מי שהוא זרזי ונשכר לקיים סדר תיקון חצות דרך קבע, מה נעים גורלו בתיקונים ויהודים שעושה בעולמות העליונים, ומה רב הטוב הצפון לו מבעל הגמולות.

אף נהג לומר בנוגע לאברכים בני תורה, מאחרי שבת, מכיון שהם עדיין ערים קרוב לחצות - מוטב שימתינו עוד מעט מלישון, וידקדקו לומר "תיקון חצות" בפלגות ליליא, כי אין ערוך למעלת אמירה זו וחשיבותה בשמי מרומים.

שהרי כשאדם קם בחצות לילה ואומר תקון חצות ומתפלל בעד כלל ישראל, בקל יכול לבוא לשכליות גדולה, ועל ידי כך בנקל יתקן את מידותיו, ולא יצטרך לסיגופים.

עוד אמר ראש הישיבה זצ"ל בהספדו את חכם נתן סאלם זצ"ל דיבר על קימת חצות, וז"ל: "הזכרתי עתה קימת חצות אומר מילים מספר. אני זוכר שהיו פעם בעלי בתים שהיו ערים עד חצות ולומדים כדי שיוכלו לעשות תיקון חצות. אנו לא זכינו לכך. אבל כואב לנו לשמוע שיש בני ישיבות רבים בני תורה והספסלים התרבו בבית המדרש ב"ה, ולומדים קודם חצות ועד אחר חצות ואח"כ הולכים לביתם בלא לומר תיקון חצות. מעלת תיקון חצות עוד לא חדרה והורגלה בימינו. וזה בניגוד לדרכו של חכם נתן. ולכן אומר, אין לנו חליפתו ואין לנו תמורתו אמנם יש לנו בני תורה רבים שואפים לגדלות בתורה אבל אינה אותה שלימות של דורות הראשונים שאפילו ת"ח פשוט ובעל בית פשוט היה יודע שלא רק צריך להיות גדול אלא גם שלם, בחסידות בקדושה ובתפילה. ומעולם לא ראינו ת"ח בדור הקודם מתפלל בשטיבלאך וכל אחד היה לו מנין קבוע".

מעשה המעורר לתקון חצות

זכר כתב בספר קב הישר (פרק צ"ג, אות ו') קבלה אמתית היא בדי. כל מי שבלבו תמיד צער על גלות השכינה כביכול, זוכה לכתר תורה. ודע מה שכתב האר"י ז"ל על מורנו ורבנו הרב רבי אברהם הלוי שחיבר התקוני שבת, שהיתה דירתו בצפת תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, ובכל חצות לילה קם וסבב כל הרחובות של היהודים ונתן קולו בקול מר ואמר, אחינו בני ישראל, הלא ידוע לכם שהשכינה היא בעוונותינו הרבים בגלות כביכול, ובית מקדשנו היה לשריפת אש, קומו ונצעק אל אלהינו שהוא מלך רחום וחנון, אולי ישמע ה' את קול תפלתינו, וירחם את עמו שארית פליטת ישראל. והיה החסיד ההוא צועק ולא נתן מנוחה לכל בני העיר, והיו קמים כלם בשעה חדא, לבתי מדרשות, והיו אומרים התקון חצות, ואחר כך היו לומדים איש איש לפי השגתו, יש מהן היו עוסקים בדברי קבלה ובזוהר, ויש מהם שהיו עוסקים בגמרא ובמשניות, ויש מהם שהיו עוסקים בתורה ונביאים וכתובים, ואחר כך היו אומרים פזמונים ובקשות עד אור היום, והיה מעורר רחמים. והרב האר"י ז"ל היה מפליג בחסידותו, ואמר עליו על החסיד רבי אברהם הלוי ז"ל שהוא היה גלגול של ירמיה הנביא. ופעם אחת אמר לו האר"י ז"ל, דע כי שלמו ימך, והגיעו ימך למות, אם לא שתעשה תקנה אחת שאלמדך, ואם תעשה אותה תקנה, אז תחיה עוד כ"ב שנים. וזו היא התקנה שלך "שתלך לירושלים ושם תלך להתפלל לפני הכותל המערבי ותשפוך תחנתך ותזכה לראות השכינה". ואז הלך החסיד לביתו וסגר את עצמו ג' ימים וג' לילות, בתענית שק ואפר ואחר כך הלך לירושלים, ובא לפני הכותל המערבי בתפלה ובתחנונים בבכי גדולה. ואחר כך ראה על גבי הכותל צורה דוגמת אשה מלובשת שחורים, ותכף מרב פחד, נפל על פניו ארצה, והיה צועק ובוכה בבכי גדול ואמר אוי אוי שראיתך בכך, אוי אהה על נפשי והיה מאריך בבכיות ובזעקות, והיה ממרט בשערות ראשו עד שנתעלף וירדם. ואז ראה בחלום שבאה אליו רוח הקודש בבגדים נאים ואמר התנחם בני אברהם כי יש תקוה לאחריתך וישבו הבנים לגבולם. כי אשיב את שבותם ורחמתי אותם. ויקץ וישא את רגליו וחזר לצפת ובא אל האר"י ז"ל, ותכף אמר האר"י ז"ל אני רואה בך שזכית לראות פני השכינה, ומעתה תהיה בטוח שתחיה עוד כ"ב שנים. וכן היה שהחסיד חיה אחר זה כ"ב שנים. ע"כ.

ומהחסיד הנוכר לעיל יראה כל אדם לעשות כן, לקום בחצי הלילה או קודם אור היום, להתאבל על חורבן בית המקדש. ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשם שמים (ברכות ה:).

החת"ס עם בני ישיבתו עושים תיקון חצות כל ליל ששי

מובא במנהגי החתם סופר (אות מ"ז) שהיה עורך תיקון חצות בכל ליל ששי כל השנה, עם בני ישיבתו, וכן בנו הכתב סופר, וכן נכדו השבט סופר אחריו, לעת זקנת השבט סופר נחלש, ולא היה יכול להשתתף עם הבחורים, וממילא נחלש התיקון חצות. בא החת"ס בחלום לכתו הצדקנית מרת שמחה לעהמן ע"ה ואמר לה, תשאלני את נכדי מדוע הפסיק את עריכת תקון חצות בישיבתנו הקדושה. מאז התאזר השבט סופר עז והחזיר העטרה ליושנה. ומסופר על מרן החת"ס ז"ל שפעם היה איש אחד הש"ץ לתיקון חצות, ואמרו בקרירות, והקפיד עליו מאד, היתכן הלא בתקון חצות נמס כל לב והיה למים.

תיקון חצות של חכמי פורת יוסף

לאחר מלחמת יום הכפורים, באחד הימים נכנס מרן ראש הישיבה כמוהר"ר יהודה צדקה זצוק"ל לישיבה, ודיבר בחום גדול על צער השכינה ומעלת תיקון חצות ולימוד התורה לאחר חצות, כמה דברים אלו עוזרים מאד לשכינה ומקרבים הגאולה, והביא עמו ספר קרבן אשה לרבנו אליהו שמאע הלוי זצוק"ל, שבהקדמה מדבר על מעלת תיקון חצות, והביא שם מעשה נורא שהיה בחלב (המובא לקמן). וסיכם את הדברים שלכל הפחות פעם בשבוע נעשה כזאת, ומאז הנהיג שפעם בשבוע בליל ששי יבואו כל תלמידי הישיבה מחצות הלילה, ויברכו ברכות השחר ויאמרו תיקון חצות יחד בבכיות, ואח"כ ילמדו עד אור הבוקר, וכן עשה הלכה למעשה, וכן נוהגים עד היום בישיבה בראשות מו"ר הגאון הגדול כמוהר"ר משה צדקה שליט"א, וזה המעשה.

שכר הקמים בחצות

בספר קרבן אשה כתב וז"ל: אני אגיד מה שראיתי בימי חרפי במקומנו ארם צובה, שהעיר ה' רוחו לאחד ממשפחת בית דוד, זה שמו חכם ידידיה בן דיין נ"ע, שאזר כגבר חלציו, והיה קם קודם חצות לילה, והיה לוקח עמו משמשי בית הכנסת, והולך ודופק על דלתי פתחי בני ישראל לקום לבוא לביהכ"נ אחר חצות לילה, ויהי ה' עמו, שתיכף היו קמים ממתנם, ולא היה אחד מחזיר פניו ריקם, והולכים לביהכ"נ, עד שכמעט יכולני לומר שרוב קהל עדתינו היו קמים אחר חצות, ובאים לביהכ"נ ויתאספו חבורות חבורות, חברה אחת ת"ח לומדים גמרא ותוס', ואני

הקטן הייתי מחברה זו, ויש חברה שלומדים ש"ע או"ח, ויושב עמהם איזה ת"ח להאיר עיניהם ולהבינם, ויש חברה שלומדים זוהר, ויש חברה שלומדים ספרי מוסר, כמו ראשית חכמה וספר כד הקמח, באופן דכל בי עשרה שכניתא שריא, ובכל ליל ששי יש כמה אנשים שהולכים לביהכ"נ, מתחילת הלילה עד הבוקר, ולומדים בתיקון צמח, ובליל שבת היה הולך מבעוד יום, ומזמין שמן למאור, ומדליק נרות הרבה בכל ביהכ"נ, ומתמלא אורה, והיו באים רוב הקהל וכמעט כולו, ולומדים כולם בספר תהלים כולו בקול רם מלה במלה, ואח"כ קוראים שיר השירים כולו, וכן היה עושה בכל ערב ר"ח, והיו באים כל הקהל מאליהם לביהכ"נ בשני לילות אלו, מרוב חפצם וחשקם לבוא לביהכ"נ המכובד באורים, וברוב עם הדרת המלך, והיה האיש אומר מקרא זה, וחובל עול מפני שמן, חובל עולו של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה מרבה נרות בביהכ"נ כדי שיבואו ללמוד ולהתפלל, ובאמת שלזה צריך הוצאה מרובה, והקדוש ברוך הוא סייעו שהיו כל הקהל מסייעים אותו במצוה זו.

מעידני עלי שכל זמן שהיה מנהג הטוב הזה בידם, היה אור לבני ישראל בכל מושבותם, ולא היה להם כל אותן השנים שום עצבות ושום דאגה, ולא קרה שום נזק לאחד מבני ישראל, והיה שבע בעולם, והכל בזול, והכל מצוי בחנם, אין כסף נחשב, ובמעט ריוח שירוויחו היה מספיק להם אכול ושבע והותר, ואין דאגה בלב איש, על המחיה ועל הכלכלה, וכמה זקנים מופלגים היו בדור ההוא, ככוחם אז כוחם עתה, ולית מאן דמית בלא זמניה, היו מתים בלא צער, ועל דור זה אני אומר ועמך כולם צדיקים, ומלבד זה מנהגם היה שכל יום ויום אחר התפילה, קובעים מקום ללמוד בקביעות, ויושב חכם ודורש להם כשיעור שעה ויותר, אח"כ יוצאים מביהכ"נ לביתם לשלום.

מעשה נורא עם מו"ר השד"ה

עוד מעשה כעין זה הביא בספר פאת השד"ה (של מו"ר ר' שאול דוויק הכהן זי"ע"א), שבשנת תרנ"ז התעוררו מחכמי ורבני וחסידי ארם צובה הדרים בירושלים, לזכות את הרבים לעשות תיקון חצות, כמנהג בני ארם צובה, ויסדו חברת שומרים לבוקר לקום בכל לילה בחצות, לקבוע לימוד עד אור הבוקר, כל אחד ותלמודו בידו, ש"ס, רמב"ם, שו"ע, זוה"ק, משניות, ותהילים, כל אחד לפי כחו ויד השגתו, ולמטרה זו מינו גבאי החברה, שמש זריז לעורר הלומדים בחצות לילה, לבוא לביהכ"נ רבן יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה. הגבאים והמנהלים אף שדרו מחוץ לעיר העתיקה, שמו עין השגחתם לנהל הישיבה והלימוד במועד הנקבע. והנה אחד מהרבנים הגדולים כמוה"ר שאול דוויק הכהן זי"ע, חלה ושכב בבית חולים, בלילה נגלה אליו הרה"ג מוהר"ר נסים לופס זי"ע, ואמר לו, ידידי, דע לך כי מהמעשה של קימת חצות שישדתם וזיכיתם את הרבים בירושלים, גרמתם נחת רוח ושמחה גדולה ועילוי לשכינה, אולם למה שלשה לילות שלא נקראו האנשים ללמוד, בהקיץ הרב משנתו שמח מחד גיסא על הנחת רוח שעושים לבוורא, ונצטער מאידך גיסא על איבוד השלש הלילות שלא קמו, ולא ידע מה הסיבה. בבוקר בירר אצל חכמי ורבני ארם צובה. ונודע שהשמש לא היה בקו הבריאות ושלח אחד מקרוביו שיעוררם במקומו, אולם האיש התעצל ולא קיים הבטחתו, וקיבל השמש על עצמו שמהיום והלאה יזדרז וישתדל בכל עוז במלאכתו לעורר הלומדים.

חובת הכרת הטוב כלפי בית מקדשינו

ובספרים הקדושים הביאו משל נפלא ומרגש הממחיש לנו עד כמה מחוייבים אנו לבכות ולהצטער על העדר בית מקדשנו: משל לאשה שהתעברה לאחר שנים רבות של עקרות, והנה הגיעה שעת הלידה. הבעל כמובן התרגש מאוד, אך הנה ניגש אליו הרופא ואומר לו שישנו סיבוך עם הולד, ועל כן ישנה אפשרות אחת מן השתים, חד משמעית, או שהאשה תשאיר בחיים, או הולד. כשמוע הבעל את הבשורה הקשה הזו חשב וחשב, ולא ידע מה להחליט. מצד אחד, עד שסוף סוף אשתו נתעברה וכל כך ציפו לולד הזה, כיצד אפשר להרגו, ומאידך איך אפשר לאבד בשביל זה את אשת נעוריו, לחיות בלי אשתו עזר לו, מחמת הספק, אמר הבעל לרופא: נשאל את אשתי מה לעשות.

כשסיפרו למעוברת את הבעיה הקשה התחבטה מאוד ולבסוף החליטה שעדיף להשאיר את הולד בחיים והיא תהיה כפרה עבורו.

אולם בקשה אחת היתה בפי המעוברת אל בעלה: שכשהילד יגדל, תמיד יזכירו לו את המעשה הזה שאמו מסרה את חייה בעבורו, בכדי שיכיר טובה לאמו, ותמיד יתפלל וילמד בעבורה להעלותה מדרגה לדרגה בגן עדן.

והנמשל הוא שבית המקדש היה משמש לנו כאם אוהבת, כשהיינו נטמאים בעבירות היינו מתנקים על ידי הקרבנות בבית המקדש ונטהרים לפני ה' רחום וחנון. אמנם מחמת ריבוי העוונות נתחייבו עם ישראל כלייה, והיה צריך לבחור אחת מן השתים, או שחלילה תהיה כלייה לעם ישראל או שתחת זה יחרב בית המקדש. וכשם שאמרו במשנה

(סנהדרין מו.) שכשאישי מישראל נתחייב מיתה על ידי בית דין, מה השכינה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, כלומר, (כביכול) כבד עלי ראשי זרועי מרוב צער היהודי שיוצא להורג בעבור עוונותיו, כך בזמן חורבן הבית, כשראה הקדוש ברוך הוא שעם ישראל נתחייבו כליה, אמר: כבד עלי ראשי כנגד בית המקדש, כבד עלי זרועי כנגד עם ישראל משום ששניהם חשובים לי.

ואז הסכימו המזבח, הכרובים ובית המקדש ללכת כפרה בעבור עם ישראל, והעיקר שהם יפשטו במעשיהם. ואכן כך נהיה, שהקדוש ברוך הוא גרם לשריפת בית המקדש ושפך את כעסו על עצים ואבנים. וכשעם ישראל נזכרים בטובות שנעשו לו על ידי בית המקדש, מתפללים בעבורו שהקדוש ברוך הוא יבנהו כבתחילה. יהי רצון שנוכה לראות בעיניים פקוחות את בית המקדש בבניינו, יחד עם השראת השכינה, כי בית המקדש הוא בשבילנו כאמא.

חומרת עון הגזל

כאמור לעיל בריש פרשתנו, הובאו דברי רש"י ז"ל על הפסוק "כי מלאה הארץ חמס", שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל. ומקורו טהור מסנהדרין (דף קח.), ואמרנו להרחיב את היריעה ולבא בדברי כיבושין על הזהירות מן הגזל ומתולדותיה.

מה שהשקר מוליד המארה נוטלת

מובא במדרש שוחר טוב (פרק ז') אמר ר' לוי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לנח שיכניס לתיבה שנים שנים מכל מין ומין, נכנסו כל אחד ואחד וזוגו עמו, בא השקר וביקש להכנס לתיבה, אמר לו נח, אי אתה יכול להכנס אלא אם כן תשא לך בת-זוג, הלך השקר לבקש לו בת-זוג, פגע במארה (הממונה להחסיר ממון בני אדם), אמרה לו מהיכן באת, אמר לה מאצל נח, שהייתי רוצה להכנס לתיבה ולא הניח אותי באמרו אינך יכול להכנס אלא אם כן יש לך בת זוג, האם רצונך שתהיי את בת זוגי? אמרה לו ומה המוהר שאתה נותן לי, אמר לה, אני מבטיחך שכל מה שאני מסגל את נוטלת. הסכימו כן, ונכנסו שניהם לתיבה. כיון שיצאו, היה השקר הולך ומכנס, והמארה נוטלת ראשון ראשון. בא השקר ואמר למארה היכן כל אלה שסיגלתי, אמרה לו ולא כן הותנה בינינו שכל מה שאתה מכניס אני נוטלת! ולא היה לו פתחון פה, לכן נאמר, והרה עמל וילד שקר (תהלים ז, ט). וכן המשל אומר, השקר מוליד והמארה נוטלת. (הובא בקצרה בדעת זקנים מבעלי התוספות, כאן).

ממזון המושג במרמה יהפך לו לרעה

מכאן מוסר השכל לבל יחשוב אדם כי על ידי שקר ומרמה יצליח להתעשר, וכסף וזהב ירבה לו מאד, כי על זה נאמר, קורא דגר ולא ילד, עושה עושר ולא במשפט, בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יהיה נבל (ירמיה יז, יא). פירוש, "קורא" הוא עוץ ששמו "קורא" (ככתוב בשמואל א, כו, כ) כאשר ירדוף "הקורא" בהרים). "דגר" היינו יושב על ביצים של שאר עופות, "ולא ילד" את הביצים ההם, בסופו של דבר, כשהאפרוחים יוצאים מקליפות הביצים, עולים עליו ומורטים את כנפיו ואוכלים אותו, ואם הצליח לברוח מהם מוצאת אותו חיה וטורפת אותו ואוכלתו. מי גרם לו זאת, על שגזל ביצים שאינן שלו ודגר עליהן. ("דעת זקנים מבעלי התוספות" בפר' כי תצא, על הפסוק כי יקרא קן צפור). ולכן "ומעוף השמים יחכמו" (איוב לה, יא), היינו תחכם ותלמד מעוף זה, שכמו כן ה"עושה עושר ולא במשפט", המשיג עושר על ידי שקר ומרמה, "בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יהיה נבל", יפורסם שמו לחרפות לדראון עולם, וכן כתוב, לא יחרוך רמיה צידו (משלי יב, כז), לא יחיה ולא יאריך ימים הצייד הרמאי, זה הצד בפיו אנשים תמימים, והרה עמל וילד שקר.

גזל גוי ומיד נענש

וכן אמרו בתנא דבי אליהו (רבה, פט"ו), מעשה באדם אחד מישראל שמכר לגוי אחד ארבעה כורים של תמרים, ומדד לו בבית אפל, אמר לו הגוי, האלהים בשמים ואתה בארץ יודעים על המדה שאתה מודד לי. ומתוך שמדד לו בבית אפל חיסר לו שלשה סאים של תמרים מארבעת הכורים (כור הוא שלשים סאה). לאחר מכן נטל הישראל את מעותיו ולקח בהם כד של שמן והניחו במקום שמדד את התמרים לגוי, נשבר הכד מאליו ונשפך השמן. התחיל מתרעם ומטיח

דברים כלפי מעלה. בא אליו אליהו ואמר לו בני כתוב בתורה (ויקרא יט, ג) לא תעשוק את רעך ולא תגזול, רעך הרי הוא כאחיד, הא למדת שגזל הגוי אסור.

מקפיד בתפילין כל היום ונכשל בבין אדם לחבירו

מה מאד יש להצטער שיש בני אדם שומרי מצוות הנוהרים בדברים שבין אדם למקום, ואילו בדברים שבין אדם לחבירו הותרה להם הרצועה לעשות כאוות נפשם. וכבר אמרו בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג), תפילין מפני מה לא החזיקו בהם ללובשם כל היום, מפני הרמאים. כלומר, למה לא הקפידו להניח תפילין כל היום, מפני שהיו אנשים רמאים שהיו מניחים תפילין כל היום ואז היו האנשים מחשיבים אותם לצדיקים ובאמת היו רמאים ובהו היו מוליכים שולל את רואיהם. הרי שמידה זו להקפיד בדברים שבין אדם למקום ולא בבין אדם לחבירו מידה ישנה היא.

ובירושלמי (שם) מעשה באדם אחד שביקש להפקיד מעותיו אצל אדם נאמן, מצא אדם אחד שיושב בבית המדרש ומעוטר בטלית ומוכתר בתפילין, ובראותו כן היה בטוח שצדיק גדול הינו, על כן סמך עליו והפקיד מעותיו בידו. לאחר מכן תבע מעותיו, והלה כפר בכל, באמרו איני מכירך, לא היו דברים מעולם. אמר לו המפקיד לא לך האמנתי והפקדתי, אלא לתפילין שעל ראשך.

הבריות אומרות עליו אוי לו או אשריו

ומה מאוד יש להתרחק מכך ועל כך אמרו חז"ל (יומא פג.) מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי להם לאביו ולרבו שלימדוהו תורה, פלוני שלמד תורה, ראו כמה מקולקלים מעשיו וכמה מכוערים דרכיו. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ומשאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו ורבו שלימדוהו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר, ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג).

הגזלן והנגזל מוכרחים לחזור בגלגול

כתב הגאון מוילנא (עיי' פירוש הגר"א משלי יד, כה) הגזול דבר מחבירו ולא החזירו עד כלות ימיהם, מוכרחים שניהם לחזור בגלגול, הגזלן והנגזל. עוד מובא בשם הגר"א (ספר הגר"א מוילנא עמ' מ"ו) אין הלומד רואה סימן ברכה בלימודו אם בביתו תקוע מסמר אחד שאינו שלו.

בימינו "רובם בגזל" מחמת ריבוי ההוצאות והמותרות

כתב החפץ חיים (ליקוטי אמרים פ"ב), הנה עון גזל מפורש בתורה, לא תעשוק את רעך ולא תגזול (ויקרא יט, ג) וגם מפורסם הוא בכל ישראל לאיסור כמו בשר חזיר ממש. אכן איזה דבר נכנס בכלל גזל, זה נעלם מהרבה בני אדם, אפילו מהישרים בלבבותם.

עוד כתב (שם) הנה המצוה הזאת של השמירה מגזל היא מן המצוות המושכלות, שאילו לא ניתנה התורה ימצאנה האדם בשכלו, והיא מז' המצוות שנצטווה אדם הראשון. וצריך האדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפים מן הגזל... ודע עוד דדין שמים באיסור גזל חמור הרבה מאד, עד שאפילו גרם הפסד לחבירו, ופחות מזה, יכנס גם כן בכלל איסור גזל.

והוסיף (שם, פ"ה) שהסיבה הראשונה לעון הגזל שהופקר בעיני האנשים, היא ריבוי ההוצאות ומותרות המלבושים שנעשו קבע בעונותינו הרבים, וזה גורם בזמנינו את כל הצרות וכל התלאות מכפנים ומבחוץ וכו'.

כסף המגיע במרמה סופו לאיבוד

בתוכחה מגולה יצא בספר ילקוט מעם לועז (כי תצא כ"ה, עמוד תתקע"ג) שכשעוסק האדם במשאו ובמתנו, יעסוק באמת ובאמונה, ויאמר על לאו לאו ועל הן הן, ואל יחשוב האדם שאם ינהג כן יבוא לו הפסד, חלילה לחשוב כך. אדרבה, לא זו בלבד שאין בזה הפסד, אלא לא ימצא מנוח בשקר ובתחבולות, כי אז אין העושר והנכסים מכוח החריצות וההשתדלות, כי רבים עשו ולא הועילו, ואף על פי שאנו רואים כמה אנשים שמצליחים בכך, סופם לאבד עשרם ולא יתקיים אותו עושר.

כך הגאון רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספר יעלזו חסידים (עמוד ס"א) כתב, ראינו כמה בתים גדולים אשר הפליאו לעשות צדקה וחסד וירדו לטמיון, וירד העושר ההוא, וזרעו מבקש לחם. והכל היו תמהין איה איפוא אשר דיבר ה' על ידי

עבדיו בתנ"ך ובש"ס ומדרשים בתוקף מעלת הצדקה ושכר עושיה? ויש כמה תשובות, ואחת מהן היא, שממונם לא היה נקי מגזל ועון, וה' שונא גזל.

ממון כשר נשמר מן המזיקים

ובספר שם עולם (פרק ו') כתב, שממון כשר שיבוא לאדם הוא מאוצר מלכו של עולם, שהוא מזמין לו, ולכך הוא שומרו מן המזיקים והפתאומיות שלא ילכו לטמיון. כאדם שנותן מתנה לבנו שהוא משגיח עליו שלא לתקלקל המתנה הזו אצלו. לא כן ממון האסור הבא על ידי גזל וחמס, או על ידי חילול שבת, אינו מאוצר מלך העולם, אלא הוא מה שהאדם חוטף מעצמו, ולכך חל מן השמים אחר כך על זה כל המקרים והצרות, ומכלים גם ממונו הכשר שיש לו מכבר.

גזל עומד בראש

כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער ה' פ"א) בכל מניעות התפילה, עומד בראש כולם הגזל (ראש המונעים את קבלת התפילות הוא הגזל). כי כל שיש בידו עון גזל רחמנא ליצלן, גם כי יזעק וישוע סתם תפילתו, כי ידיו דמים מלאו. **הגמרא** (בבא קמא דף ק"ט). אומרת, אמר רבי יוחנן, כל הגזול את חברו שוה פרוטה, כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר ... כן ארחות כל בוצע בצע, את נפש בעליו יקח (משלי א, יט).

ובאבות דרבי נתן (פרק י"ד ד"ה חמשה תלמידים) צאו וראו איזהו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם... נכנס רבי שמעון ואמר הלוח ואינו משלם. שהלוח מן האדם כלוח מן המקום, שנאמר, לוח רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן (תהלים לו, כא).

אם כן מה נורא הדבר! אנו שואלים פריטים קטנים מהשכנים ושוכחים להחזירם, כמובן שלא בזדון, ועוברים על כך לסדר היום, כאילו באמת לא אירע דבר. האם חשבנו שאלו הם זרעי פורענות לעצמנו הלא זו היא הדרך הרעה שיתרחק ממנה האדם!

אדם יורד בגלגול עבור פרוטה שחייב לזולתו

ידוע ומפורסם שעבור כל פרוטה שאדם נשאר חייב לזולתו, ולא פרע חובו כאן בעולם הזה, והלה לא מחל לו, צריך להתגלגל ולרדת שוב לעולם השפל, ולהולד מחדש בכדי לפרוע חובו וכמו שהבאנו כן בשם הגר"א לעיל. כדי להבין את חומרת העונש, המשיל על כך החפץ חיים (בספרו שפת תמים פרק ד') משל נפלא.

מעשה באדם שירד מנכסיו, וכדי להביא פרנסה לביתו נאלץ להפרד מכל בני המשפחה האהובים עליו ולנדוד לארץ רחוקה וזרה, על מנת לעסוק שם במסחר. ושהה שם במשך כמה שנים, והמשיך במלאכתו למרות הגעגועים העזים למשפחתו. כאשר הצליח לצבור סכום כסף נכבד, מיהר לשגר מכתב לבני הבית בו הוא מבשר שעוד מעט-קט ישוב ויפגש עמהם, בבית...

לפני עוזבו את הארץ ההיא, הלך האיש להפרד ממכריו ורעיו. אחד מהם הציע לו שיבדוק את חשבונותיו ויברר היטב אם לא נשאר חייב למי מבני המדינה, אבל מיודענו זה ביטל את הענין במחי יד. החבר חזר והזהיר אותו, שהדבר עלול לגרום לו מאוחר יותר צער גדול מאוד, מאחר ולמשטרה לא תהיה ברירה אלא להחזיר אותו לכאן, אבל הוא העדיף לגחך "כלום יתכן שבשביל פרוטות אחדות יעוללו לי דברים כאלה!?"

הלה לא שת לבו לעצת חברו והפליג לדרכו. יבשות וימים היה עליו לחצות עד בואו לארצו, והנסיעה שארכה ימים רבים עוד זמן קצר מגיעה לסיומה. והנה סוף סוף הרגע המיוחל לו ציפה בכליון לב ונפש מגיע, הנה הוא הולך לפגוש את אהוביו, אנשי ביתו, מהם נפרד לפני זמן כה רב.

האניה כבר מתקרבת לחוף, ומרחוק נראים בני משפחתו המצפים אף הם ליקירם בכליון עיניים, ומנופפים לו בידיהם בשמחה גלויה.

ברגע האחרון הגיע אות שאינו מבשר טובות, כי כאשר הגיע האיש אל החוף, נסגרו לפתע שערי הנמל ומשטרת הגבולות לקחה אותו לחקירה בתחנת המשטרה שבמקום. בני המשפחה החלו לגלות סימנים של קוצר-רוח, ושלחו מבטי-תמיהה אל מעבר לגדר, בנסיון נואש לדעת מתי יאפשרו להם לגשת אל אבא, לחבקו ולנשקו, אבל השער לא נפתח.

רק לאחר ששהה במשך שעה ארוכה במשטרת הגבולות, התברר עד כמה צדק החבר ההוא. האנשים להם נשאר חייב סכומי כסף קטנים, תבעו אותו בבית המשפט המקומי, והמשטרה נדרשה לסגור בפניו את השער, על מנת שלא יכנס לארצו.

נשא האיש קולו בבכי ותחנונים וביקש מהשוטרים שיתנו לו לפחות לראות את בני משפחתו למשך כמה דקות. "נפשי יוצאת אליהם מגעגועים" כל כך הרבה שנים שלא היינו ביחד! "תנו לי אך לראותם לרגע קט", בכה בפני השוטרים, אולם הם לא התרשמו מדבריו, וסרבו לקיים את משאלתו. "אין אנו מורשים לפתוח בפניך את השער, עד שתשוב למדינה שממנה באת, ותחזיר את חובותיך", אמרו.

עכשיו נתבונן, וכי לא כך מתנהג לו האדם בעולם הזה, כמה יגיעות הוא מתייגע בחיי חיותו, כמה ייסורים עוברים עליו עד שמגיע למקור מחצבתו, מקום מגוריו האמיתי בעולם הבא שם נמצאים קרוביו, וכאשר הוא זוכה כבר להגיע אל המקום הנכסף ההוא, כלום כדאי יהיה לו לחזור לעולם השפל בשביל פרוטות אחדות שנשאר חייב?

פְּטִירַת רַחֵל אִמְנוּ

י"א חשון

מאמר מן הזוה"ק וד"ת על רחל אמנו

ח"א קע"ה ע"ב

וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מִצְבֵּה עַל קְבוּרָתָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מָאִי טַעְמָא למה הציב יעקב מצבה על קבורת רחל. **בְּגִין דְּלֹא אֶתְבְּסִיא אֶתְרָהּ עַד יוֹמָא דְּזַמִּין קְדָשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא** לְאַחֲרֵיָא מִתִּיָּא כדי שלא יתכסה מקום קבורתה עד אותו היום שעתידי הקב"ה להחיות המתים, ותמיד יוכלו בני ישראל להתפלל שם, ולבקש רחמים על הגלות. **בְּמָה דְּאֶתְמַר עַד הַיּוֹם, עַד הָהוּא יוֹמָא מְמַשׁ** כמו שכתוב עד היום בה' הידיעה שפירושו עד אותו היום הנודע שהוא יומו של תחיית המתים ממש, ור"ל כי בנה יעקב בנין חזק שיהיה בנין עולם.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, עַד יוֹמָא דְּתַתְּרַר שְׂכִינְתָּא בְּגְלוּתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל בְּהוּא אֶתְר רבי יהודה אמר מש"כ עד היום, פירושו עד אותו היום שתחזור השכינה מגלות ישראל באותו מקום, **בְּמָה דְּאֶתְ אָמַר, (ירמיה לא) וַיֵּשׁ תִּקְנָה לְאַחֲרֵיתְךָ נָאָם יְיָ וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם** כמו שאמר הקב"ה לרחל ויש תקוה לאחריתך נאם ה' יש לך לצפות לאחריית טובה לבניך, ושבו בנים לגבולם באחריית הימים במהרה בימינו. **וְדָא אִזְמַתָּה דְּאוּמֵי לָהּ קְדָשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא** וזו היא השבועה שנשבע לה הקב"ה, דכתיב בפסוק לפניו כה אמר ה' ודבריו של הקב"ה נאמנים כמו בשבועה. **וְזַמִּינֵין יִשְׂרָאֵל פֶּד יִתְּבוּנֵין מִן גְּלוּתָא, לְקִיָּמָא עַל תְּהִיא קְבוּרָה דְּרַחֵל וְלִמְבַי תַּמָּן. בְּמָה דְּאִיהִי כְּבֹאת עַל גְּלוּתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל** ועתידים ישראל כשישובו מן הגלות לעמוד על קבר רחל ולבכות שם בכיה של שמחה, כמו שהיא בכתה על גלותם של ישראל בכיה של צער. **וְעַל דָּא כְּתִיב** ועל זה נאמר, (ירמיה לא) **בְּכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם וְגו'.** וּבְתִיב, (ירמיה לא) **בִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲוֹלְתְךָ**

פִּי יֵשׁ לְךָ שֹׁכֵר עַל הַבְּכִיָּה שֶׁבְּכִיתָ עַל גְּלוּתְךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּבְתֵהִיא (דף קעה ע"ב) שֶׁעָתָא זְמִינַת רַחַל דְּאִיהִי בְּאַרְחָא לְמַחְרֵי בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְעַם שְׂכִינְתָּא וְאוּקְמוּהָ חֲבָרְיָא ובאותה שעה עתידה רחל לשמוח עם ישראל ועם השכינה כמו שפירשו חז"ל במדרשים.

רחל אמנו

דרשה זו של ר' יוסי מבוססת על הכתוב "היא מצבת קבורת רחל עד היום", ובגמ' יומא (נד, א) נחלקו אם כל הנאמר עד היום לעולם הוא או לא.

בספר שאלי שלום ירושלים הביא שהשאיר לנו האל יתברך שריד את קבר רחל, וכל אחד יכול לבוא לשם לבכות ולהתפלל, באין מונע ובאין פוצה פה ומצפצף, ואולי גם זה היה מכוונת יעקב אבינו ע"ה בקברו אותה על אם הדרך ולא הוליכה לבית לחם, כי ברוח קדשו צפה מראשית אחרית והציל לנו על ידי זה את קברה להיות לנו לאחוזת נחלה בימי גלותינו כיום הזה, וגם קרוב לומר כי הוא מנבואת ירמיה הנביא קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וכו', דוקא רחל כי יש שכר לפעולתך רצה לומר מדה כנגד מדה, על שלא התקנאה באחותה לאה והיתה צנועה, לא יתקנאו בנו הישמעאלים שהיא אמנו וקברה כמוצנע מהם וגלוי לפנינו.

מקום קבורת רחל היה ידוע כל השנים, וכבר מצינו בנ"ך (שמואל א' י, ב) שאמר שמואל לשאול בצאתו לחפש את האתונות אמר "בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצלח ואמרו אליך נמצאו האתונות".

הסיבה שיעקב לא קברה במערת המכפלה

בפסיקתא רבתי (פרשה ג) איתא שיעקב אמר ליוסף "שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור שאף אני בקשתי להעלותה ולקברה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא שנאמר "ואקברה שם" (שם) מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב, ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם, ואינם מועילין להם וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה ואומרת לפניו רבוננו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני או תן לי האוניא שלי, מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה. מנין שכן כתב "בכי תמרורים רחל מבכה על בניה" (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחרייתך (נאום ה') ושבבו בנים לגבולם (שם שם י"ז) הרי פייסו למה לא נכנסה אמו לקבורה".

מבואר במדרש שיעקב קברה בדרך היה ע"פ הדיבור, ויש להוסיף ע"פ המובא במדרש (במד"ר פרשה ג' אות ג') "כל מקום שנאמר בו "ואני", כביכול הקב"ה ובית דינו. ומכיון שנאמר אצל יעקב "ואני בבואי מפדן" הרי שהיה ע"פ הדיבור.

יום פטירתה ומצבתה

מקובל מאז ומקדם שיום י"א במרחשון, שנת ב' אלפים ומאתיים ושמונה לבריאת העולם, הוא יום פטירת רחל אמנו, כמובא בצמח דוד, ובסדר הדורות.

וזה ע"פ דברי הילקוט שמעוני (פרשת שמות) שבנימין נולד ב"א מר חשון, וכ"כ רבנו בחיי (שם) בשם מדרש תדשא, ומפורש במקרא שבשעה שילדה רחל את בנימין מתה וזה המקור לתאריך, שיום פטירת רחל אמנו הוא י"א חשון.

אמנם רש"י עה"פ "כברת הארץ" לבא אפרתה כתב בשם המדרש רבה שפטירתה היתה בתחילת הקיץ, בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהניר מצוי "והסתו עבר והשרב עדיין לא בא" עכ"ל. וע"ע בשפתי חכמים שם.

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') איתא דבין פסח לעצרת נפטרה. שאמרו שם, אמר לו שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה, אמר לו לאו, בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה (שם) בין פסח לעצרת היה.

בת כמה היתה רחל כשמתה, זה תלוי במדרשים, לפי דברי המדרש (ילקוט שמעוני) שרחל נישאה כשהיתה בת כ"ב, ורחל חייתה אח"כ י"ד שנה, (מכיון שיעקב עבד שש שנים אחרי שנשא את רחל, עד שנולד יוסף, ומלידת יוסף עד בנימין

עברו שמונה שנים) נמצא כשמתה היתה בת ל"ו שנה. ולפי רבנו בחיי רחל היתה בת י"ב כשנשאה יעקב, נמצא שחייתה כ"ו שנה.

מצבתה

יעקב אבינו העמיד מצבה על קברה, ואע"פ שאמרו חז"ל תני רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם. וביותר צריך ביאור דברי המדרש (מדרש רבה בראשית פרשה פב פסקה י) שעל הפסוק הזה "ויצב יעקב מצבה" הביא את דברי רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם, הרי לכאורה מה שייך לדרוש כן על הפסוק ששם מפורש שמותר לעשות מצבה על הקבר.

וביאר המלבי"ם שיש שעושים מצבה לזכר הנפטר, וע"ז אמר רשב"ג שלצדיקים אין צורך בעשיית מצבה, כי דבריהם הם זכרונם, אבל יש טעם נוסף לעשיית מצבה, שלא לתועלת זכרון הנפטר, אלא לצורך "שידעו ששם קבור הצדיק, ויבואו להתפלל שם", מצבה כזאת מותר לעשות גם לצדיקים, ולזה הביא המדרש שהטעם שעשה יעקב מצבה, לא "לתועלת רחל" נעשה, אלא לטובת ישראל, ולכן סיים המדרש "למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנאמר (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים", וכן המשיך המדרש "ד"א ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת, מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא צפה יעקב אבינו שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הה"ד (שם) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה". והיינו שהמצבה לא היתה "לתועלת רחל", אלא לתועלת כלל ישראל.

צורת המצבה

רבי בנימין מטודילה הביא שהיה בקבר רחל, וכתב על הקבר אחת עשרה אבנים כנגד אחד עשר שבטים" והוא מוסיף נופך משלו, מכיון שעדיין לא נולד בנימין אלא בצאת נפשה אין שם אבן כנגדו.

בסיבוב ר' פתחיה הובא שעל י"א האבנים יש אבן גדולה מאד, והוא של יעקב אבינו, והכמרים לקחוה לבנין ע"ז, ולמחר ראוה על הקבר כאשר בתחילה, כן עשו כמה פעמים, עד שנמנעו מלקחתה עוד. וסיפור זה היה לפני יותר מאלף שנים.

בזמן האחרון שבנו את כותלי קבר רחל היו מעוררים לא לעשותו, והוא ע"פ דברי שער הכוונות (דרושי סדר שבת דרוש א) שכתב "דלאה איקרי עלמא דאתכסיא לפי שעומדת במקום אורות המכוס' אבל רחל נקרא עלמא דאתגליא כי היא במקום אורות המגולים וגם ז"ס קבורת רחל בדרך באתגליא במקום פרשת דרכים". הרי מבואר שהקבר צריך להיות "בגלוי". אך היו מהרבנים שטענו מכיון שהגויים התחילו לקבור מתיהם סמוך לו, א"כ צריכים להפסיק בין הטומאה.

שכינה שורה שם יותר מכל המקומות

בזהר הקדוש (חלק א דף רכה, ב) מובא שהראו לרב המנונא בחלום שתפילה אצל רחל גדולה מתפלה בקברי אבות וז"ל ורב המנונא הכי גלי ואמר, דהא אחזיו ליה, דיתיר עבדת רחל דקיימא בפרשת אורחין, בכל זמנא דאצטרך עלמא מכלהו, ורזא דמלה, ארון וכפורת וכרובים בחולקא דבנימין דאתיליד בארחא, ושכינתא על כלא".

וכן משמע בתקוני זהר שאחר החרבן שורה השכינה על קברי הצדיקים, ובמיוחד על קבר רחל, שהיא המרכבה לשכינה. **בתיקוני** זוהר (תיקון פ דף כב, א) כתב הגר"א ז"ל בדרך דא וכו' ר"ל שמלכות נקראת דרך, כמ"ש ימתו במדבר בדרך, ר"ל שע"י הדרך מתו, שהוציאו דבת הארץ מלכות, וכן קבורת רחל בדרך כמ"ש, כ, ור"ל בזמן שאין הצדיקים בדור, ואין מוצאה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר, וז"ש מתו במדבר בדרך ר"ל ששם שורה. ועוד בדרך כו' ר"ל ששם עיקר שרייתה כידוע, עכ"ל הגר"א.

וכתב ע"ז ב"לשם" (שערי הלשם חלק ב - סימן יא - בית שני) "והנה נמשח דוד בבית לחם, כי שם הוא קבורת רחל, ושם הוא עיקר שריית השכינה, כמ"ש בתיקונים תיקון ו', ע"ש בהגר"א דף כ"ב ע"ב דה"מ בדרך ודה"מ ועוד ע"ש.

היינו דהלשם מפרש דמש"כ הגר"א בדבריו הנ"ל (בסעף ג') ששם עיקר שרייתה קאי זה על קבר רחל, ובטעם הדבר נראה מפני שרחל היא המכוונת כנגד השכינה.

אמנם עיין בביאור הגר"א לתיקוני זהר (תיקון מ"ט דף צ"ו) במקום שהשכינה שורה, שלכאורה יש סתירה בדבריו, וצ"ע. רק אם נאמר שאין כוונתו שם על השכינה, רק על מטטרון.

יוסף התפלל על קבר אמו

הראשון שמצינו שהתפלל על קבר רחל, היה בנה יוסף, כמובא בסדר הדורות (חלק ימות עולם - האלף השלישי - ב' אלפים רי"ו) הביא כדלהלן, (ומקורו מספר הישר פרשת וישלח).

והנה בדברם ויראו אורחת הישמעאלים הבאה בתחלה אשר ראו בני יעקב באה לקראת המדינים, ויאמרו המדינים איש אל רעהו לכו ונמכרנו לאורחת הישמעאלים ונקח בו המעט אשר נתנו, וימכרוהו לישמעאלים בעשרים כסף וירכיבוהו על הגמלים ויוליכוהו מצרימה, וישמע יוסף כי הולכים מצרימה ויצעק יוסף ויבך כי התרחק מארץ כנען ויבך מאד, וירא אותו איש אחד ויורידהו מעל הגמל וילך ברגליו, ובכל זאת היה יוסף צועק ובוכה ויאמר אבי אבי, ויכה איש אחד מהישמעאלים את יוסף על הלחי ויוסף לבכות ולא יכול ללכת ממר נפשו, ויכוהו כלם ויענוהו בדרך ויפחידו אותו למען יחרש מהבכי, וירא ה' את עני יוסף ועמלו ויורד ה' על האנשים ההם חשך ובהלה ותיבש יד כל מכהו ויאמרו מה הדבר הזה אשר עשה אלהים לנו בדרך הזאת והם לא ידעו כי בעבור יוסף קרה להם. ויעברו בדרך אפרת אשר שם קבורת רחל, ויבא עד קבר אמו וירץ יוסף ויפול על קבר אמו ויבכה ויאמר אמי אמי יולדתני עורי נא וקומי וראי את בנך איך נמכר לעבד ואין מרחם קומי וראי את בנך ובכי עמי על צרתי וראי את לב אחי האכזרים עורי אמי עורי והקיצו משנתך עמדי וערכי מלחמותיך נגד אחי, איכה שלחו אותו מכתנתי וימכרו אותי לעבד זה פעמים ויכריתו אותו מאבי ואין מרחם, עורי וערכי מלחמותיך נגד אחי לפני האלהים וראי את מי יצדיק אלהים במשפט ואת מי ירשע, קומי אמי קומי והקיצו משנתך וראי את אבי איכה נפשו ולבו עלי ביום הזה עמדי ונחמיהו ודברי על לבו, ויוסף עוד לדבר כדברים האלה ויצעק ויבך כפי גדול וידום כאבן ממר לבו, וישמע יוסף קול מדבר אליו מתחת לארץ ויענהו בלב מר ובקול בכי ותחנה, בני בני, יוסף בני, שמעתי קול בכיתך וצעקתך ראיתי דמעותיך, ידעתי צרתך בני ויצר לי עליך ותוסף לי יגון רב על יגוני, ועתה בני חכה אל ה' והתחולל לו ואל תירא כי ה' עמך הוא יצילך מכל צרה, קום בני לך מצרימה ואל תירא, ותוסף לדבר כאלה ותדום. ויתמה יוסף מזה.

הראשונים התפללו על קברה

ר' פתחיה מרגנשבורג אחיו של רבי יצחק הלבן מגדולי בעלי התוס' (שזוכר הרבה פעמים בתוספות) הביא במכתב מסעותיו שביקר בקבר רחל. וכן הנוסע רבי בנימין מטודילה הביא שהיה שם. וכן מוזכר בעוד מקומות.

ישראל נגאלין בזכות רחל

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') הובא שישראל הולכים אצל האבות להתפלל, ולא נענים אלא בשעה שמתפללים על קבר רחל.

דאיתא שם שיוסף רצה להעביר קבורתה למערת המכפלה, ואמר לו יעקב "אין אתה יכול בני, שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור, שאף אני בקשתי להעלותה ולקברה, ולא הניחני הקדוש ברוך הוא, שנאמר ואקברה שם, מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל האבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם, וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה, ואומרת לפניו רבוננו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני, או תן לי האוניה שלי, מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה, מנין, שכן כתב בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחריה (נאום ה') ושבו בנים לגבולם".

ומבואר יותר במדרש רבה איכה (הקדמה פסקה כד) לאחר שהלכו אצל האבות ומשה רבנו, עדיין לא נתקבלה תפילתם, ורק לאחר שבאו לרחל, הועילה תפילתה, שאמרו שם "באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לכושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים במ כרצונם,

מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתוב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' וכתוב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בנים לגבולם.

ר' חיים שמואלביץ מתחנן אצל רחל אמנו במלחמת יום הכיפורים

רבותינו זכרונם לברכה במדרש (פתיחה דאיכה רבתי) מתארים את תוכן תפילתה של רחל כן: "ריבוננו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו שבע שנים והגיע זמן נישואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאוד, כי נודעה לי העצה. והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן, שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר מכן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ומסרתי לאחותי את כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל... ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קינאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, אתה מלך חי וקיים, רחמן, מפני מה קינאת לעבודה זרה שאין בה ממש והגלית בניך ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם? אם נדקדק בלשונה, אומרת רחל, כי בעצם גם לי יש רצונות, ואף לי יש שאיפות, וגם אני רואה את העתיד שלי לבנות את בית ישראל יחד עם יעקב אבינו, ואני לא ידעתי שיעקב יעבוד עבורי עוד שבע שנים, ויכולתי חלילה ליפול בחלקו של עשו הרשע ואיתו לבנות בית של רשע חס וחלילה, ומכרתי את כל עתידי רק בשביל דבר אחד, שאחותי לאה לא תבוש ולא תכלם, ולא קינאתי בצרתי-אחותי. ואתה ריבוננו של עולם שאינך בשר ודם כמוני, לך אין תאוות ושאיפות, קנאת בבניך שהלכו לעבוד עבודה זרה שאין בה ממש, ואף הם עצמם יודעים שאין בו ממש ורק יצרם הרע הוא שגרם, ובשביל זה הגלית את בניך, ונהרגו בחרב, ובשביל זה עשו בהם אויבים כרצונם? ומסיימים רבותינו זכרונם לברכה שאחר תפילה זו נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר "בשבילך רחל, אני מחזיר את ישראל למקומן.

ומספרים כי בזמן מלחמת יום הכיפורים באשר המתח היה בשיאו, יום רדף יום, הגיעו שמועות סותרות ומבולבלות, הציבור בירושלים היה בהאפלה מוחלטת, זועק ומתפלל אל ה'. ובעיצומם של ימי הפחד, שכר ראש ישיבת מיר, רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, מונית כדי לנסוע לקבר רחל. מקורביו ניסו להניאו, והימים ימי פחד אבל הוא בשלו. במשך כל הנסיעה שר לעצמו בהתעוררות וברגש את הפסוקים "קול ברמה נשמע... מנעי קולך מבכי...". הגיעו לקבר. רבי חיים נכנס פנימה אל המצבה ואז התפרץ בזעקה נוראה ושוברת לב "אמא--!!!". המלווים קפאו על מקומם. הזעקה המזעזעת הפכה בן רגע לבכי סוער ביותר. "אמא" - השתנק רבי חיים - "הקדוש ברוך הוא מבקש ממך 'מנעי קולך מבכי', אבל אני, חיים הבן שלך מבקש ממך אל תפסיקי לבכות! תעוררי רחמים על בניך אל תרפי...". "ובאותו הערב הגיעה הידיעה על ההדיפה המושלמת של כוחות האוייב. ואכן, היא ממשיכה לבכות, אמא רחל, מהו הכוח הנורא היה של בכייה? כן, כאשר כל השערים נעולים ישנו שער אחד הפתוח תמיד - "שערי דמעה" הם מעולם לא ננעלו. גם במצבים בהם נראה, לכאורה כי "אבדה כל תקווה", דווקא אז הבכי הוא זה שיכול לשמש כמפתח לעורר רחמי שמים מרובים ולהביא לאדם מזור ותקוה.

הילולת מורנו ורבינו רבי יהודה צדקה זצ"ל

מהליכותיו והנהגותיו של מורנו רבי יהודה צדקה זצוק"ל

ראש הישיבה לרגל יום ההילולא י"ב חשוון

כבר העיד בו רבו הגדול, הגר"ע עטייה זלה"ה, אשר בעצם ענוותנותו הוא מאפיל ומסתיר כמה גדול רוב חילו באורייתא, שכן שביליו במים רבים אך עקבותיו לא נודעו.

כי גדול ונשגב היה רבנו יהודה זלה"ה הן בחריפות הן בבקיאיות. משחר ימיו ניחן בתפיסה מהירה כעין הבזק. והיו נהירין לו כל חדרי תורה כמו שהם פרושים לפניו על כף-ידו, עיניו כיונים על אפיקי ש"ס ומפרשים, וידיו רב לו בפלפול ובסברא - אלא מרוב ענוה וצניעות החזיק את חידושי-הארותיו כמוסים בלבו, שלא יבוא ח"ו לידי שמץ יוהרא והתנשאות, כדבר שכתוב: "בלבי צפנתי אמרתך - למען לא אחטא לך". אמנם נתקיימו בו דברי חז"ל (מועד קטן ט"ז

ע"ב) "כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ", ולפעמים שלא בטובתו נודע לאנשים שסבבוהו מעט מגדולתו.

פעם אחת ביו"ט ראשון של פסח, אחרי הסעודה, יצא רבנו זלה"ה - בלווי פמליא קטנה של בני משפחה ומקורבים - כדי לערוך "ביקור חג" אצל אישים אחדים כמנהגו בקודש בכל יום-טוב, שמתאספין אצלו כמה מתלמידיו וקרוביו, והוא יוצא בלוייתם להקביל פניהם של זקני משפחתו וראשי העדה, בראשם דודו החכם רבי צדקה חוצין זלה"ה, ושורת-ביקוריו נמשכת עד לבית ראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה בכוונה טהורה לקיים דברי חז"ל שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. והיה רבו הגר"ע עטייה מחזיר בקור לרבנו בביתו, ומביע בזה את חובתו והערכתו הגדולה לרבנו.

וכשחזר הגר"ע יוסף זלה"ה ממצרים, בה ישב על מדין בק"ק קהיר במשך שנים אחדות, ביקר רבנו בביתו. שמח הגר"ע יוסף לקראתו שמחה רבה, והזמין אותו להיכנס ולבוא בצל קורתו, והיו יושבים שעה קלה בצוותא בשמחה ודברי תורה קולחים בשפע בין שניהם, מפה אל פה, כדרך תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליהם בבחינת "כל היום היא שיחתו". בתוך הדברים פתח הגר"ע יוסף והקשה, מה הוא זה שאמרנו ליל אמש בהגדה דילפינן זכירת יציאת מצרים בלילות מן הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", "ימי" חייך הימים, "כל" ימי חייך הלילות, וכי לא מוטב היה - כפי שהקשה רבנו מהרש"א בחידושי אגדות שלו - שיכתב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים בחייך" בלבד, בלא "ימי" ובלא "כל", ולא נצטרך כלל לרבות זכירה דיציאת מצרים בלילות.

עוד הקושיא מרחפת בחלל, וכל הנוכחים מהרהרים בה, השיב עליה רבנו יהודה זלה"ה בלשון שוטפת: "הדברים פשוטים על פי המבואר בספר "שאגת אריה" (סימן י"ב) דאף שמוזכרים יציאת מצרים גם בלילות, מכל מקום נשים פטורות ממצוה זו, לפי שזכירת יציאת מצרים דלילה זמנה רק כל הלילה, ושל יום זמנה רק כל היום, וכל אחת מהן היא מצוה בפני עצמה, ממילא הויין להו מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן. אמור מעתה: זה שהכתוב מלמדנו חיוב זכירת יציאת מצרים על-ידי מיעוט וריבוי "ימי" ו"כל" בדוקא הוא, היינו כדי להפריד חיוב יום מחיוב לילה, ולפטור הנשים, שהרי אם היה הכתוב מחייבנו זכירה זו בלשון סתם "בחייך" לא היינו יודעים כלל שזו מצות עשה שהזמן גרמא.

למשמע דבריו, תירוץ מבריק וחודר, שנאמר כמעט בנשימה אחת עם הקושיא, נתמלא הגר"ע יוסף שמחה גדולה ויצהלו פניו, ויקבענו בספרו "חזון עובדיה" להגדה של פסח (ח"ב עמ' רפ"ב).

תורה מגנא ומצלי

אחד הדברים שהחדיר בתלמידיו וחניכיו היא האמונה בסגולת התפילה ובזכות לימוד התורה. בשנת תשכ"ז לפני שפרצה "מלחמת ששת הימים", כשהישוב בארץ ישראל היה שרוי בצרה גדולה, הזעיק את תלמידיו להרעיש עולמות בתפילה ובתחנונים, באמירת תהלים ו"סליחות" ותקיעה בשופרות, כדי להמתיק הדינים וישוב חרון אפו ית"ש מארצו ונחלתו. גם בחר אז בעשרה אברכים מצויינים מחכמי הישיבה, שיהיו יושבים ועוסקים בתורה ללא הפוגה עד שיעברו ימי החירום, מבלי להתעניין כלל בשום דבר חיצוני - אפילו בחדשות היום. כי אמר: הרי אפילו בסדום הרשעה, אלמלי היו בה עשרה צדיקים היה הקב"ה נושא פנים בגללם לכל הדור, כל-שכן אצלנו שאם נושיב עשרה צדיקים לעסוק בתורה ולהסיח דעת מכל הסובב אותם בימי חרדה ומתח כאלו, שזכותם יכולה להגן על כל הדור...

אף בימי "מלחמת המפרץ", שנת תנש"א, ארגן רבנו קבוצה גדולה מקרב תלמידיו שיתפללו ויאמרו סליחות בליל ששי לישועת ישראל. בו זמנית תבע מהם, שביחד עם התפילה יקבלו על עצמם איזו הנהגה טובה ותיקונים לתשובה וכפרה (וקראו כולם בפה מלא שמקבלים עליהם להיזהר במילין דברכות, היינו לכוון היטב בכל ג' חלקים, כמו שלימדם כל הימים), בהזכירו, שבימי מלחמת תש"ח רצו ג"כ לערוך תפילות וראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה לא התלהב מכל הענין. לשאלתי, סיפר, ענה לי רבנו עזרא בפסוק מפרשת בשלח "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", בהוסיפו: "לכאורה, מה פשר המלים "מה תצעק אלי", אל מי יצעק משרע"ה אם לא לאלהינו בשמים, אלא הכוונה, מה בצע בצעקה זו תפילה גרידא, העיקר דבר אל בני"י ויסעו, פירוש, צריך לעשות גם איזו עשיה בפועל...

תפילת עמלי תורה

מרוז אהבתו שאהב את ישראל קדושים, יחיד כרבים, היה רבנו משתתף עמהם בצערם, כמי שבכל צרתם לו צר. והיה שופך מעומק לבו צקון לחש לרווחתם ולישעם. בכל מקרה ששמע אודות יהודי חולה או שרוי בצרה, נתמלא כולו כאב ועגמת נפש, תקיף ליה עלמא כאילו הוא עצמו נתון באותו מצב. בכל מקרה כזה, חשב קודם-כל מה ביכלתו

לעזור, מה ניתן לעשות כדי להקל על האישי בצרתו, או החולה המוטל בערש דווי: אולי רופא מתאים, אולי עזרה כספית, אולי עידוד נפשי במלים מפייסות והיה מזדרז ומסמיך מחשבה למעשה אולם לאחר שהשלים והגיש עזרתו באופן מעשי, עמד לעורר רחמי שמים על האישי המסכן, בתפלה ובתחנונים.

מלבד תפילותיו על המצוקים שהתפלל בינו ובין עצמו, ביחידות, נהג לערוך מפקידה לפקידה תפילות בציבור, כדי לעורר רחמים על כלל ישראל. במשך שנים רבות הנהיג שבזמן פתיחת ארון הקודש, שהוא עת רצון כידוע, יאמרו הקהל פסוקי תהלים (מפרק ק"ט) בתמניא אפי אותיות ישרא"ל ואותיות קר"ע שט"ן להמתיק הדינים מכלל ישראל ולבטל גזירות קשות מעליהם. גם ארגן והנהיג שיקראו בציבור בהיכל הישיבה מדי ערב ראש חודש, שהוא "יום כיפור קטן" המסוגל להרבות בו תפילה ותשובה לכפרתם וישעם של ישראל, את כל ספר תהלות בן ישי מהחל עד כלה, ויאמרו סליחות לישועת כלל ישראל. והיה מבקש מהאי חסידא ופרישא כה"ר אברהם הררי רפול זלה"ה לרדת לפני התיבה ביום זה כשליח הציבור. אף הוא עצמו עלה אל הדוכן, בסיום התפילה, להשמיע דברי מוסר וכבושין שיש בהם כדי להמריך את הלבבות - מה נהדר ומרגש היה המחזה.

כשהבחין פעם, שחלק מהאברכים נשמטו מתפילת רבים זו, אולי מפני הסיבה שחששו לביטול תורה, קראם רבנו אליו והודיעם שהנהיג סדר זה ע"פ הוראתו המפורשת של רבנו עזרא עטייה זלה"ה. אף הקריא בפניהם מספר "כף החיים" חלק אורח חיים (סימן ת"ז ס"ק י"ג) שהביא משמו של ה"פרי חדש", שכך היה מנהג קדום בעיה"ק ירושלים, שבכל ערב ראש חודש התכנסו החכמים וערכו כסדר הזה, לימוד ותפילה, לעורר רחמים ושלוש על ישראל.

אחרי כל סדר תפילה ואמירת סליחות, נהג רבנו זלה"ה לומר לתלמידי הישיבה: "אם אנו רוצים שהתפילות תתקבלנה בשמים, חייבים להסמיך מיד תורה לתפילה, כדרך שמצינו (ברכות ח' ע"א) באמוראים שהתפללו בין "עמודי גירסא" - יש ללמוד כעת הרבה בחשק ובהתלהבות".

פעם הוסיף וסיפר להם מעשה נורא מימות השואה, כשהצוררים הגרמנים ימ"ש עמדו לפלוש לארצנו הקדושה, והמקובל הצדיק חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה הקהיל רבים מאחב"י לתפילה ותחנונים אצל קבר רחל אמנו ע"ה ואצל ישני חברון האבות הקדושים במערת המכפלה. אחרי התפילות חזר רבי סלמאן לביתו, ושכב לנוח מעט ונרדם על מיטתו, פתאום הראוהו בחלום פסוק מספר ירמיה (מו, ג) "לא הפנו אבות אל בני מרפיון ידים", ופיענחו לו בהמשך החלום את הרמז, כי על אף שהשתטחו בתפילה על קברי אבותיהם, לא הפנו האבות אל הבנים, כלומר, לא זכו שתעמוד זכות אבות לבנים עליהם תשועה שלמה, רק הסכנה הנוכחית מהגרמנים ימ"ש חלפה, ולמה, "מרפיון ידים" - מפני שידיהם רפות מן התורה!

את הסיפור הזה ואת פשרו, קיבל רבנו מבעל המעשה גופו, הוא חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה. התלמידים ב"פורת יוסף" ששמעו את הדבר הזה ממקור ראשון, כמובן מאליו התפעלו מאד, והתעוררו ללמוד אח"כ בחשק ובהתלהבות, ולהזהר מרפיון ח"ו בעסק התורה.

דביקות במדותיו של הקב"ה

והיה משנן ומבאר כפעם בפעם לתלמידיו, שכל קנין המדות אין לו ערך בר קיימא אלא בישראל קדושים, המסגלים לעצמם כל מדה נכונה בכוונה להידבק במדותיו של הקב"ה, ומפני שהם טובים בעצם ולא במקרה מצד תכונת נפשם. לא כן הגוים הערלים, שטבעם רע ומושחת משרשו, ואפילו אם סיגלו למראית עין נימוסים ודרך ארץ ושאר הרגלים נאים, אין זה כי אם לפנים בעלמא ולא מפנימיות נפשם.

תדע, אמר, שכבר ראינו בדורותינו את העם הגרמני, שהיה העם הנאור ביותר בין עמי אירופה, סמל התרבות והאינטלגנציה, ואין מספר לגינוני הנימוס וההתנהגות ה"יפה" בחברה אנושית שהיו מקובלים אצל העם הזה. אך הנה בשואה האיומה נתגלו כל טובי העם ה"אציל" הזה בפרצופם האמיתי כחיות טרף מהלכות על שתיים, ולא יאומן כי יסופר כל הזוועות והרציחות והמעשים הברבריים שהיו מסוגלים לחולל במו ידיהם.

נהירנא, הוסיף וסיפר, שאחד מלומדי ישיבת "פורת יוסף" יצא לכהן ברבנות בקהילה אחת באשכנז, ובבואו פעם לביקור בא"י סיפר גדולות מן הכבוד וההערצה שהוא זוכה לקבל שם אפילו מן הנכרים, אך למגינת הלב בבוא יום צרה ועברה תפסוהו שכניו "יפי הנפש" ה"מנומסים" והשליכוהו חי לכבשן אש. רחמנא ליצלן.

מרי דחושבנא

יום אחד כשבא להגיד את השיעור בישיבת "פורת יוסף", פתח וסיפר לתלמידיו: הלכתי הבוקר אל הבנק בכוונה למשוך סכום כסף להוצאותי. בטוח הייתי שיש לי בחשבוני סכום ניכר. מה מאד הופתעתי, לכן, כשהודיעוני פקידי הבנק כי אין לי בחשבון לזכותי אפילו אגורה אחת...

וכמה מוסר השכל יש ללמוד מזה, הנה אדם מתהלך שליו ושאנן פה בעולם הזה, כשבלו סמוך ובטוח בוודאות גמורה, שיש בקרבו יראת שמים, ומובטח לו שהנהו בן העולם הבא. מה רב הטוב הצפון לו שמה בעד מעשיו הטובים - אך באמת מי יודע, הלא יתכן שיתברר אז, כי בהנאותי מכבוד ושאר תענוגים בהאי עלמא, הספיק האיש לנצל את כל ה"יתרה" שנוקפה לזכותו והתרושש לגמרי?! גרוע מזה: יתכן מאד, שבכוא שעתו להתייצב בפני בית דין של מעלה, יתברר שחשבונו היה מלכתחילה ריק מכל וכל!?

והלא כך אמרו חכמינו זכרונם לברכה: אל תאמן בעצמך...

עלומנו למאור פניך

יום אחד בשעות אחה"צ ישב רבנו זלה"ה על מקומו בהיכל הישיבה והביט נכחו. לפתע קרא אליו את אחד התלמידים, ממקורביו, ויאמר אליו: "הבט נא אל קרני השמש הזורחת על ריצפת ההיכל, הבט גם אל הצל הסמוך בריצפה, הבט ואמור מה ההבדל בין שני המקומות?" הסתכל התלמיד, ומבלי לעמוד על כוונת רבו ענה: "בצל הריצפה נראית נקיה מאד... רק בשמש מבחינים בגריגרי אבק ובכל שריטה קטנה..."

הוסיף גם הוא והסביר לתלמיד: כך הוא במעשי אנוש... אדם מדמה לנפשו כי סיגל הרבה מצוות ומעשים טובים, אבל לאחר מותו כשיבוא לעלמא דקשוט, יבדקו את כל מעשה אשר עשה מול האור העליון האמיתי, שהוא הרבה יותר לאין ערוך מאור החמה...

יהודים ותיקונים בעולמות העליונים

מדי דברו במעלתם של עבדי השם, העומדים בבית ה' בלילות, הזכיר תמיד בגעגועים את שארו המקובל הגה"צ רבי יעקב חיים סופר זלה"ה, בעל "כף החיים", שהיה זרז ונוהר כל ימיו להיות ער ב"נקודת חצות" ולערוך בשעה זו את הקינה והתיקונים על חרבן ביהמ"ק וגלות השכינה. אחר היה גורס ושונה פרקי משניות (כידוע שנהג ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום) וחוזר אל ערש יצועו לישון מעט ומתעורר שוב בהשכמה לפני שיעלה עמוד השחר כדי לעסוק בתורה, עד שהגיע זמנו להתפלל שחרית כותיקין עם הנץ החמה.

והיה מקריא לפעמים באזני תלמידיו מתוך הספר "תיקון חצות" שחיבר הגה"צ רבי בנציון שפירא זלה"ה, והמה דברים שכתב במעלת מי שהוא זרז ונשכר לקיים סדר תיקון חצות דרך קבע, מה נעים גורלו בתיקונים ויהודים שעושה בעולמות העליונים, ומה רב הטוב הצפון לו מבעל הגמולות. אף נהג לומר בנוגע לאברכים בני תורה, מאחרי שבת, מכיון שהם עדיין ערים קרוב לחצות - מוטב ימתינו עוד מעט מלישון, וידקדקו לומר "תיקון חצות" בפלגות ליליא, כי אין ערוך למעלת אמירה זו וחשיבותה בשמי מרומים.

עצה טובה זו שיעץ לאחרים היתה כמובן ג"כ מנת חלקו. "תיקון חצות" היתה לגביו נתח טבעי מסדר הלילה. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בלא "תיקון". סיפר חתנו רבי יעקב שכנזי: נתלוויתי אליו פעם בזקנותו כשנסע מירושלים לחתונת אחד מתלמידיו שהתקיימה בצפון הארץ. אחרי השמחה הגענו עייפים בשעת לילה מאוחרת ללינה בבית הורי שהתגוררו בחצור הגלילית. העמידו לרשותנו חדר מיוחד, והייתי בטוח שיעלה מיד על יצועו לנוח מעמל היום, כי התאמץ מאד בטלטולי הדרכים ובמומוטי חתן וכלה עד אפיסת הכוחות. כיון שראיתי את האור עולה מחדרו, הצצתי דרך החרכים, והבחנתי שרבנו זלה"ה יושב על הריצפה ואומר תיקון חצות.

מרגלא בפומיה: "אלה תולדות נח", אלה תולדותיהם של צדיקים, מעשיהם הטובים, נ"ח - נוטריקון: נקודת חצות, נץ חמה...

ומעשה שהיה בשנת תשמ"ג, כשהגר"צ אבא שאול זצוק"ל היה מוטל על ערש דוי במצב קשה, וזקוק לרחמי שמים, בא רבנו יהודה זלה"ה אל קבוצת תלמידיו, ויפן אליהם בלשון זו: אם באמת ישכם אוהבים את רבכם, בואו ללמוד עמנו בבית הכנסת "משכיל אל דל", בליל ששי אחרי חצות ויהיה לזכותו ולרפואתו.

מילי דברכות**צינור השפע**

כל ימיו השגיב פלאים את ענין הברכות שאדם מישראל מברך לאלהיו. היה אומר: יש הרבה מדינות בעולם, המבורכות בעושר חמרי, ממון ונכסים, אבל שפע של מזון ואוכל אין בהם. ולמה?

מפני שאין מברכים שמה די ברכות... הברכה היא צינור השפע להמשיך ברכה...

חיכו ממתקים

הברכות התמתקו בפיו כצפיחית בדבש ונופת צופים. הוא דיבר אודות הברכה כמי שמוכיר את המעדן המתוק ביותר שבא בפיו מעולם. אם היה מציע לאורח שיאכל ויסעד לבו, והלה התבייש, נהג לשדל אותו באמירה כזו: "כלום אינך רוצה לברך את השם?!" ושוב לא יכול לסרב לו.

כל ברכותיו היה מברך בכובד ראש, יודע למי הוא מברך, ומשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו. כאשר אי מי בשיבת "פורת יוסף" הגיש לו כוס תה, כדי שירווח צמאונו, היה קודם כל מברך לאלקיו על המשקה ולגום ממנו. רק לאחר מכן הודה גם לאיש שהביא עבורו.

נשמת כל חי

ברכת השיר "נשמת כל חי", שחיבר התנא שמעון בן שטח, היתה מן התפלות האהובות עליו ביותר. ועד זקנה ושיבה, כל הימים שעמדו לו כוחותיו, הידר והשתדל לעבור לפני התיבה בשחרית של ש"ק ולומר תפלה זו מלה במלה בלהט ובהתרגשות רבה, בנעימה של דביקות וכיסופין, עד שכל הלבבות רעדו לקולו הבוקע מחביוני הנשמה. אף לכל אדם שניצול מצרה כלשהי, היה מייעץ לומר תפלה זו במקהלות עם ועדה. כשנולד תינוק ראשון לאחד מתלמידיו, אחרי שחלפו שמונה שנים מנשואיו, הורה לו להגיד ברבים "נשמת כל חי". אף בברית מילה של אחד מנכדיו, ציוה לחזן שליח הציבור לקרוא בנעימה נשמת כל חי...

כמונה מרגליות

פרשה מיוחדת במינה היא תוכחתו הנעימה להיזהר במילי דברכות, לברך בניחותא וכישוב הדעת, כמונה מרגליות, לא בחפזון ובחטיפה. כשראה פעם את אחד מתלמידיו מברך ומתפלל במהירות, ניגש אליו והוציא את הסידור מידיו וסגרו, אמר: הרי אתה שוטח עכשיו בקשה מאלהים, וכי כך מבקשים במלים חטופות!

ארוממך אלקי המלך

מרגלא בפומיה משמו של רבי ששון מרדכי משה זלה"ה בעל "תהלה לדוד" (מגדולי רבני בגדד לפני מאתיים וחמשים שנה) לדייק בכתוב "ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד", שקודם כל יש לו לאדם לחשוב בגדלות הקב"ה ורוממותו, ולזכור לפני מי הוא עומד, רק לאחר מכן יברך לשמו, או אז יהיה ערך לברכתו והיא תישאר חלקו לעולם ועד.

ברכה משולשת

"יש להוציא מן הפה כל ברכה בשלושה שלבים" נהג להרגיל את העם. פותחים בשלוש תיבות הראשונות בא"י ועושים אתנחתא, כדי לכוין יפה במלים האלו כפשוטן כוונת הלב, שאנחנו קרוצי חומר מברכים בלשון נוכח לעילת כל העילות. אחר ממשיכים ואומרים שלוש תיבות שניות "אלהינו מלך העולם", ושוב עושים אתנחתא ומכוונים כראוי לקבל עלינו אלהותו ית"ש, ולהמליכו על עולם ומלואו. לבסוף משלימים את גוף הברכה "שהכל נהיה בדברו", וכדומה, בנתינת שבח והודיה להקב"ה עבור החסד והטוב שגמל אתנו.

במיוחד שינן סדר זה לתינוקות של בית רבן, והדבר נקלט היטב בתודעתם ונבלע בדמם, עד שבכל פעם שביקר בת"ת היו הילדים צוהלים לקראתו: הנה בא הרב בעל הברכות.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מוזכר ענין המבול ככתוב "כי מי נח זאת לי", וזה מעין הפרשה העוסקת בנח ובמבול.

תוכן ההפטרות

הנביא אומר לציון, שירי ושמחי כי אף שהיית שוממה, לעתיד עם ישראל יתרבו מאוד, ויהיו יותר מכל הגויים שישבו לבטח ולא גלו מארצם, לכן הרחיבי את כל הערים שסביבך שיהיה מקום לבניך, כי ימין ושמאל תפרוצי.

הנביא מבשר לה, שמרוב הטוב שיהיה לה אז תשכח את כל ימי הגלות, וכל ימי הגלות הם יהיו כרגע כלפי הטוב הנצחי שתקבל. וכמו שנשבעתי שלא אביא עוד מבול על הארץ אני נשבע שיותר לא אכעס עליך ולא אגער בך, ודעי כי אף שההרים והגבעות הם חזקים, בכ"ז פעמים שזוים ע"י רעידת הארץ וכיו"ב, מ"מ חסדי וברית השלום שביננו לא ימוש לעולם.

ישעיה פרק נ"ד פסוק א' - י'

א רְנִי שְׂמַחֵי כְנַסְתָּ יִשְׂרָאֵל עֲקָרָה [א] לֹא יִלְדָה [ב] שְׁהִיְתָה כְּאִשָּׁה עֲקָרָה [שְׁלֹא יִלְדָה בְּנִים לְגַהֲנִים כְּמוֹ הַגּוֹיִים (ע"פ ברכות י')] פְּצַחֵי

רְנָה וְצַחֲלֵי לֹא תִחַלְּהָ פתחי פיך להרים קול רינה אפילו שלא חלית בחבלי יולדה (ט"ד) פִּי רַבִּים בְּנֵי שׁוֹמְמָה כי רבים

הם בני ירושלים אף שהייתה שוממה מְבַנֵּי בְּעוֹלָה מְבַנֵּי הַגּוֹיִים שִׁישְׁבוּ עַל אֲדָמָתָם, כְּאִשָּׁה בְּעוֹלָה שִׁישְׁבַת עִם בַּעֲלָהּ (רד"ק) אָמַר

יְהוָה: בְּהִרְחִיבֵי יְרוּשָׁלַיִם מְקוֹם אֲהַלֶּךְ לְקֹלוֹת בְּנֵיךְ שִׁישְׁבוּ אֵלַיךְ וְיִרְעוֹת [וּיְלֹנּוֹת (ט"ז)] מִשְׁפְּנוֹתֶיךָ

שְׁהֵם יִתֵּר עָרֵי יִשְׂרָאֵל יִטּוּ אֶל תַּחֲשֻׁכֵי יְהוָה נוטים לאורך ולרוחב ואל תמנעני להטותם למרחוק (רד"ק) הָאֲרִיכֵי מִיַּתְרֶיךָ

תגדילי את חבלי האוהל המיועדים לקשרם ביתדות (ר"ש) וַיִּתְּרֶתֶיךָ הַתְּקוּעוֹת בְּאֶרֶץ חֲזָקִי שְׁלֹא יִזְוּוּ מִמִּקְוָמָם (ט"ד): א פִּי יָמִין

וּשְׁמָאוֹל תִּפְרָצֵי [ג] לְדָרוֹם וּלְצַפּוֹן תִּתְחַזְּקִי [ת"י] וּתְתַרְבִּי [א"ע] וְזָרַעְךָ גּוֹיִם יִרְשׁ מִפְּנֵי שְׁעָרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִסְפִּיקוּ, לְכֹן

ירשו ישראל את ערי הגויים וְעָרִים נִשְׁמָוֹת יוֹשִׁיבוּ וְעָרִים שְׁהִיוּ שׁוֹמְמוֹת, עֵתָה יִתְּיָשְׁבוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (מלבי"ם): ד אֶל

הַיְרֵאֵי אֶל תִּפְחָדִי שְׁתַּהֲיֶה צֶאֱתָךְ מַגְלוֹת זֹ כְּמוֹ שִׁיצָאָת מִשְׁאָר גְּלוּיוֹת בְּצָרוֹת רְבוֹת בִּי לֹא תִבּוֹשֵׁי כִּי לְעוֹלָם אַחֵר שְׁתִּצָּאֵי מַגְלוֹת

זו, לֹא תִתְבַּיִשֵּׁי יוֹתֵר (רד"ק) וְאֶל תִּבְלָמִי אֲלֵא תִחַזְּקִי בְּגִדּוּלָה בִּי לֹא תִחַפְּרִי כִּי לֹא תִתְבַּיִשֵּׁי יוֹתֵר לֵילֶךְ לְגִלּוֹת בִּי

בְּשֵׁת עֲלוֹמֶיךָ [נְעוּרֶיךָ (ר"ש)] תִּשְׁפָּחֵי כִּי הַבוּשָׁה שְׁהִיְתָה לְךָ בִּימֵי נְעוּרֶיךָ לֹא תִהְיֶה לְךָ יוֹתֵר (ט"ד) וְחִרְפַּת

עיונים והארות

א. באר יצחק.
ג. והרד"ק כ' כי ימין ושמאל תפרוצי - על דרך ופרצת ימה וקדמה וזכר דרום וצפון. וזרעך גוים ירש - כולל מזרח ומערב. וערים נשמות - בין מארץ ישראל בין משאר ארצות ישראל יושיבו אותם. ובמצודות דוד כ' כי ימין ושמאל תפרוצי - תתחזק על הכשדים היושבים מימינך ומשמאלך.

א. רני עקרה - כתיב קומי רני בלילה אין רנה זו אלא דרך שבח אבל כל זמן שישראל עושין רצון אביהם שבשמים אף הקב"ה בעצמו בא ומשבח את שמו הגדול בפניהם שנאמר רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי וגו' ואומר (ירמיה לא) ובאו ורננו במרום ציון וגו' לפיכך הייתי אומר חייב אדם שיברך וישבח ויפאר וירומם ויגדל ויקדש לשמו של הקב"ה על כל מה שבאות לו לאדם בין טובות ובין רעות. (תנא דבי אליהו רבה - פרק יח).

ב. ס"ת אה"ה, כמשז"ל אהיה עמם בצרות אחרות, ועמ"ש בספר

אֶל־מְנוֹתֶיךָ הַצְרוֹת שֶׁהָיוּ לְךָ בְּגִלוֹת שֶׁהָיִית כְּאֶלְמֶנָה **לֹא תִזְכְּרֵי עוֹד** כִּי מְרֹב טוֹב שִׁיחִיה לְךָ תִּשְׁכַּחִי אֶת הַצְרוֹת שֶׁהָיוּ לְךָ **כִּי הָיִיתָ בְּעַלְיֶיךָ עֲשִׂיךָ** כִּי הָאֲדוֹן שֶׁלְךָ שֶׁעָשָׂה אוֹתְךָ וַיִּצַר וַהֲגִדִיל אוֹתְךָ (ת"י) **יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ** הוּא בַעַל הַיְכוּלֹת וּמוֹשֵׁל בְּצְבָאוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ **וְגֹאֲלֶיךָ** הוּא **קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל** אֲשֶׁר **אֱלֹהֵי כָּל הָאָרֶץ יִקְרָא** בְּזִמְנֵי הַמְּשִׁיחַ **כִּי הָיִיתָ עֲזוּבָה** אֶת דּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁקֶצֶף עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ וְעֹזֵב אוֹתָהּ לְאִיזוֹ תְּקוּפָה אֲבָל לֹא גִרְשָׁה (מלבי"ם) וְהִיא **וְעֲצוּבַת רִיחַ** שֶׁבַעֲלָה קוֹרָא לָהּ לְשׁוֹב אֵלָיו, כִּךְ אֶת **קְרָאָךְ יְהוָה** לְשׁוֹב אֵלָיו **וְאִשֶּׁת נְעוּרַיִם כִּי תִמָּאֵס** בַּעֲיֵנִי בַּעֲלָה לֹא יִתְמִיד הַמֵּיאוּס, כִּי יִשׁוֹב לְרַחֵם עָלֶיהָ, כֵּן **אָמַר אֱלֹהֶיךָ** לְרַחֵם עֲלֶיךָ (מ"ד): **בְּרַגְעַ קָמְזָן** [ז] **עֲזוּבַתֶּיךָ** כֹּל יְמֵי הַגְּלוּת יִהְיוּ נֹחַשְׁבִים כְּרַגַע קָטָן, מוֹל יְמֵי הַטּוֹבָה שִׁיבּוֹא לְךָ בַּעַת הַקִּיבוּץ גְּלוּיֹת (רד"ק), כִּי **וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים** [ה] **אֶקְבָּצֶךָ** וְזֶה יִהְיֶה לְאוֹרֶךְ יָמִים בְּלִי גְבוּלוֹת (מ"ד): **בְּשִׁנְיָךָ** [בַּמַּעַט] **קָצֶפָה** [רוגז ת"י] **הַסִּתְרֹתַי פָּנַי רָגַע מִמֶּךָ** הַחֲסִתֶּר פָּנַי מוֹל הַחֲסִד הַגְּדוֹל [שֶׁאֵעֲשֶׂה לְךָ בְּזִמְנֵי הַגְּאוּלָּה] נֹחַשְׁבִי כְּרַגַע קָטָן (ע"פ רד"ק) **וּבְחֶסֶד** [ו] **עוֹלָם** שִׁיתְקִיִם לְעוֹלָם (רש"י) **רַחֲמֹתֶיךָ** חֲסִתֵי וְרַחֲמֵתֵי עֲלֶיךָ **אָמַר גֹּאֲלֶיךָ יְהוָה** שֶׁהִגְאוּלָּה הַעֲתִידָה תִּהְיֶה רַק עַל יָדוֹ יִתְבָּרַךְ וְאִין שֶׁעֲבוּד אַחֲרֶיהָ (עֵינֵי מַלְבִּי"ם עַל תְּהִלִּים פה, ב): **ט כִּי מִי כְמוֹ שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי מִי הַמְּבּוּל** (עֵינֵי רד"ק) שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי (ת"י) **נָחַ שְׁבֹעָה זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי** אוֹ **מִעֵבֶר** שֶׁלֹּא יִהְיֶה יוֹתֵר **מִי נָחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ** [ו] **בִּן נִשְׁפַּעְתִּי** שְׁתֵי שְׁבֹעוֹת **מִקְצֶפָה עָלֶיךָ** שֶׁלֹּא אֶכְעַס עֲלֶיךָ בְּגִלְגַל עוֹנוֹךָ **וּמִגְעַר־בְּךָ**

עֵינִים וְהֶאֱרֹת

אנפין אשר הוא כולל השני חבריו, ולכן נקרא עתיקא דעתיקין. כשמתגלה המצח שלו הנקרא 'רעוא דרעוין' המאיר אל החוטם הזה, יוצאים הרחמים אל חוטמא דזעיר אנפין, ונמתקים כל הדינים ברחמים גדולים, ואלהים במילוי יודין עולה ברחמים, שנאמר, 'וברחמים גדולים אקבצך'.

ובבאור הגר"א על תקו"ז (תיקון יא מתיקונים אחרונים) כ' וברחמים גדולים אקבצך - מסט' דגדולה והוא כמ"ש בר"מ ו'ברחמים א'קבצך ו'בתחנונים ר"ת וא"ו [ג"י] י"ג מכלין דרחמי.

ו. **בווהר** (ח"ב דף קכ"א) פסח דרועא ימינא, לקיים בה (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והאי איהו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, לקיים בהון (ישעיה נד ח) ובחסד עולם רחמתין אמר גאלך יהו"ה. [ולבתר נטלי כלהו מגבורה, דמניה משיח בן אפרים, לנטלא נוקמא משנאו, דהכי בעי לנקאה עבורא דאינון ישראל בימינא, ולבתר לאוקדא קש בשמאלא, הדא הוא דכתיב (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום].

ז. **ויש לשאול**, למה מי המבול נקראו על שם נח, הרי לא בחטאו של נח בא המבול, שהרי הוא היה צדיק תמים? ואומר על זה הזוהר הקדוש: שהמבול נקרא על שם נח, לפי שלא התפלל על דורו. ואפשר להביא סמוכין לזה מדברי הגמרא (שבת נד:): "פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים", ושואלת הגמרא, וכי שלו היתה, של שכנתו היתה, אלא על שלא מיחה בה נקראת על שמו.

ד. **הנה יום בא**, כנגד מי אמרו לא אמרו אלא כנגד אותו שבוע שהמשיח בא בו שהוא מוטמן, ובאו כל אותן הדורות ונפלה עליהם תרדמה ונשנתקע מהם משיח, וכשהקדוש ברוך הוא רוצה בו, מרעיש ארבע פנות העולם ובא ומבטיח את ישראל ואומר להם, כבר גאולה, ומתקבצים אנשים ונשים וטף ומבקשים רחמים גדולים שנאמר (ישעיה נד ז) ברגע קטן עזבתך (בתי מדרשות חלק א - פרקי היכלות רבתי - פרק לה אות ב).

[ועיין בשער הכוונות (דרושי ויעבור דרוש ז) - שכ' י"ג פעמים אהיה [ג"י רגע] שה"ס ברגע קטן עזבתך כו' וכן גער חית קנה].

ה. **כ' הרב ר' יעקב צמח** (קול ברמה - אות קסב) וברחמים גדולים אקבצך, אמר ברחמים גדולים היינו דעתיק יומין. רחמים גדולים היינו רחמים גמורים בלתי שום חלק דין כלל, שכל העתיקא הוא רחמים בלא דינא כנודע. אבל זעיר אנפין אקרי רחמים סתם דשייך בו קצת עיכוּב דין. ונותן טעם לזה בגין דאית ביה ימינא ושמאלא דינא ורחמי, מכלל דא"א שכולא ימינא הוא כולא רחמים גמורים. והנה מתיבה אקבצך, מוכרח שיהו צריכים רחמים גמורים דא"א דוקא, שהרי כל קיבוץ ניצוצי הקדושה דנשמת ישראל שבין הקליפה בסוד המלכים שנבררו צריכים כח גדול וחסד גמור ולא חסד סתם [דז"א], שהרי יש בו ימינא ושמאלא ובשמאלא יש אחיזה, ולכן ברחמים גדולים גמורים שכלא ימינא לו נאה לקבץ הקדושה.

ובספר עמק המלך (שער טז - פרק נב) כ' אלא בכל זמנא דעתיק דעתיקין רישא חוורא אתגלייא רעוא דרעוין [אתגלייא], רחמין רברבין אתשכחו בכלא' [שם] הוא ראש ארץ

להגלותך (מלבי"ם): **כִּי הִקְהִירִים יְמוּשׁוֹ [ח] וְהִגְבְּעוֹת תְּמוּטֵינָה** אפילו שיהיה להם דברים הקיימים תמיד בארץ, לפעמים ימושו ויוזווגו הגבעות וינטו לטטה מפני רעידת אדמה [וי"ט אף אם תכלה זכות האבות והאמהות (רש"י וי"ט)] **וְחִסְדֵי מֵאֵתָךְ לֹא יְמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמוּט** בכל זאת חסדי ובריתי איתך לא יוזווגו ממקומם, והבטחתי לא תסור ממך לעולם (רד"ק) **אָמַר מְרַחֵמְךָ יְהוָה:**

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

- א. הסבר: איש צדיק בדורותיו.
..... תשובה.
- ב. הסבר: חמס.
..... תשובה.
- ג. הסבר: כי השחית כל בשר.
..... תשובה.
- ד. למה הטריח הקב"ה את נח לבנות תיבה והרי יש לו לקב"ה הרבה דרכים להצלה!
..... תשובה.
- ה. מדוע נאמר על התיבה וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר (זפת) ואילו בתיבת משה כתוב מבפנים בחומר ומבחוץ בזפת.
..... תשובה.
- ו. הסבר: צהר.

עיונים והארות

נח בשעה שיצא נח מן התיבה וראה את החרבן הנורא, התחיל לבכות ואמר - רבנו של עולם, נקראת רחום, היה עליך לרחם על בריותיך. השיבו הקב"ה - רועה שוטה, עכשיו אתה אומר זאת, בשעה שאמרת לך - "כי אותך ראיתי צדיק לפני" אמרתי לך זאת כדי שתבקש רחמים על העולם. משה רבנו לעומתו, עמד בתפילה לפני השם יתברך, ומסר את נפשו על עם ישראל, ואמר "מחני נא מספרך אשר כתבת", ובזה תיקן את חטא נח ולכן אמר לו הקב"ה, אתה לא תהיה כמו נח, אתה תעשה משכן שיאיר לכל העולם, שיחבר את כל הנשמות מחדש. כי במשכן כל אחד הביא את החלק שלו, את התרומה שלו, ומשה רבנו חיבר את הכל ועשה מהכל משכן אחד. התיבה של נח הצילה יחידי סגולה מהמבול, לעומת המשכן, שכולם שותפים בו, והוא הנותן כח שלא יהיה מבול כלל.

ח. ר' יודן ברבי בשם רבי ברכיה אמר אם ראיתה זכות אבות שנטה וזכות אמהות שנתמטטה לך והטפל בחסדים הה"ד (שם נד) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה הרים אלו אבות והגבעות אלו אמהות ואח"כ וחסדי מאתך לא ימוש א"ר אחא לעולם זכות אבות קיימת לעולם מזכירין ואומרים (דברים ד) כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך וגו' (מדרש רבה ויקרא - פרשה לו פסקה ו).

ועי"ל שהיה צריך ללכת ולהשפיע עליהם, וכמו שמובא בבאר החסידות משם רבי מנחם שניאורסון שכתב על זה: מכאן הוראה לכל יהודי, שאפילו הוא צדיק תמים לבל יסתגר בתוך ארבע אמותיו, כי הדברים קל וחומר: מה נח שהיה לפני מתן תורה כן, יהודים שלאחר מתן תורה לא כל שכן, שהם חברים וערבים זה לזה, אין יהודי רשאי לומר: אני את נפשי הצלתי, אלא חייב הוא לגונן ולהציל את הזולת. ואין זה מעניינו של האדם אם יצליח להשפיע על אחרים או לאו, עלינו לעשות מה שהוטל עלינו, ובדרך כלל, כל דבר עושה רושם במקומו ובזמנו ואסור לאדם להתייאש.

עוד כתבו המפרשים שהסיבה נעוצה בהתנהגותו של נח, שפגם בכך שלא התפלל על בני דורו ולא הצילם. ולכן, כדי לתקן פגם זה, התגלגל נח במשה רבנו, ועל ידי שהתפלל משה על ישראל בחטא העגל, ומסר את נפשו כדי להצילם ואמר "מחני", שזה אותיות "מי נח", תיקן את שפגם נח. וכן מחני נא אותיות מנ"ח אנ"י.

והנה בשני המקרים הללו, היו דינים בעולם שאיימו להשמיד את הנפשות הפועלות. במבול, כל באי העולם, ובחטא העגל, עם ישראל. אלא שמשה התפלל על עם ישראל לפני צאת הגזרה לפועל והיה מוכן ששמו ימחה מהתורה למען עם ישראל, ואילו

תשובה.....

ז. לשם מה היתה התיבה ג' עליות זו על גב זו?
 תשובה.....

ח. מה פירוש מבול?
 תשובה.....

ט. מדוע אומר הקב"ה לנח והקימותי את בריתי אתך?
 תשובה.....

י. מדוע בביאה לתיבה כתוב: ובאת אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. וביציאה מהתיבה כתוב אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך?
 תשובה.....

י"א. הסבר מה בא לרבות: ומכל החי?
 תשובה.....

י"ב. איך ידע נח איזו בהמה וחיה להכניס לתיבה ואיזה לא?
 תשובה.....

י"ג. מדוע בתחילת הפרשה אומרת התורה שנח היה צדיק תמים. ואילו כשה' אומר לו לבוא לתיבה כתוב אותך ראיתי צדיק (בלבד ולא תמים)?
 תשובה.....

י"ד. מהיכן לומדים שנח למד תורה?
 תשובה.....

ט"ו. למה מן הבהמה הטהורה ציווה ה' לקחת שבעה?
 תשובה.....

ט"ז. למה המתין ה' לימים עוד שבעה לרדת המבול?
 תשובה.....

י"ז. מה פירוש ויבא נח..... מפני מי המבול?
 תשובה.....

י"ח. מתי זה בחודש השני?
 תשובה.....

י"ט. למה כתוב בתחילה ויהי הגשם ואח"כ כתוב ויהי המבול?
 תשובה.....

כ. מה פירוש בעצם היום זה בא נח?
 תשובה.....

כ"א. הסבר: ותרום מעל הארץ.
 תשובה.....

כ"ב. הסבר חמש עשרה אמה מלמעלה.
 תשובה.....

כ"ג. הסבר: מכל אשר בחרבה מתו.
 תשובה.....

כ"ד. הסבר וישאר אך נח.
 תשובה.....

כ"ה. הסבר ויסכרו מעיינות תהום.
 תשובה.....

כ"ו. מדוע העורב יצא ושוב?
 תשובה.....

כ"ז. הסבר: והנה עלה זית טרף בפיה.
 תשובה.....

כ"ח. מדוע כתוב הוצא אתך וקוראים היצא אתך?
 תשובה.....

כ"ט. הסבר: אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו.

- תשובה.....
- ל. הסבר: ואך את דמכם לנפשותיכם.
- תשובה.....
- ל"א. הסבר: שופך דם האדם באדם.
- תשובה.....
- ל"ב. מדוע כתוב לדורות עולם בלי ווי"ם? (לדרת)
- תשובה.....
- ל"ג. הסבר: וירא את ערות אביו.
- תשובה.....
- ל"ד. למה כתוב: ויקח שם ויפת ולא ויקחו?
- תשובה.....
- ל"ה. וישכון באהלי שם. למה דווקא שם?
- תשובה.....
- ל"ו. ויהי כל הארץ שפה אחת. איזו שפה?
- תשובה.....
- ל"ז. הסבר: ודברים אחדים.
- תשובה.....
- ל"ח. מדוע הכינו לבנים ולא השתמשו באבנים?
- תשובה.....
- ל"ט. מה לומדים מהכתוב: וירד ה' לראות. וכי היה צריך לרדת?
- תשובה.....
- מ. למה כתוב: אשר בנו בני האדם? בטח בני אדם! שמא בני חמורים וגמלים?
- תשובה.....